

**PILIE TINĖS
VISUOMENĖS
INSTITUTAS**

**PROJEKTO
„LIETUVA BE ATSKIRTIES IR SKURDO“ (LabAS)
ATASKAITA**

Vilnius - 2007

Naudojami sutrumpinimai:

AKM	– atviras koordinavimo metodas
ES	– Europos Sąjunga
ESF	– Europos socialinis fondas
LabAS	– Europos Komisijos remiamas projektas “Lietuva be atskirties ir skurdo”
LDB	– Lietuvos darbo birža
MGL	– minimalus gyvenimo lygis
MVG	– mokymasis visą gyvenimą
NAC	– Nacionalinis atsiskaitymų centras
NP-SASAS	– Nacionalinis pranešimas apie Lietuvos socialinės apsaugos ir socialinės aprėpties strategijas 2006-2008 m.
NVO	– nevyriausybinės organizacijos
SADM	– Socialinės apsaugos ir darbo ministerija
VMI	– Valstybinė mokesčių inspekcija
VSDF	– Valstybinio socialinio draudimo fondas

Ataskaita parengta pagal Pilietinės visuomenės instituto vykdomą projektą „LabAS“, kurį finansiškai remia Europos Komisijos programa kovai su socialine atskirtimi. Europos Komisija už turinį neatsako.

Turinys

Santrauka.....	i-iv
1. Projekto apžvalga.....	1-1
1.1. LabAS projekto tikslai.....	1-1
1.2. Lietuvos socialinės aprėpties strategijos ir jų panaudojimas LabAS projekte...	1-3
1.3. Trumpa esamos padėties apžvalga pagal NP-SASAS‘o prioritetus.....	1-10
1.3.1. Gyventojų dalyvavimo darbo rinkoje didinimas.....	1-10
1.3.2. Galimybių gauti kokybiškas paslaugas gerinimas.....	1-14
1.3.3. Vaikų skurdo naikinimas ir paramos šeimoms didinimas.....	1-21
1.3.4. Trūkumų švietimo ir mokymo sistemoje šalinimas.....	1-26
1.4. Svarbiausios rekomendacijos.....	1-30
1.4.1. Nacionalinei valdžiai.....	1-30
1.4.2. Savivaldybėms.....	1-34
1.4.3. Bendruomenėms.....	1-37
1.4.4. Žiniasklaidai.....	1-38
1.5. Lietuvos gyventojų nuomonė apie skurdą ir jo mažinimo politiką.....	1-41
2. Rajonų ir kitų suinteresuotųjų rekomendacijos.....	2-1
2.1. Alytaus r.	2-2
2.2. Jurbarko r.	2-5
2.3. Kauno r.	2-10
2.4. Mažeikių r.	2-12
2.5. Panevėžio r.	2-14
2.6. Kiti suinteresuotieji.....	2-16
Statistiniai priedai.....	P-1
1 priedas. Skurdo statistika.....	P-1
2 priedas. Vaikų skurdo statistika.....	P-3
3 priedas. Socialinė parama.....	P-4
4 priedas. Švietimas.....	P-7
5 priedas. Užimtumas.....	P-7
6 priedas. Alytaus, Kauno, Jurbarko, Mažeikių, Panevėžio rajonų palyginimas.....	P-8

Santrauka

Projektas pateisino lūkesčius...

LabAS (Lietuva be atskirties ir skurdo) projekto tikslai buvo šie: (1) informuoti visuomenę apie skurdo apraiškas bei valdžios veiksmų planus, didinti visuomenės socialinį sąmoningumą ir jautrumą bei (2) diegti piliečių dalyvavimo vietos savivaldos ir nacionalinėje politikoje praktiką.

Pirmajam tikslui įgyvendinti buvo pasitelkta nacionalinė ir regioninė žiniasklaida, taip pat surengti seminarai ir forumai savivaldybių bei vietos pilietinių organizacijų atstovams. Antrajam tikslui pasiekti penkiuose rajonuose iš vietos žmonių (NVO atstovų, mokytojų, socialinių darbuotojų, bendruomenės aktyvistų, valstybės ir savivaldybių tarnautojų) buvo sudarytos darbo grupės. Projekto ekspertams konsultuojantis su darbo grupėmis buvo išanalizuota skurdo ir socialinės atskirties padėtis rajonuose ir parengti siūlymai, kaip tobulinti tiek nacionalinės strategijos ir veiksmų plano paruošimo procesą, tiek priemonių įgyvendinimą.

Projekto, kaip piliečių įgalinimo eksperimento, įgyvendinimas rajonuose parodė, kad *įmanoma įveikti* dabartinę situaciją, kai: (a) žmonės ne tik kad neinformuojami, o net baudžiami už kritiką ar tik domėjimąsi, „tuo, kas jiems nepriklauso“; (b) informuoti valstybės tarnautojai negali reikšti nuomonės, nebūdami tikri, kad ji patvirtins viršininko nuomonę; (c) pilietinės visuomenės ir nevyriausybinių organizacijų veiksmus varžo jų finansinė priklausomybė nuo savivaldybių; (d) tarp šių organizacijų ir vietos valdžios greičiau vyksta „karas“, o ne bendradarbiavimas.

Nacionalinės strategijos gali tapti ir tampa pilietinės visuomenės strategijomis

Organizuojant projekto LabAS veiklas buvo remiamasi valstybės dokumentu, kuris vadinasi „Nacionalinis pranešimas apie Lietuvos socialinės apsaugos ir socialinės aprėpties strategijas 2006-2008 m.“ (toliau – NP-SASAS) ir jame išskirtais keturiais prioritetais – (1) didinti dalyvavimą darbo rinkoje, (2) gerinti galimybes gauti kokybiškas paslaugas, (3) panaikinti vaikų skurdą ir didinti paramą šeimoms bei (4) šalinti trūkumus švietimo ir mokymo sistemoje.

Tačiau šie prioritetai sunkiai įgyvendinami, jeigu neįsiklausoma į balsą iš apačios, jeigu kelyje Lietuvos be atskirties ir skurdo link lieka neįveikiamų kliūčių. Ar pakanka įprastų darbo biržos priemonių, jeigu rajonuose nebeliko žmonių, kurie ir nori, ir gali dirbti? Ar įmanoma suteikti kokybiškas paslaugas, jeigu socialiniai darbuotojai neturi transporto, kaimo keliai – nepravažiuojami, darbuotojų laiką suryja biurokratinės procedūros, o jų bei veikiančių nevyriausybinių organizacijų veikla ir įgaliojimai – suvaržyti? Ar pinigine parama šeimoms padės įveikti skurdą, jeigu vienos prie jos pernelyg priprato, antros – nežino, kur ją gauti, trečios – kaip naudoti pinigus, ketvirtos – naudojasi parama kaip priedu prie nelegalių pajamų? Ar nemokamas tik dalies moksleivių maitinimas nėra jų socialinės atskirties didinimo priemonė? Kaip plėtoti ikimokyklinį bei priešmokyklinį ugdymą, jeigu skurstančioms šeimoms leisti vaikus į tokias įstaigas (jeigu jos kažkur netoliese veikia) – per brangu, o socialinės rizikos šeimoms – neįdomu?

Kūrybiškus sprendimus rasti padėjo atviro koordinavimo metodas, panaudotas LabAS projekte. Tikslų, rodiklių ir įgyvendinimo planų aptarimas suteikė galimybę pamatyti, kokia skurdi, nesubalansuota ir neefektyvi yra nacionalinė socialinė politika, skirta skurdui

ir socialinei atskirčiai mažinti. Darbas su vietiniais žmonėmis, dialogas su nacionaline ir vietos valdžia leido projekto LabAS metu atskleisti ir panaudoti vietines galias.

Užimtumo politikos pokyčiai atsilieka nuo darbo rinkos pokyčių

Mažėjant nedarbui, vidinėje Lietuvos darbo rinkoje daugėja žmonių, ekonomiškai neaktyvių, tai yra, gyvenančių iš santaupų, turto, išlaikomų kitų šeimos narių, pasitenkinančių skurdą palaikančiomis pašalpomis ar kitomis išmokomis, nenorinčių dirbti už menkus atlyginimus Lietuvoje ir ieškančių lengvesnės duonos užsienyje, neturinčių žinių bei įgūdžių reikalingų šiuolaikiniam verslui, praradusių viltį rasti darbą, priklausomų nuo alkoholio ar kitų psichotropinių medžiagų, įtrauktų į kontrabandą ir panašių. Visiems jiems būdingas vienas bendras bruožas – motyvacijos įsidarbinti savo gyvenamojoje vietovėje ar Lietuvoje nebuvimas.

Tokiems žmonėms darbo birža dažniausiai tarnauja kaip socialinės paramos priemonė ir, net pasinaudoję jos paslaugomis, jie dingsta į užsienį (anksčiau sakydavo – kaip į vandenį). Pinigai išmetami į užsienį (anksčiau sakydavo – į balą).

Viena iš numatytų užimtumo priemonių – vidinio gyventojų mobilumo skatinimas. Tačiau, pirma, tai gali tikti labai aktyviems vidinėje Lietuvos darbo rinkoje gyventojams; antra, darbo birža čia galėtų prisidėti tik per kvalifikacijos tobulinimą (kitų priemonių ji neturi); trečia, jeigu visi aktyvūs paliktų savo merdinčias gyvenvietes, tai reikėtų keisti jų pavadinimus (pavyzdžiui, X miestą arba visą savivaldybę pavadinti X rezervatu arba X globos namų kompleksu, arba X laisvąją atskirties ir skurdo zona).

Kokia galėtų būti užimtumo politika? Trumpai – motyvuojanti dirbti, skatinanti didelės pridėtinės vertės verslo kūrimą, užtikrinanti darbo rinkos paslaugų (o ne gyventojų!) mobilumą, besiremianti vietiniu socialiniu ir kultūriniu kapitalu, padedančiu įgyvendinti vietinę darbo rinkos politiką.

Yra žmogus – yra problema, nėra žmogaus – nėra problemos

Vos ne visa socialinių ir sveikatos priežiūros paslaugų politika nukreipta į probleminius žmones – turinčius priklausomybių, kalėjusius, patyrusius smurtą, prekybos žmonėmis aukas, neįgaliuosius ir panašiai – tai yra į pasekmes, o ne į priežastis, nors beveik visos socialinės rizikos (išskyrus tokias, Dievo duotas, kaip senyvas amžius arba paveldimumas) yra valdomos.

Visos projekto LabAS sudarytos regionų komandos pasisakė prieš dirbtinę atranką, sterilizaciją, kitokių žmonių izoliaciją nuo bendruomenės ar panašius rizikos valdymo būdus, kurie nepasiteisino ir buvo pasmerkti pasaulinėje praktikoje, tačiau jos negali suvokti, kodėl, pavyzdžiui, smurto auka, o ne agresorius, turi būti atskirta nuo įprastos namų aplinkos?

Blogėjančią plintančių socialinių rizikų situaciją iš esmės galėtų pakeisti tik socialinio kapitalo (visuomeninių ryšių audinio) ir kultūrinio kapitalo (moralinių vertybių ir sėkmingam funkcionavimui būtinų elgesio normų) palaikymas bei ugdymas vietos bendruomenėse, taip pat profesionalių bendruomenės socialinių darbuotojų, slaugytojų, pedagogų, psichologų komandinis darbas užtikrinant veiksmingą šeimose pastebimų dar neišsisenėjusių sveikatos ir socialinių problemų sprendimą. Kita vertus, sprendimų priėmimas ten, kur yra socialinio ir kultūrinio kapitalo bei veikia profesionalų komandos, leistų daugiau išteklių skirti prevencinei socialinei ir sveikatos apsaugai.

Koja kojon – į ateitį

Vaikų skurdo naikinimas ir paramos šeimoms didinimas bene vienintelis prioritetas, kurio įgyvendinimo kryptis beveik vienodai interpretuojama ir valdžios, ir projekto LabAS dalyvių. Vaikai – tai netolima mūsų ateitis.

Tikimasi, kad vis daugiau vaikų auklės kompetentingos šeimos (įskaitant ir daugėjančias nepilnamečių motinų šeimas), sugebančios susitvarkyti su materialiniais nepritekliais ir gresiančiomis socialinėmis rizikomis. Tačiau laiko laukti tokių pokyčių – nebėra, laukėme jau 17 nepriklausomybės metų. Taip pat tikimasi, kad visi, kurie neturi pakankamai lėšų išgyventi ir dėl objektyvių priežasčių negali jų gauti savo pastangomis, gaus paramą minimaliems poreikiams patenkinti, tačiau parama neskatins vengti darbo (NP-SASAS, 20 p.).

Lietuvos kelias iš pasaulio periferijos skendi miglose

NP-SASAS¹e numatyti pagrindiniai švietimo uždaviniai, tačiau priemonės šiems bendro pobūdžio uždaviniams įgyvendinti lieka tiksliau neapibrėžtos ir nesusietos su konkrečiais rezultatais – skurdo bei socialinės atskirties mažinimo rodikliais.

Projekto “LabAS” regioninių darbo grupių veikla, seniūnų ir nevyriausybinų organizacijų teikti pasiūlymai seminaruose parodė, kad viena svarbiausių žmonėms yra švietimo prieinamumo problema. Tik ją veiksmingai sprendžiant galima tikėtis padėti vaikams ir jaunimui, taip pat ir suaugusiems žmonėms išeiti iš vis labiau užsiveriančio skurdo rato, iš pasaulio periferijos pereiti į žinių visuomenę. O priemonių gali būti įvairių: pavyzdžiui, ikimokyklinio ir papildomo neformalaus ugdymo „krepšelis“, socialinių stipendijų fondai, mobilūs ir nuotoliniai mokymosi kursai dirbantiems ir norintiems dirbti.

Valdžia neturi daug galių, bet ir tų pačių iki galo pilnai nepanaudoja

Valdžia gali perskirstyti pajamas ir tokiu būdu mažinti skurdo rizikos lygį. Tačiau 2004 m. skurdo rizikos lygis dėl socialinių išmokų sumažėjo 1,5 karto, o 2005 m. – tik 1,45 karto.¹ Gyventojų pajamų mokesčio lengvatos taip pat liudija, kad valdžia nelabai linkusi naudoti šias savo galias.

Taip pat valdžia gali labiau pasitikėti pilietine visuomene ir įgalinti jos organizacijas spręsti atskirties ir skurdo problemas. Tačiau ir šiomis galiomis ji sėkmingai nesinaudoja, dažniau konkuruodama, o ne bendradarbiaudama su pilietinėmis ir nevyriausybėmis organizacijomis, vengdama bendrų sprendimų priėmimą nedeleguodama sprendimų priėmimo.

Valdžia gali keisti užimtumo politiką ir net užbėgti į priekį numatomiems neigiamiems pokyčiams (prognozuoti), tačiau tam trukdo orientacija į ribotą tikslų skaičių, pavyzdžiui – nedarbo mažinimą, kuris ir be valdžios pastangų sparčiai mažėja.

Valdžia gali pasirūpinti socialinių, sveikatos priežiūros ir švietimo darbuotojų prestižu, kurio sudėtinė dalis yra savarankiškas ir efektyvus darbas bei geras atlyginimas, tačiau nematyti, kad jai tas rūpėtų.

---

¹ Ataskaita apie Lietuvos respublikos 2004 – 2006 metų nacionalinio kovos su skurdu ir socialine atskirtimi veiksmų plano ir jo įgyvendinimo 2005 – 2006 metų priemonių vykdymą. SADM, 2007, 14 p.

Valdžia gali pašalpu sistemoje administracinę reguliavimą pakeisti ekonominiais stimulai, tačiau valdininkams tektų keltis nuo stalo ir eiti į laukus pas atskirtuosius ir skurstančius. O tai mažiau patogu.

Nuo savivaldybių priklauso, ar jų gyventojai jaučia nacionalinių strategijų pulsą

Deja, socialinės atskirties ir skurdo mažinimo srityje savivaldybės perkrautos valstybinėmis (perduotomis savivaldybėms) bei priskirtosiomis (ribotai savarankiškomis) funkcijomis ir mažai prisiima savarankiškųjų funkcijų. Tačiau savivaldos vaidmuo šios srities politikoje turėtų būti kertinis: koordinuoti visas atitinkamoje teritorijoje vykdomas darbo rinkos bei socialinės atskirties ir skurdo mažinimo politikos priemonės, derinti ekonominės ir ekologinės politikos priemonės su socialinės apsaugos, sveikatos priežiūros bei švietimo politikos priemonėmis, koordinuoti vietos socialinių partnerių bendradarbiavimą ir panašiai. Kita vertus, ne tik savarankiškas, bet ir perduotas bei priskirtas funkcijas savivaldybės gali atlikti skirtingai, tuo demonstruodamos nacionalinės politikos supratimą, pritarimo jai laipsnį ir savo politikos buvimą. Klausimas, kurį turėtų užduoti sau rinkėjai galėtų būti toks: ar mano savivaldybė geba pasinaudoti nacionalinių strategijų teikiamomis palankiomis galimybėmis, ar tik laukia didesnės valstybės biudžeto dotacijos?

Per aspera ad astra

Bendruomenė – pamatinė nacionalinės kovos su socialine atskirtimi ir skurdu grandis. Tose šalyse, kuriose natūralus istorinis procesas nebuvo pertrauktas, bendruomenės suformavo savivaldas ir valstybes bei išsaugojo savo teises ir pareigas. Lietuvoje bendruomenės su savo pilietinėmis ir nevyriausybinėmis organizacijomis, tradicijomis ir šventėmis formuojasi iš naujo. Savarankiški ištekliai, valdžios gera valia ir žmonių iniciatyva – tai sąlygos, kurias rasime tik nedaugelyje Lietuvos vietovių. Tokios sąlygos turi būti sukurtos visoje šalyje – nacionalinei ir vietinei valdžiai dirbant ir priimant sprendimus kartu su bendruomenėmis, kartu su atskirtaisiais ir skurstančiais. Būtent vietos žmonės buvo LabAS projekto aktyvūs partneriai ir parodė ko reikia, kad kova su socialine atskirtimi ir skurdu tikrai taptų nacionalinė.

Bevaisės pastangos pasigražinti

Lietuvoje yra plačiai paplitusi praktika valstybės institucijoms pirkti plotą periodinėje spaudoje arba laiką eterijoje ir pateikti jų pačių arba joms draugiško žurnalisto paruoštą medžiagą. Tokia praktika rodo valstybės institucijų pastangas pinigais kontroliuoti ir žiniasklaidos priemonę, ir informaciją, kurią mato ar girdi jos auditorija. Beje šios „kosmetinės“ pastangos nepakeičia neigiamo gyventojų požiūrio į valdžios vykdomos skurdo mažinimo politikos veiksmingumą.

Gyventojų nuostatas į skurdo problemas atspindi Lietuvos gyventojų apklausos, kurią 2007 m. spalio 4-7 d. atliko visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centras „Vilmorus“, rezultatai. Jie rodo, jog skurdo problema yra aktuali Lietuvai, taip pat, kad dauguma gyventojų yra nusivylę valdžios įgyvendinamos politikos, skirtos skurdui mažinti, veiksmingumu bei netiki eilinių piliečių galiomis paveikti valdžios priimamus sprendimus šioje srityje. Tačiau šalies gyventojai remia nevyriausybinių organizacijų, savivaldybių institucijų bei skurstančiųjų dalyvavimą sprendžiant skurdo problemas Lietuvoje.

1. Projekto apžvalga

1.1. Projekto LabAS tikslai

Skurdžiai gyvena maždaug penktadalis Lietuvos gyventojų. Praraja tarp turtingiausių ir skurdžiausių mūsų šalies gyventojų didėja. Valdžia jau daug metų kuria ir įgyvendina kovos su skurdu ir socialine atskirtimi planus ir programas. Tad pagrįstai kyla klausimas – kodėl socialinė politika iki šiol nelabai veiksmingai mažina skurdą? Kiekviena Europos Sąjungos šalis pasirenka savo prioritetus ir parengia savo kovos su skurdu priemonių planą. Lietuva pasirinko keturis prioritetus – (1) padidinti dalyvavimą darbo rinkoje, (2) pagerinti kokybiškų paslaugų prieinamumą, (3) panaikinti vaikų skurdą ir sustiprinti pagalbą šeimoms bei (4) sumažinti švietimo ir mokymo trūkumus. Šiuo metu valstybės išipareigojimais detaliam aprašyti dokumente, kuris vadinasi „Nacionalinis pranešimas apie Lietuvos socialinės apsaugos ir socialinės aprėpties strategijas 2006-2008 m.“ (toliau – NP-SASAS).

Tačiau ar gyventojai yra susipažinę su valdžios kuriamomis strategijomis, ar savivaldos lygyje priemonės taikomos? Nacionalinė valdžia yra deklaravusi labai kilnius tikslus, tačiau pripažįsta, kad norint „užtikrinti geresnę socialinės politikos procesų valdymą, reikia prioritetiškai užtikrinti visų suinteresuotųjų įjungimą į socialinės apsaugos ir socialinės aprėpties strategijos įgyvendinimo planavimą, įtraukti visuomenę į socialinės politikos svarstymus, į skurdo mažinimo planų kūrimą ir diegimą“ (NP-SASAS, skyrius 1.2., punktas C). Būtent valdymas ir yra skurdo bei atskirties mažinimo strategijų silpnoji vieta. Nacionalinė valdžia ir savivaldybės nesugeba atitinkamai koordinuoti politikos tikslų įgyvendinimo tiek dėl objektyvių, tiek dėl subjektyvių priežasčių. Žiūrėdami į nacionalinę ar savivaldos valdžią, taip pat matome komandinio darbo organizavimo, tarpžinybinio darbo patirties stoką. Visuomenė per mažai žino apie valdžios planus ir sprendimus. Valdžia nepakankamai išsiklauso į visuomenės siūlymus. Konstitucijoje rašoma: „Piliečiai turi teisę dalyvauti valdant savo šalį tiek tiesiogiai, tiek per demokratiškai išrinktus atstovus.“

Tačiau, pasak *The Economist Intelligence Unit* demokratijos indekso, Lietuva labiausiai atsilieka politine kultūra ir piliečių dalyvavimu. Projekto LabAS įgyvendinimas rajonuose tik patvirtino žmonių baimes, kad gali būti persekiojami už kritiką ar net domėjimąsi „tuo, kas jiems nepriklauso“. Informuoti valstybės tarnautojai negali reikšti nuomonės, nebūdami tikri, kad ji patvirtins viršininko nuomonę, o privatūs aktyvistai ir nevyriausybininkai finansiškai priklausomi nuo savivaldybių finansuojamų projektų. Jie nemėgstami vien dėl domėjimosi padėtimi, neturi pakankamai informacijos, o be jos laikomi neišprususiais ramybės drumstėjais.

Mūsų projektas – ne tradicinis mokslinis skurdo tyrimas, o labiau visuomenės švietimo bei piliečių aktyvinimo eksperimentas (visas jo pavadinimas – Informuotumo didinimas apie Nacionalinį socialinės aprėpties ir interesų grupių mobilizavimo veiksmų planą, siekiant užtikrinti veiksmingą įgyvendinimą per galimybių suteikimą ir dalyvavimo veiksmus). Vienas projekto tikslų – informuoti visuomenę apie skurdo apraiškas bei valdžios veiksmų planus, didinti visuomenės socialinį sąmoningumą ir jautrumą. Tam buvo pasikliauta nacionaline ir regionine žiniasklaida, taip pat seminarais ir forumais savivaldybių bei vietos pilietinių organizacijų atstovams. Kitas tikslas – diegti piliečių dalyvavimo vietos savivaldos ir nacionalinėje politikoje praktiką. Jo siekdami penkiuose rajonuose sudarėme iš vietinių žmonių, eilinių piliečių, darbo grupes, supažindinome jas su nacionalinės

politikos tikslais ir priemonėmis, patarėme joms kaip surinkti ir analizuoti informaciją apie skurdą ir atskirtį jų rajonuose.

Darbo grupių ir projekto ekspertų bendromis pastangomis parengėme pasiūlymus, kaip patobulinti tiek nacionalinės strategijos ir veiksmų plano rengimo procesą, tiek priemonių įgyvendinimą. Tikimės, kad žengti žingsniai valdžios ir visuomenės bendradarbiavimo link ves prie efektyvesnės skurdo mažinimo politikos.

1.2. Lietuvos socialinės aprėpties strategijos ir jų panaudojimas LabAS projekte

NP-SASAS

Į ES skurdo ir socialinės atskirties mažinimo procesą Lietuva įsijungė 2002 m. pasirašiusi su Europos Komisija Susitarimo memorandumą. Pagal šį dokumentą ir remdamasi Stojimo partnerystės nuostatomis Lietuvos Respublikos Vyriausybė kartu su Europos Komisijos Užimtumo ir socialinių reikalų direktoratu parengė Bendrąjį aprėpties memorandumą. Memorandumas nusakė pagrindinius kovos su skurdu ir socialine atskirtimi iššūkius ir supažindino su pagrindinėmis šios politikos priemonėmis. Lietuva jau šiuo dokumentu įsipareigojo pradėti perkelti Europos Sąjungos bendruosius kovos su skurdu ir socialine atskirtimi tikslus į šalies politiką ir apibrėžė pagrindines politikos sritis, kurios ateityje turėtų būti stebimos ir peržiūrimos. Pasirašiusi Bendrąjį aprėpties memorandumą Lietuva įsipareigojo kurti Nacionalinį kovos su skurdu ir socialine atskirtimi veiksmų planą. Pirmasis veiksmų planas buvo sukurtas 2004-2006 m. laikotarpiui. O 2006 m. vasarą Lietuva parengė Nacionalinį pranešimą apie Lietuvos socialinės apsaugos ir socialinės aprėpties strategijas 2006-2008 m. (NP-SASAS).

NP-SASAS'e Vyriausybė įsipareigojo, kad socialinės apsaugos ir socialinės aprėpties politika toliau sieks, kad kiekvienam šalies gyventojui būtų sudarytos visaverčio gyvenimo sąlygos atsižvelgiant į moterų ir vyrų padėties skirtumus: galintiems dirbti tokį gyvenimą užtikrintų jų darbo vertos pajamos, o negalintiems dirbti ar laikinai neturintiems darbo – išplėta ir darniai veikianti socialinės apsaugos sistema, lanksčiai prisitaikanti prie gyvenimo keliamų iššūkių ir naujai atsirandančių poreikių. Dar didesnę dėmesį buvo numatyta skirti socialinei atskirčiai įveikti, skurdui ir turtinei nelygybei mažinti, skatinti šeimos stabilumą. Skurdo įveikimo dimensiją buvo numatyta įtraukti į visas sritis, ne tik socialinės apsaugos ir užimtumo sritį.

Taip pat buvo numatyta suintensyvinti *Socialinės apsaugos ir socialinės aprėpties politikos* vykdymą, geriau ją orientuoti, kad būtų įveikti regioniniai skirtumai, atkreiptas ypatingas dėmesys į labiausiai skurdo ir atskirties paliestus regionus. Socialinių paslaugų srityje buvo numatyta užtikrinti, kad paslaugos būtų tikslingos, kokybiškos ir visiems jų reikalingiems žmonėms prieinamos. Kiekvienam neįgaliajam įsipareigota garantuoti būtinas specialios pagalbos priemones ir suteikti geresnes bei įvairesnes jo poreikius atitinkančias socialines paslaugas, geriau pritaikyti jo poreikiams gyvenamąją aplinką. Taip pat numatyta sustiprinti dėmesį šeimos politikai ir vaikų apsaugai.

Įsipareigota skatinti investicijas į sveikatos išsaugojimą ir ligų profilaktiką bei visuomenės sveikatos priežiūros optimizavimą, siekti užtikrinti geros kokybės ir prieinamą sveikatos priežiūrą, ypatingą dėmesį atkreipti į kaimiškus regionus. Visuomenės sveikatos priežiūros sistemą numatyta priartinti prie bendruomenės poreikių, plėtoti galimybes greitai reaguoti į sveikatai iškylančias grėsmes.

Akcentuotas dėmesys nėščiąjų moterų ir kūdikių sveikatos priežiūrai, tai pat vaikų ir jaunimo sveikatai išsaugoti ir gerinti. Numatyta stiprinti psichikos sveikatą, skatinti palankią individui socialinę aplinką, ugdyti bendruomeniškumo ir solidarumo jausmą visuomenėje; bendradarbiauti su socialinės apsaugos sektoriumi sprendžiant sveikatos ir socialines problemas, mažinant socialinius ir ekonominius sveikatos ir sveikatos priežiūros skirtumus.

Kuriant NP-SASAS buvo atsižvelgta į Jungtiniame socialinės apsaugos ir socialinės aprėpties pranešime (2005) išvardintus prioritetus, kurie čia pateikiami ne eilės tvarka:

1. didinti gyventojų dalyvavimą darbo rinkoje;
2. gerinti galimybes gauti kokybiškas paslaugas (sveikatos apsaugos ir globos, mokymosi visą gyvenimą, finansines paslaugas, teisinę pagalbą, transporto paslaugas ir kt.);
3. panaikinti vaikų skurdą ir didinti paramą šeimoms;
4. šalinti trūkumus švietimo ir mokymo sistemoje;
5. modernizuoti socialinės apsaugos sistemą;
6. užtikrinti padarias gyvenimo sąlygas (būstą) ir spręsti benamių problemą;
7. panaikinti diskriminaciją ir didinti žmonių su negalia, etninių mažumų ir imigrantų (pirmos ir antros kartos) integraciją.

Įvertinusi Lietuvos padėtį įvairiais skurdo ir socialinės atskirties aspektais Nacionalinio kovos su skurdu plano įgyvendinimo stebėsenos grupė, sudaryta iš daugiau nei 30 atstovų iš vyriausybinių ir nevyriausybinių institucijų, pasirinko 4 prioritetus iš 7 (1, 2, 3, 4).²

Šie prioritetai tapo pagrindiniais akcentais dirbant su tiksline auditorija LabAS projekto metu. Pirmiausia buvo išdiskutuota, kaip NP-SASAS ir kiti po jo sekę dokumentai leidžia atsakyti į tris svarbius apskritims, savivaldybėms, bendruomenėms, nevyriausybiniams organizacijoms ir kitiems suinteresuotiesiems žmonėms klausimus:

- Kodėl šios priemonės svarbios?
- Kokioms atskirtųjų ar skurstančiųjų grupėms jos skirtos?
- Kokie galimi atskirties ir skurdo įveikimo būdai?

Atsakymais į nurodytus klausimus padeda suprasti suinteresuotiesiems, kur ir kaip jie galėtų dalyvauti socialinės atskirties ir skurdo mažinimo procese, juolab, kad NP-SASAS'o strategijas atitinkančios priemonės – finansuojamos iš Europos Sąjungos lėšų. Pagrindiniai teiginiai išdėstomi toliau.

1 prioritetas: dalyvavimo darbo rinkoje didinimas

Kodėl tai svarbu?

- Nedarbas – pagrindinė skurdo ir „skurdo spąstų“ priežastis
- Tikslai:
  - Užimtumo didinimas
  - Nedarbo mažinimas

Kam tai skirta?

- Ilgalaikiams bedarbiams:
  - ne mažiau kaip 6 mėnesiai jaunimui, o vyresniems 12 mėnesių ir daugiau; 24 mėnesiai – kritinė nedarbo trukmės riba
- Neaktyviems gyventojams:
  - Neįgaliesiems
  - Jaunimui
  - Priešpensinio amžiaus asmenims

---

² NP-SASAS, 11-13 p.

- Namų šeimininkėms(-ams)
- Kitiems sunkiai integruojamiems asmenims

Kaip tai įveikti?

- Įsidarbinimo ir užimtumo palengvinimas
- Priartintas, nuotolinis ir individualizuotas mokymas, profesinė rehabilitacija
- Informavimas, konsultavimas, orientavimas ir motyvavimas
- Vietinės užimtumo iniciatyvos
- Bendruomenės gyvenimas
- Kita

2 prioritetas: galimybių gauti kokybiškas paslaugas gerinimas

Kodėl tai svarbu?

- Be paslaugų tikslai neįgyvendinami. Jų poreikis tuo didesnis, kuomet:
  - Didesnė stigmatizacija
  - Mažiau subalansuotos pašalpos ir paslaugos
  - Didesnė atskirties rizika, mažesnis socialinės apsaugos teikiamų galimybių suvokimas
- Tikslai:
  - Užkirsti kelią, vedantį į socialinę atskirtį
  - Integracija ir reintegracija

Kam tai skirta?

- Šeimoms (asmenims) krizinėse situacijose:
  - Nedarbas
  - Smurtas
  - Negalia, ligotumas, senatvė
  - Priklausomybės
  - Skurdas
  - Kita (prekybos žmonėmis aukos, ekskaliniai)
- Moterims (vyrams) derinančioms(-iems) šeimos ir darbo įsipareigojimus

Kaip tai įveikti?

- Informavimas
- Konsultavimas
- Psichologinė pagalba
- Šeimų motyvacija ir gebėjimai
- Bendruomeninė globa, slauga, savanoriai
- Aplinkos pritaikymas
- Individualizavimas
- Kultūra ir sportas
- Kita

3 prioritetas: vaikų skurdo naikinimas ir paramos šeimai didinimas

Kodėl tai svarbu?

- Ilgalaikės ir negrįžtamos pasekmės
  - Vaikams (ligotumas, nepažangumas, skurdo ciklas...)
  - Visuomenei (nekokybiška darbo jėga, nusikalstamumas, našta sveikatos apsaugai...)

- Tikslai:
  - Lygios galimybės visiems vaikams

Kam tai skirta?

- Šeimoms su mažais vaikais
- Nepilnomis šeimoms
- Gausioms šeimoms
- Netekusiems tėvų globos vaikams
- Rizikos šeimų vaikams
- Gatvės vaikams
- Kitiems

Kaip tai įveikti?

- Ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymas
- Mokyklinukų dienos užimtumas
- Jaunimo projektai
- Globojamų vaikų pasirengimas savarankiškam gyvenimui
- Neinstitucinė globa
- Pašalpos savivaldybės nuožiūra
- Smurto šeimoje stabdymas, socialinis darbas
- Nemokamas maitinimas (mokykloje, iš intervencinių atsargų ir pan.)
- Kita

4 prioritetas: trūkumų švietimo ir mokymo sistemoje šalinimas

Kodėl tai svarbu?

- Gresia Lietuvos ir jos regionų ekonominis atsilikimas
  - Nekokybiška darbo jėga
  - Darbo jėgos pasiūlos ir paklausos neatitikimas
  - Lietuva – pasaulio periferija, nes šiais laikais žinios – pagrindinis augimo šaltinis
- Tikslas:
  - Užtikrinti intelektinių išteklių plėtrą

Kam tai skirta?

- Besimokantiems visą gyvenimą (nuo kūdikystės iki senatvės)
- Įvairioms socialinėms ir amžiaus grupėms

Kaip tai įveikti?

- Gebėjimų spragų nustatymas
- Profesinis informavimas, konsultavimas ir orientavimas
- Vaikų ikimokyklinis ir priešmokyklinis lavinimas
- Nelankančių mokyklos vaikų grąžinimas į mokyklą
- Vaikų, jaunimo bei pagyvenusių ir vienišų žmonių socializacija
- Informacinių bei ryšių technologijų ir kalbų mokymas

Tolesnis projekto LabAS įgyvendinimas parodė, kad vietose esama žmonių, sugebančių racionaliai lokalizuoti NP-SASAS'o strategijas, atrasti labai konkrečias atskirtųjų grupes bei numatyti labai tikslias ir konkrečias priemones, kurios padėtų šią atskirtį įveikti. Šie gebėjimai bei stebinantys jautrumas „svetimoms“ skurdo ir atskirties nelaimėms – pakankama prielaida, kad su vietos žmonių pagalba nacionalinės strategijos būtų

sėkmingai įgyvendintos. Tačiau iškyla klausimas – kaip vietos socialinį kapitalą panaudoti?

AKM

Projekto LabAS metu buvo pasiūlyta pasinaudoti atviro koordinavimo metodu (toliau – AKM). Tai – palyginti nauja socialinės politikos priemonė.

Europos Vadovų Tarybos 2000 m. kovo mėn. neeilinio susitikimo Lisabonoje metu buvo įtvirtintas naujas viešosios politikos socialinėje srityje instrumentas – AKM. 2004 m. darbo grupė vadovaujama buvusio Nyderlandų Ministro Pirmininko W. Koko kritiškai įvertino ir pakoregavo Lisabonos strategijoje numatytas priemones, tačiau AKM susilaukė palankių vertinimų ir jo taikymo sritis nepaliaujamai plečiasi. Šiuo metu AKM yra taikomas šioms socialinės politikos sritims: užimtumo politikai, pensijų reformai, skurdo ir socialinės atskirties mažinimui, visuomenės sveikatos politikai. Šiuo metodu siekiama, kad visa Europos Sąjunga, šalys narės, regioninio ir vietos lygio administracija, taip pat socialiniai partneriai ir pilietinė visuomenė būtų aktyviai įtraukiami, naudojant įvairias partnerystės formas, į sprendimų priėmimo procesus.

Atviro koordinavimo metodas socialinės apsaugos ir socialinės integracijos srityse apima penkis elementus, kurie atveria Europos Sąjungos valstybėms galimybes derinti savo veiksmus. Tam, kad galėtų koordinuoti savo veiksmus socialinės atskirties mažinimo srityje, Europos Sąjungos valstybės susitaria dėl (1) bendrų tikslų, (2) bendrų rodiklių, kaip matuos pažangą mažindamos socialinę atskirtį, ir (3) rengia nacionalinius veiksmų planus, kuriuos (4) vertina susibūrę į tinklą nepriklausomi nacionaliniai ekspertai. Visa tai sudaro (5) Bendrijos veiksmų, skirtų mažinti socialinę atskirtį, programą. (Žr. http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/index_en.htm).

Tad NP-SASAS yra atviro koordinavimo metodo elementas. Jame, remiantis bendrais tikslais (tai pirmasis atviro koordinavimo metodo elementas) ir rodikliais (tai antrasis atviro koordinavimo metodo elementas) buvo įvertinta socialinė padėtis skurdo ir socialinės atskirties atžvilgiais bei suformuluota strategija, kaip reikėtų mažinti socialinę atskirtį ir skurdą.

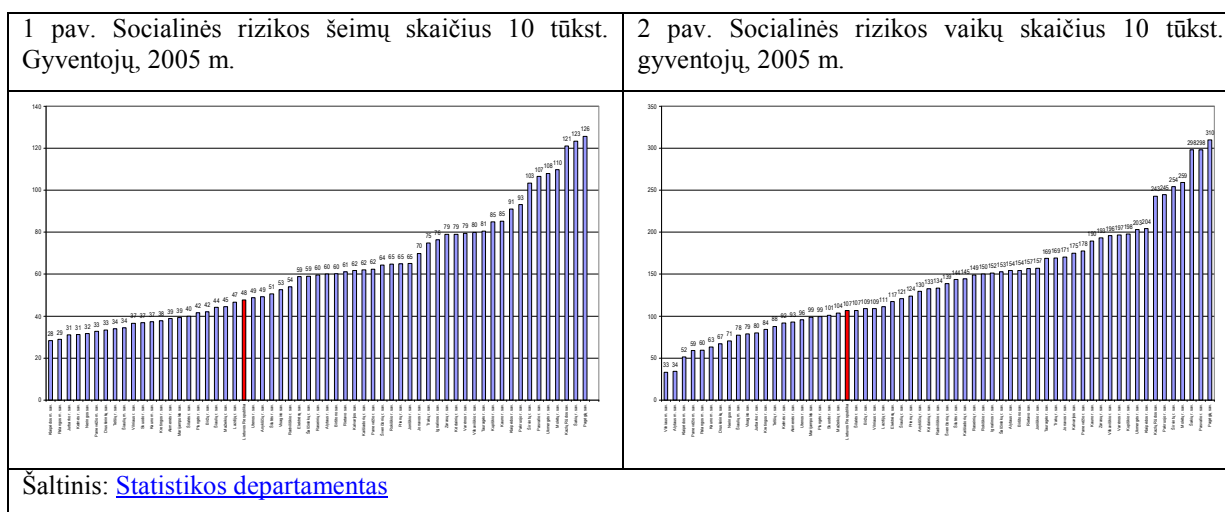
Tiesa, rengiant NP-SASAS'ą nebuvo deramai pasinaudota viešosiomis konsultacijomis, kai į strateginių dokumentų rengimą nuosekliai įtraukiamos ir interesų grupės. Ministerijoje prie bendro stalo posėdžiaujantys kelių nevyriausybinių organizacijų atstovai, kurie neturėjo nei įgaliojimų, nei savarankiškų informacijos šaltinių, nei resursų nepriklausomai analizei, – tėra viešųjų konsultacijų imitacija.

Be to, AKM bendrieji indikatoriai, kurių dalis buvo aptarta, suteikė galimybę pamatyti, kokia skurdi yra mūsų socialinė politika, skirta skurdiui ir socialinei atskirčiai mažinti. Ši politika yra ne tik skurdi, bet ir menkai veiksminga. Socialinės politikos skurdumo viešinimas turėtų paskatinti politines partijas savo rinkiminėse programose konkretizuoti strateginius socialinės politikos prioritetus. Tik demokratiniai procesai gali kiek pakeisti didžiuosius skaičius, tarkim, išlaidas socialinei apsaugai.

Tačiau reikia kalbėti ir apie AKM, kaip viešosios politikos priemonę, kurios pagalba galima padaryti efektyvesnę pačios Lietuvos socialinę politiką. Kitaip tariant, AKM įtvirtinti viešosios politikos principai, būtent bendri socialinės politikos tikslai ir indikatoriai, subsidiarumo bei proporcingumo principai, galios decentralizavimas ir jos delegavimas, naujų socialinės politikos veikėjų (interesų grupių, bendruomenių, regionų ekspertinių grupių, vietose susikūrusių socialinių partnerių tinklų ir pan.) nuoseklus

įtraukimas, kritiška ir drąši lokali socialinės politikos strategijos ekspertizė, mokymasis vieniems iš kitų, viešumas gali padėti harmonizuoti ir Lietuvos regionų socialinę politiką.

1 ir 2 paveiksluose pavaizduota, kiek socialinės rizikos šeimų ir juose augančių vaikų 10 tūkstančių gyventojų buvo užfiksuota įvairiuose Lietuvos savivaldybėse. Diagramos pernelyg smulkios, kad būtų galima pamatyti, kiek šeimų ir vaikų yra konkrečiose savivaldybėse. Tačiau svarbu yra ne tai. Svarbu tai, kad skirtingose savivaldybėse šie skaičiai skiriasi net kelis kartus. Vargu ar būtų galima teigti, kad egzistuoja tokie milžiniški skirtumai kartais tarp gretimų, tarkim, Jurbarko ir Šakių savivaldybių, tarp jose iešties esančių socialinės rizikos šeimų ir jose augančių vaikų. Priežasties šiuo atveju reikėtų ieškoti kitur. Matyt, daug didesniu mastu šiuos skirtumus lemia skirtingas savivaldybių socialinę paramą koordinuojančių institucijų darbas.

Socialinės rizikos šeima apibrėžiama taip – tai „šeima, kurioje vyrauja krizė dėl to, kad vienas ar keli šeimos nariai piktnaudžiauja alkoholiu, narkotinėmis, psichotropinėmis ar toksinėmis medžiagomis arba (ir) yra priklausomi nuo azartinių lošimų, arba (ir) dėl turimos negalios, skurdo, socialinių įgūdžių stokos negali ar nemoka prižiūrėti vaikų, arba (ir) naudoja psichologinę, fizinę ar seksualinę prievartą, arba (ir) gaunamą valstybės paramą panaudoja ne šeimos interesams“.

Akivaizdu, kas išvardinti socialinės rizikos šeimos bruožai gali būti nevienodai interpretuojami, tad socialinės rizikos šeimų ir jose augančių vaikų skaičius didele dalimi priklauso nuo to, kaip socialinės šeimos apibrėžimą interpretuoja socialinės kontrolės institutams atstovaujantys savivaldybių pareigūnai. Kita vertus, interpretacijos skirtumai leidžia realizuoti skirtingas socialinės atskirties sampratas. Tad galėtume sakyti, kad net ir viešai nedeklaruodami savo socialinės politikos lokaliniai socialinės kontrolės institutai ją turi. Kartais ši politika būna orientuota į pačių institucijų interesus ir pakeisti jos vektorius nėra lengva.

Būtent šioje vietoje ir gali padėti minėti AKM principai, visų pirma, informacija apie tokius skirtingus skaičius, o kalbant plačiau apie skirtingas savivaldybių socialines politikas. Daugiau skirtumų tarp savivaldybių socialinių paslaugų srityje galima rasti R. Lazutkos ir A. Misiūno tyrime [„Lietuvos savivaldybių socialinio išvystymo palyginimo apibendrinančių vertinimo kriterijų sukūrimas“](#). Netrukus pradėsiantis veikti portalas www.socialiniszemelapis.lt pateiks dar daugiau informacijos, kurią žadama nuolatos atnaujinti.

Manytume, kad tai bus labai svarbus žingsnis, leisiantis pradėti keisti ir derinti lokalias įvairių savivaldybių socialines politikas ir visiems kartu ieškoti optimalių sprendimų. Būtent taip veikia ir AKM. Tačiau vien informacijos nepakanka. AKM skatina identifikuoti ir įgalinti naujus socialinės politikos išteklius, kurie nebūtinai yra tik finansiniai. Pasitikėjimu grįstas socialinis kapitalas, stiprėjančiame kaimo ir miestelių bendruomenių sąjūdyje atsiradę išteklių yra ne mažiau svarbūs. Taigi tiek nacionalinė, tiek lokals socialinės politikos turi įgalinti kuo daugiau potencialių socialinės politikos veikėjų ir sudaryti jiems galimybes dalyvauti ir planuojant socialinę politiką, ir ją realizuojant.

Įgalinimo prasmė – tai pilietinės visuomenės dalyvavimas (1) skurdo ir atskirties mažinimo priemonėse, (2) visose politikos ciklo fazėse, (3) dirbant su atskirtaisiais ir skurstančiais, o ne jiems. Įgalinimo procesas prasideda nuo pilietinės visuomenės informavimo, pereinančio prie konsultavimosi su ja, o nuo jo – prie bendradarbiavimo ir baigiasi bendru sprendimų priėmimu.

Tačiau, kaip parodė projektas LabAS net informavimas stringa. Net seniūnijų lygmenyje trūksta operatyvios informacijos apie įsidarbinimą, apie reikalingų socialinei paramai gauti dokumentų įforminimą, apie užimtumo rėmimo programas, apie jaunimo mokymosi galimybes ir pan.

1.3. Trumpa esamos padėties apžvalga pagal NP-SASAS'o prioritetus

1.3.1. Gyventojų dalyvavimo darbo rinkoje didinimas

Boguslavas Gruževskis

Lietuvos darbo rinkos politikos įtaka socialinės atskirties ir skurdo mažinimui

Nepriklausomoje Lietuvoje darbo rinkos politika nuolat buvo orientuojama į socialinės atskirties ir skurdo mažinimą. Šitie tikslai buvo įgyvendinami:

- išskiriant papildomai valstybės remiamas gyventojų grupes;
- didesnę dėmesį bei paramą teikiant ilgalaikiams bedarbiams;
- papildomas užimtumo garantijas teikiant nedirbančiam jaunimui.

Tačiau iki 2005 m. darbo rinkos politikoje socialinės atskirties ir skurdo mažinimas nebuvo tiesiogiai įvardijamas kaip tiesioginis darbo rinkos politikos tikslas. Įstojus į ES ir pradėjus mūsų šalyje įgyvendinti Lisabonos strategijos nuostatas, mūsų nuomone, darbo rinkos politikos sinergija su socialinės atskirties ir skurdo mažinimo politika žymiai padidėjo. Lietuvos 2007 m. Lisabonos strategijos įgyvendinimo ataskaitoje pakankamai kryptingai atsispindi socialinės atskirties mažinimo priemonės. Jas galima suskirstyti į 3 grupes: 1) aktyvios darbo rinkos politikos priemonės (šios priemonės yra nuolat tobulinamos nuo 1992 m., siekiant didinti jų atitikimą nedirbančių asmenų poreikiams ir galimybėms); 2) socialinių paslaugų plėtra (siekiant užtikrinti nedirbantiems asmenims didesnes įsidarbinimo sąlygas); 3) gyventojų informavimas ir vietos bendruomenių rėmimas (šios priemonės pradėtos aktyviau plėtoti nuo 2002-2003 m. ir jų įtaka nuolat auga).

Įtakoiant socialinės atskirties ir skurdo mažinimą pagrindinį svorį sudaro aktyvios darbo rinkos politikos priemonės, kurios vis labiau yra nukreiptos į socialiai pažeidžiamų grupių atstovus. 2006 m. pabaigoje bei 2007 m. Lietuvoje ypatingas dėmesys buvo skiriamas: neįgaliesiems, ilgalaikiams bedarbiams, asmenims, grįžusiems iš įkalinimo įstaigų bei kaimo gyventojams. Socialinė atskirtis Lietuvoje labiausiai pasireiškia kaimo vietovėse. Tarp kaimo gyventojų didesnė yra ilgalaikių bedarbių dalis. Taip pat didelė kaimo problema yra piktnaudžiavimas alkoholiu. Todėl ilgalaikiai kaimo bedarbiai dažnai neturi įsidarbinimo motyvacijos, o darbo biržos paslaugomis dažnai naudojasi tik kaip socialinės paramos priemonėmis ir nesiekia susirasti pastovaus darbo. Mažėjant bendram nedarbo lygiui, tokių asmenų dalis teritorinėse darbo biržose nemažėja.

Socialinės atskirties mažinimui teigiamos įtakos turi teritorinių darbo biržų bei vietos savivaldos įgyvendinama "Atviro informavimo" programa. Ja siekiama didesniose kaimo seniūnijose įsteigti kompiuterinės prieigos taškus ir sudaryti galimybes gauti visą informaciją apie darbo rinkos bei socialines paslaugas.

Darbo rinkos pokyčių ir politikos tendencijos

Teigiamos ūkio raidos tendencijos atitinkamai įtakoja užimtumą, darbo rinką bei socialinės atskirties ir absoliutaus skurdo mažinimą: 2006 m. Lietuvoje didėjo tiek bendras užimtųjų skaičius, tiek užimtumo lygis (15-64 m. amžiaus gyventojų užimtumo lygis 2006 m. Lietuvoje sudarė 63.6 proc.). Jau pasiektas moterų užimtumui numatytas 2010 m. tikslas – 2006 metais moterų užimtumo lygis sudarė 61.0 proc. Pastaraisiais metais sparčiai mažėjo nedarbo lygis ir 2006 jis sudarė: bendras (15-64 m.) – 5.6 proc., moterų – 5.4 proc., vyrų – 5.8 proc., jaunimo – 9.8 proc..

Analizuojant Lietuvos darbo biržos (LDB) duomenis, galima pastebėti, kad ekonominio augimo bei mažėjančio nedarbo situacija efektyviau pasinaudoja vyrai – bedarbių struktūroje moterų dalis didėja. 2004 m. moterys sudarė 58 proc. LDB registruotų asmenų, o 2006 m. – jau 62 proc..

LDB duomenimis, ilgalaikių bedarbių dalis Lietuvoje mažėja. 2006 m. sausio 1 d. LDB buvo įregistruota 23 600 ilgalaikių bedarbių, tuo tarpu 2007 m. sausio 1 d. – 13 300; šių bedarbių dalis bendrame LDB registruotų bedarbių skaičiuje šiuo laikotarpiu atitinkamai sumažėjo apie 10 procentinio punkto – nuo 27 proc. iki 16.8 proc..

Nepaisant bendrų teigiamų tendencijų šalies darbo rinkoje, ekonomiškai neaktyvių gyventojų dalis didėja. Ir socialinė atskirtis bei skurdas vis labiau pasireiškia tarp ekonomiškai neaktyvių gyventojų (ne tarp bedarbių kaip tai buvo anksčiau). Todėl galima konstatuoti, kad atitinkamai turi keistis ir darbo rinkos politikos prioritetai: reikia labiau akcentuoti ekonominio aktyvinimo pastangas. Lietuvoje pastaraisiais metais ekonominis neaktyvumas auga (žr. 1 lentelę) ir tai, mūsų nuomone, yra labai neigiama tendencija.

1 lentelė. Ekonomiškai neaktyvūs gyventojai ES ir Lietuvoje (2002-2006)
(procentais nuo visų 15 m. ir vyresnių gyventojų)

	2002	2003	2004	2005	2006
ES-27	43,7	43,6	43,6	43,2	42,9
ES-25	43,6	43,4	43,4	42,9	42,7
Lietuva	41,5	39,8	42,6	43,4	44,1

EUROSTAT

Ekonomiškai neaktyvių gyventojų struktūroje didesnę dalį (~60 proc.) sudaro moterys. Neaktyvių gyventojų didžiausią grupę sudaro pensininkai (48.3 proc.), studijuojantys ar besimokantys (30.6 proc.) ir sergantys ar neįgalūs asmenys (10.7 proc.), turintys šeiminius išipareigojimus – 4 proc., asmenys, praradę viltį rasti darbą – 1.4 proc. ir kiti (rentininkai, nuteistieji) – 5 proc..

Taip pat reikia pažymėti, kad Lietuvoje išlieka pakankamai aukšta nedarbo lygio teritorinė diferenciacija (3-4 kartai), kas irgi atitinkamai sąlygoja gyvenimo lygio skirtumus, o darbo rinkos politikos priemonės kol kas negali paskatinti didesnio gyventojų mobilumo. Tačiau, mūsų nuomone, pagrindinė to problema yra būsto kainų skirtumai bei menkos viešojo transporto galimybės, o šių problemų sprendimui negalima efektyviai panaudoti darbo rinkos politikos priemonių. Nors reikia pažymėti, kad nuo 2005 m. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija užsako įvairius tyrimus, bandydama parengti rekomendacijas dėl gyventojų vidinio mobilumo didinimo.

Kaip parodė Darbo ir socialinių tyrimų instituto 2006 m. atliktas “Darbo jėgos paklausos ir darbo vietų užpildymo problemų tyrimas”, darbo vietos dažniausiai neužpildomos dėl struktūrinio nedarbo atskirų teritorijų mastu (darbo paklausos ir pasiūlos neatitikimas regionų mastu). Vis dar išlieka teritorijų, kurioms būdingas didelis darbo vietų trūkumas, nors jų skaičius mažėja. Aukščiausias darbo paklausos lygis yra didžiuosiuose šalies miestuose, žemiausias – menkai urbanizuotuose, kur nedarbo lygis aukščiausias.

Nors teritorinis darbuotojų mobilumas Lietuvoje vis dar išlieka problemiškas, situacija po truputį gerėja. Tai sąlygoja iš vienos pusės individualaus transporto prieinamumo didėjimas, iš kitos – darbdavių teikiamos pavėžėjimo paslaugos (ypač – statybos bei mažmeninės prekybos sektoriuje).

Reikia paminėti 2007 m. rugpjūčio mėn. Lietuvos Respublikos Vyriausybė patvirtino **“Nacionalinės Lisabonos strategijos įgyvendinimo programos pirmaeilius uždavinius ir jų įgyvendinimo priemones”** (toliau – Pirmaeiliai uždaviniai), kur numatyta “parengti ir taikyti ekonominio skatinimo bei viešojo transporto sistemos modernizavimo priemones, didinančias vidinį (teritorinį) darbo jėgos mobilumą.

Be kita ko darbo rinkos politikoje pastaruoju metu daug dėmesio skiriama suaugusiųjų švietimo problematikai. “Pirmaeiluose uždaviniuose” numatyta eilė priemonių, skirtų **“skatinti mokymąsi visą gyvenimą (MVG)”**, “sukurti ir užtikrinti švietimo, profesinio mokymo stebėsenos ir kokybės užtikrinimo sistemą”. Numatyta iki 2007 m. pabaigos peržiūrėti ir aktualizuoti MVG strategiją. Mokymo ir studijų kokybei gerinti nustatyta, kad ne mažiau kaip pusė studijų kokybės bei institucijų vertinimo tarybų narių sudarytų darbdavių ir socialinių partnerių atstovai. Numatyta daugiau parengti mokymo bei kvalifikacijos kėlimo programų vyresnio amžiaus gyventojams. Taip pat numatoma išlaidas tęstiniam mokymui kompensuoti kaip ir išlaidas už studijas. Tačiau, mūsų nuomone, šios priemonės nepakankamai atsižvelgia į socialinės atskirties gyventojų grupių galimybes. Turi būti numatyta daugiau motyvacinio pobūdžio priemonių. Reikėtų labiau siekti priartinti MVG paslaugas prie kaimo gyventojų, didinti šių paslaugų mobilumą ir maksimaliai derinti jų atitikimą vietos gyventojų poreikiams.

Dabartinė situacija Lietuvoje (sparčiai tebeauganti ekonomika bei nuolat juntamas darbo jėgos trūkumas) daro teigiamą įtaką jaunimo įsidarbinimo galimybėms: net ir neturintys reikiamo išsilavinimo jaunuoliai santykinai nesunkiai gali susirasti darbą (nors jo kokybė dažnai ir nėra patenkinama). Tokia situacija formuoja naujus iššūkius darbo rinkos bei profesinio rengimo politikai – kuomet jaunimas vis dažniau yra linkęs ateiti į darbo rinką net neįgijęs profesinio (ar net vidurinio) išsilavinimo, o tai gali turėti neigiamų pasekmių jų socialinei integracijai ateityje.

Siekiant labiau skatinti jaunimo profesinį rengimą 2007 m. balandžio mėn. buvo priimtas **Profesinio rengimo įstatymas**, kuriame numatyta nauja – pameistrystės mokymo forma turėtų itin prisidėti prie jaunimo įsidarbinimo skatinimo. Darbdaviai, suinteresuoti naujų darbuotojų pritraukimu į įmones ir dabar glaudžiai bendradarbiauja su mokymo įstaigomis, pasirašydami dvišalius/trišalius susitarimus su mokymo institucijomis bei jose studijuojančiais studentais, priima juos į praktiką, todėl tikėtina, jog ši įstatymo naujovė tik dar labiau sustiprins šiuos procesus.

2007 m. viduryje buvo patobulintas **Užimtumo rėmimo įstatymas**. Jame numatytos papildomos užimtumo garantijos gyventojų grupėms, kurios dažnai patenka į socialinę atskirtį (neįgaliesiems, našlaičiams, asmenims besirūpinantiems kitais šeimos nariais). Nors, kaip jau minėjome, darbo rinkos politikoje sunkiai integruojamoms gyventojų grupėms visada buvo skiriamas papildomas dėmesys. Per 2006 m. buvo įdarbinta 99,7 tūkst. ieškančių darbo asmenų. Net 84,9 tūkst. iš jų arba beveik 85 proc. visų įdarbintųjų gavo nuolatinį darbą. *Moterų* įdarbinama daugiau negu vyrų, jos sudaro apie 57 proc. įdarbintųjų. Kas septintas įdarbintasis – *jaunas asmuo* iki 25 m. amžiaus, kas aštuntas – *ilgalaikis bedarbis*. Dar 14,9 tūkst. bedarbių 2006 m. pradėjo savo verslą įsigiję lengvatinius verslo liudijimus.

Siekiant mažinti labiausiai socialiai pažeidžiamų bedarbių grupių socialinę atskirtį, į aktyvias darbo rinkos politikos programas nukreipta: 47,2 tūkst. darbo rinkoje papildomai remiamų bedarbių (arba 62 proc. nuo įregistruotų skaičiaus), 26,3 tūkst. *ilgalaikių bedarbių* (22,6 proc. visų ilgalaikių bedarbių), 11,7 tūkst. *jaunų bedarbių*. 2006 m. įdarbinta 38,1 tūkst. darbo rinkoje papildomai remiamų bedarbių, iš jų 84 proc. –

nuolatinėse darbo vietose. Per 4 tūkst. šios kategorijos asmenų įdarbinta į įsteigtose subsidijuojamose darbo vietose.

Prie sunkiai integruojamų bedarbių įdarbinimo labai prisideda ESF finansuojami projektai. Čia galime paminėti keletą iš jų: projektas **“Asmenų su negalia integracija į darbo rinką, siekiant išvengti socialinės atskirties”** orientuotas į *asmenų su negalia* integraciją į darbo rinką; projektas **“Bedarbių ir asmenų, išpėtų apie atleidimą, profesinio rengimo plėtra”** orientuotas daugiau į neturinčių darbo *moterų* integraciją į darbo rinką ir kt.

Padedant *neįgaliesiems* asmenims ugdyti ar atkurti darbingumą, didinti jų profesinę kompetenciją ir integraciją į darbo rinką 2006 m. buvo plėtojama profesinės reabilitacijos programa, kas trečias šios programos dalyvis sėkmingai įsidarbino. Viena iš efektyvių sunkiai integruojamų į darbo rinką asmenų užimtumo rėmimo priemonių yra socialinės įmonės. 2006 metais socialinės įmonės statusas suteiktas 13 įmonių, viso šalyje 2007 m. sausio 1 d. veikė 49 socialinės įmonės. Dauguma socialinių įmonių įsikūrusios didžiuosiuose šalies miestuose: Vilniuje, Kaune, Šiauliuose ir Panevėžyje. Socialinėse įmonėse dirba 2255 asmenys, iš jų: 59,4 proc. - neįgalūs asmenys.

Didinant *kaimo vietovėse gyvenančių bedarbių* užimtumą buvo nustatytas uždavinys, kad kaimo gyventojai viešųjų darbų programoje sudarytų ne mažiau 30 proc. įregistruotų šios tikslinės grupės asmenų. 2006 m. viešuosiuose darbuose dalyvavo 17,8 tūkst. (32,3 proc.) įregistruotų kaimo gyventojų ir tai sudarė 52 proc. viešųjų darbų dalyvių.

Teritorinėse darbo biržose įregistruota per 38,9 tūkst. vyresnių kaip 50 metų amžiaus bedarbių, kurie dažnai patenka į socialinę atskirtį. Po dalyvavimo aktyvios darbo rinkos politikos priemonėse, atstačius darbinis įgūdžius ir patobulinus kvalifikaciją, 16,5 tūkst. arba 42,2 proc. šių asmenų įdarbinta. Į aktyvios darbo rinkos politikos priemones nusiųsta 32,1 tūkst. vyresnių bedarbių arba 82,1 proc. nuo įregistruotųjų skaičiaus.

Taigi dauguma socialinės atskirties bei užimtumo problemų šalyje spręstųsi žymiai greičiau, jei prie jų sprendimo aktyviau prisidėtų socialiniai partneriai. Taip pat aktyviau reikėtų stiprinti ir socialinių partnerių institucijų tinklą (konsultaciniai, mokymo, tyrimų centrai ir pan.).

Nepakankamas, mūsų nuomone, yra ir savivaldos institucijų dalyvavimas sprendžiant darbo rinkos problemas, kas labai sumažina galimybes efektyviau derinti darbo rinkos ir socialinės atskirties mažinimo priemones. Lietuvoje savivaldos institucijos talkina LDB priemonių įgyvendinimui ar savo biudžeto galimybių ribose organizuoja nedidelio masto verslo rėmimo programas. Todėl šalyje nėra institucinio vieneto regioninei darbo rinkos politikai vykdyti. Mūsų nuomone, savivaldos institucijos turėtų koordinuoti visas atitinkamoje teritorijoje vykdomas darbo rinkos bei socialinės atskirties ir skurdo mažinimo politikos priemones, derinti ekonominės politikos priemones su socialinės apsaugos bei švietimo politikos priemonėmis, koordinuoti vietos socialinių partnerių bendradarbiavimą ir pan. Dėl nepakankamo savivaldos institucijų įtraukimo į užimtumo politikos įgyvendinimą mažas yra jų vaidmuo ir įgyvendinant Lisabonos strategiją. Daugelyje savivaldybių (60-70 proc.) Lisabonos strategijos įgyvendinimo nuostatos yra mažai žinomos ir nedaro įtakos vietos lygmenyje vykdomai socialinei ekonominei politikai arba yra suprantamos tik kaip Vyriausybės politikos elementas. Tokia padėtis mažina įgyvendinamų priemonių efektyvumą ir neskatina iniciatyvos “iš apačios”, o Lisabonos strategijos įgyvendinimas lieka ministerijų reikalas, kas visiškai neatitinka modernios visuomenės poreikių.

1.3.2. Galimybių gauti kokybiškas paslaugas gerinimas

Romas Lazutka, Dainius Pūras

Socialinės paslaugos

Socialinių paslaugų plėtra, tiksliau – kokybiškų paslaugų prieinamumo pagerinimas NP-SASAS'e numatytas kaip vienas svarbiausių iššūkių.

Šis prioritetas pagrindžiamas tuo, kad pereinant prie rinkos ūkio vienu pagrindinių socialinės apsaugos sistemos uždavinių buvo palaikyti bent minimalias gyventojų pajamas. Tačiau *Vyriausybei tapo vis aiškiau, kad žvelgiant į perspektyvą ne visas problemas galima išspręsti socialinėmis išmokomis – būtina plėtoti paslaugas ir jų prieinamumą, teikiant kvalifikuotą pagalbą šeimoms, atsidūrusioms krizinėse situacijose ar atskirties rizikoje, bedarbiams įgyjant tinkamą kvalifikaciją* (NP-SASAS, 6 p.).

Pripažįstama, kad pagerinus paslaugų prieinamumą ir kokybę, galima išspręsti daugelį problemų, vedančių į socialinę atskirtį. Tuo tarpu paslaugos, ypač socialinės, skirtos labiausiai socialiai pažeidžiamoms gyventojų grupėms, Lietuvoje yra menkai išplėtotos. Nacionalinio biudžeto dalis, tenkanti socialinių paslaugų finansavimui, yra žymiai mažesnė nei kitose ES šalyse, iš 10 tūkst. gyventojų socialines paslaugas galima suteikti tik 50 asmenų. (NP-SASAS; 6 p.)

Pagrįstai antruoju prioritetu NP-SASAS'e ir numatytas kokybiškų paslaugų prieinamumo gerinimas. Jį įgyvendinant numatyta siekti tokių uždavinių:

- Gerinti socialinių paslaugų kokybę, prioriteto tvarka plėtoti pažangias jų formas, didinti jų prieinamumą. Mažinti regioninius skirtumus teikiant socialines paslaugas.
- Pagerinti ir geriau pritaikyti socialinių paslaugų teikimą šioms jų gavėjų grupėms: neįgaliesiems, senyvo amžiaus žmonėms, prekybos žmonėmis aukoms, smurto prieš moteris šeimoje aukoms, paleistiems iš įkalinimo įstaigų asmenims, užsieniečiams, gavusiems prieglobstį LR.
- Efektyvinti valstybės garantuojamos teisinės pagalbos teikimą gyventojams ir plėtoti informacijos teikimą bendruomenėse, taip mažinant socialinę įtampą, kylančią dėl teisinės ir kitos informacijos neturėjimo bei savo teisių nežinojimo.
- Aktyvinti visų žmonių, nepriklausomai nuo jų socialinio statuso, amžiaus, pajamų ar tautybės, dalyvavimą kultūrinėje, sporto ir savišvietos veikloje .

Taip pat numatytos ir šių uždavinių įgyvendinimo priemonės:

1. Sukurti bendrą socialinės globos standartų (normų), kokybės vertinimo ir kontrolės mechanizmą visiems socialinių paslaugų teikėjams, nepriklausomai nuo jų pavaldumo (savivaldybių, NVO ir kt.).
2. Aktyvinti ir remti socialinį darbą su socialinės rizikos ir skurstančiomis šeimomis, didinant socialinių darbuotojų darbui su socialinės rizikos šeimomis skaičių savivaldybėse, skatinant naujų darbo formų atsiradimą bei tobulinant šių darbuotojų kvalifikaciją.
3. Plėtoti pažangias socialinių paslaugų teikimo formas bendruomenėje, kuriant socialinių paslaugų tinklą savivaldybėse bei regionuose ir užtikrinant socialinių paslaugų teikimą labiausiai pažeidžiamoms asmenų grupėms, parengiant ir įgyvendinant Socialinių paslaugų infrastruktūros plėtros 2007-2009 metų programą.

4. Remti psichologinės pagalbos tarnybas, teikiančias geros kokybės psichologinės pagalbos telefonu paslaugas.
5. Vystyti dienos socialinę globą asmenų, reikalingų nuolatinės priežiūros, namuose, skatinant nevyriausybinę organizacijų, teikiančių šias paslaugas, veiklą.
6. Tobulinti socialinės paramos informacinę sistemą (SPIS): kaupti ir analizuoti informaciją apie socialiai pažeidžiamas šeimas, šeimų sudėtį, pajamas, valstybės skiriamas socialines išmokas ir paslaugas.
7. Plėtoti ir populiarinti savanorišką veiklą: motyvuoti ir rengti savanorius, rengti metodines priemones pritraukiant savanorius ir juos rengiant, sukurti portalą su savanoriškos veiklos atlikimo duomenų baze.

Neapsiribodama bendromis priemonėmis paslaugų plėtros srityje Vyriausybė NP-SASAS'e išskyrė keletą paslaugų vartotojų grupių. Pagrindiniai pažadai: plėtoti neįgaliųjų reabilitaciją; pritaikyti jų poreikiams socialines paslaugas; pritaikyti viešąją fizinę aplinką, būstą ir gyvenamąją aplinką, informacinę aplinką; plėtoti neįgaliųjų ugdymo veiklą; didinti neįgaliųjų užimtumą, šviesti visuomenę, kad ji geriau suvoktų neįgaliųjų poreikius; užtikrinti kultūros, sporto, poilsio prieinamumą neįgaliesiems. Tai vykdoma pagal Nacionalinę žmonių su negalia socialinės integracijos 2003-2012 metų programą.

Taip pat numatoma siekti neįgaliųjų savarankiškumo ir socialinės integracijos, tenkinant neįgaliųjų specialiuosius poreikius ir pritaikant neįgaliesiems būstą ir jo aplinką. Tam yra perengta būsto pritaikymo žmonėms su negalia 2007-2011 metais programa.

Žadama vystyti nestacionarių socialinių paslaugų infrastruktūrą, skirtą asmenims su sunkia negalia ar turintiems proto (psichinę) negalią, socialinės rizikos vaikams, didinant tokių asmenų šeimos narių sugrįžimą į darbo rinką.

Numatoma parengti nepilnamečiams, nukentėjusiems nuo prekybos žmonėmis, specializuotą reabilitacijos programą: mokyti ir perkvalifikuoti socialinius darbuotojus, socialinius pedagogus, dirbančius savivaldybėse ir nevyriausybinėse organizacijose prekybos žmonėmis aukų socialinės pagalbos srityje; remti valstybės institucijų ir nevalstybinių organizacijų projektus, skirtus prekybos žmonėmis aukų socialinei paramai, apsaugai bei reintegracijai į visuomenę. Tuo tikslu jau įgyvendinama Prekybos žmonėmis prevencijos bei kontrolės 2005-2008 metų programa.

Pagal Nuteistųjų ir asmenų, paleistų iš laisvės atėmimo vietų, socialinės adaptacijos 2004–2007 metų programą remiami organizacijų projektai, skirti nuteistųjų ir asmenų, paleistų iš laisvės atėmimo vietų, socialinei reabilitacijai ir integracijai į visuomenę. Savivaldybėse numatyta kaupti duomenis apie grįžusių iš įkalinimo įstaigų asmenų skaičių, tirti jų poreikius pagalbai, tobulinti savivaldybių ir nevyriausybinę organizacijų socialinių darbuotojų kvalifikaciją, perkvalifikuoti juos dirbti su nuteistaisiais ir asmenimis, paleistais iš laisvės atėmimo vietų.

Taip pat numatyta remti nevyriausybinę organizacijų, teikiančių socialinę pagalbą smurto šeimoje aukoms, projektus ir darbui su smurtautojais skirtus projektus.

Dar papildomai išskiriamos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos teikimo gyventojams efektyvinimo priemonės ir dalyvavimo kultūriniame gyvenime aktyvinimo priemonės.

Įgyvendindama NP-SASAS'e numatytas priemones socialinių paslaugų plėtros srityje šalies centrinė valdžia ėmėsi bendradarbiavimo su savivalda iniciatyvos. Suprasdama, kad dėmesys socialinei atskirčiai priklauso nuo vietinių politikų, merų, vietinės administracijos

požiūrio ir vietinių valdžių rinkėjų, Lietuvos Vyriausybė inicijavo socialinių paslaugų plėtros planavimą savivaldybėse. Žemiau bandysime parodyti, kad tai galėtume vadinti atviro koordinavimo metodo principų taikymu šalies viduje plėtojant socialines paslaugas.

Lietuva kaip ir dauguma rinkos ūkio šalių pasižymi netolygia ekonomine ir socialine raida teritoriniu požiūriu. Dėl istorinių veiksnių, skirtingo ekonominės veiklos intensyvumo, ūkio struktūros ir gyventojų demografinės sudėties skirtinguose Lietuvos rajonuose gyventojų gerovė labiau skirtųsi, jeigu vyriausybė neperskirstytų viešųjų finansų. Vietinių biudžetų subsidijavimo dėka, jie šalies mastu gerokai išlyginami. Savivaldybių biudžetų išlaidos vidutiniškai vienam gyventojui yra panašios. Pvz., 2005 m. šalies savivaldybėse jos svyravo tarp 1300 ir 1500 litų per metus (žr. 3 pav.). Iš bendro konteksto išsiskiria tik kelių kurortinių vietovių vietinių biudžetų išlaidos, jos gerokai didesnės. Taigi Vyriausybė viešųjų finansų politikos instrumentais sudaro apylyges galimybes socialinės globos paslaugų plėtrai savivaldybėse.

Kita vertus, net ir turėdamos panašias finansines galimybes, savivaldybės labai skirtingai plėtoja socialinės globos paslaugas. 3 pav. pateikti duomenys rodo, kad esant panašioms bendrosioms savivaldybių išlaidoms, išlaidos socialinei paramai ir socialinėms paslaugoms skiriasi kelis kartus.

Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos inicijuoti tyrimai parodė, kad tai nepriklauso ne tik nuo savivaldybių finansinių galimybių, bet ir nuo poreikių paslaugoms. Gyventojų demografinė struktūra, sergamumas, nedarbo paplitimas nėra lemiami veiksniai savivaldybėms skiriant lėšas socialinėms paslaugoms, steigiant ir finansuojant socialinių darbuotojų etatus.³

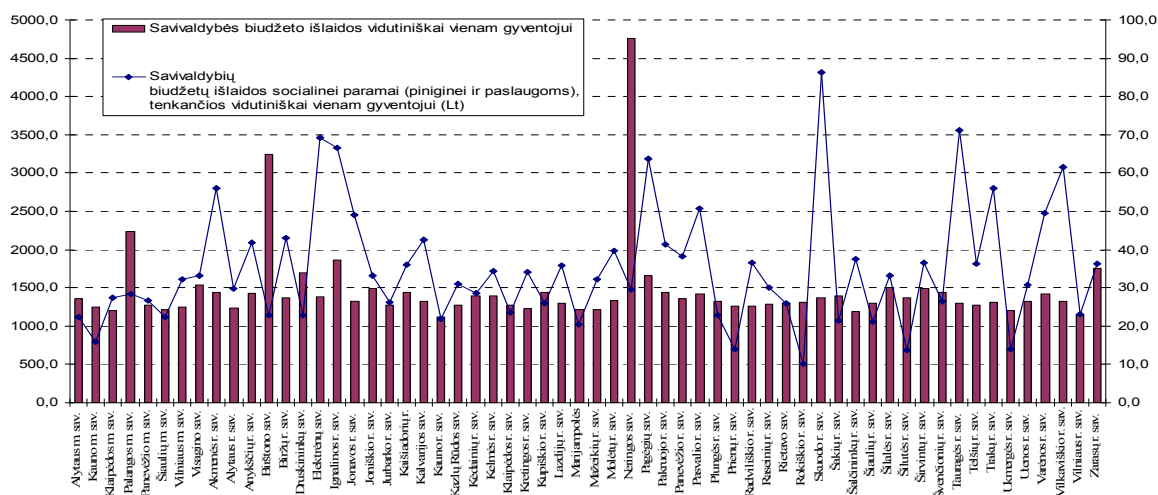
Žvelgiant į pateiktus statistinius duomenis ir ankščiau minėto tyrimo rezultatus, kyla klausimas, kaip centrinė valdžia galėtų įtakoti socialinių paslaugų tolygesnę plėtrą šalyje. Paslaugų centralizavimas nėra išeitis, nes nemažai žmonių patenka į socialinę atskirtį ir skurdą todėl, kad nėra pakankamo socialinio kapitalo – visuomeninių ryšių audinio ir kultūrinio kapitalo – moralinių vertybių ir sėkmingam funkcionavimui būtinų elgesio normų. Jeigu piniginės pajamos gali būti efektyviai paskirstomos visuomenėje silpnųjų naudai centralizuotai, tai socialinis ir kultūrinis kapitalas gali būti perteiktas socialinėje atskirtyje esantiems tik vietinėse bendruomenėse. Norint padėti žmogui, nežinančiam kur kreiptis, kokios pozityvios veiklos imtis ir kokių įpročių atsisakyti, reikia būti šalia jo. Tai turint galvoje ir Lietuvoje įstatymais atsakomybė už socialines paslaugas paskirta savivaldybėms. Deja, kaip matėme aukščiau, savivaldybių biudžetų dalis socialinės globos paslaugoms ne tik labai menka (tik apie du-trys procentai visų išlaidų; žr. 3 pav.), bet ir labai skirtinga. Vyriausybė 2006-2007 m. ėmėsi iniciatyvos finansuoti papildomus socialinių darbuotojų etatus seniūnijose. Tačiau su pinigais iš centro ateina ir centro kontrolė, sprendimų standartizavimas, tuo tarpu skirtingos socialinės sąlygos reikalauja socialinio darbo lankstumo.

---

³ [Lietuvos savivaldybių socialinio išvystymo palyginimo apibendrinančių vertinimo kriterijų sukūrimas](http://www.socmin.lt/index.php?-1212556551). SADM, 2006. (<http://www.socmin.lt/index.php?-1212556551>)

3 pav. Lietuvos savivaldybių bendros ir socialinės išlaidos
(litais vidutiniškai vienam gyventojui)

LR Socialinių paslaugų įstatymo 13 straipsnis numato, kad socialinių paslaugų teikimo mastui ir rūšims pagal gyventojų poreikius nustatyti savivaldybė kasmet sudaro ir tvirtina socialinių paslaugų planą. Socialinių paslaugų planas sudaromas vadovaujantis Vyriausybės ar jos įgaliotos institucijos patvirtinta socialinių paslaugų planavimo metodika. Kiekvienos savivaldybės administracijoje turi veikti padalinys, planuojantis socialines paslaugas, administruojantis socialinių paslaugų organizavimą ir bendrųjų socialinių paslaugų bei socialinės priežiūros kokybės kontrolę. Pagal tą patį įstatymą SADM, informacijos apie savivaldybių teritorijose teikiamas socialines paslaugas pagrindu, vertina socialinių paslaugų būklę šalies mastu ir teikia savivaldybėms pasiūlymus dėl socialinių paslaugų plėtros.

Rengiantis socialinių paslaugų planavimui savivaldybėse Vyriausybė ir SADM patvirtino Socialinių paslaugų planavimo metodiką, Socialinių paslaugų finansavimo ir lėšų apskaičiavimo metodiką, Socialinės globos normas, Socialinių paslaugų priežiūros departamento nuostatus. Visa tai yra tam tikros centrinės valdžios gairės, kuriomis siekiama įtakoti socialinių paslaugų plėtrą savivaldybių teritorijose vietinei valdžiai paliekant laisvę atsižvelgti į socialinės atskirties pobūdį ir vietinių gyventojų poreikius socialinėms paslaugoms.

Be socialinių paslaugų planavimo iniciatyvos SADM dar vienu būdu bando paskatinti socialinės atskirties mažinimo politiką bendruomenėse – kuria vadinamąjį socialinį žemėlapi, t.y. socialinės raidos rodiklių duomenų bazę, kurioje įvairūs socialinę atskirtį ir socialinės apsaugos priemones charakterizuojantys indikatoriai būtų kaupiami apie kiekvieną šalies savivaldybę. Šie indikatoriai bus SADM interneto tinklalapyje ir galės būti matomi visiems interneto vartotojams. Bus atverta galimybė lengvai palyginti socialinę padėtį įvairiose savivaldybėse. Tikimasi, kad socialinių paslaugų planavimas ir SADM socialinis žemėlapis aktyvins vietines bendruomenes, vietos politikus ir prisidės prie sėkmingesnio socialinės atskirties mažinimo vietinės socialinės politikos priemonėmis.

Sveikatos priežiūros paslaugos

Neabejojama kad veiksminga sveikatos apsauga yra vienas iš svarbiausių būdų socialinei atskirčiai mažinti.

Šių dienų Lietuvoje išryškėjusios aiškios socialinės atskirties tendencijos kelia daug svarbių klausimų. Ekonomikos augimas teikia vilties, kad netolygumai tarp žmonių grupių bus sumažinti, juo labiau, kad socialinės atskirties mažinimas yra vienas iš svarbiausių Europos Sąjungos prioritetų.

Sveikatos apsaugos sistema šiuo atžvilgiu tampa vienu iš lemiamų mūsų laukų. Kai kurios naujausios apklausos rodo, kad Lietuvos piliečiai ypač yra nusivylę sveikatos apsauga, o daug žmonių net mano, jog sovietmečiu sveikatos apsauga buvo rūpinamasi geriau negu dabar.

Turime paradoksišką situaciją. Valstybė skiria sveikatos sektoriui vis daugiau lėšų (vietoj 3 mlrd. Lt 2006 m. sveikatos sektoriui 2007-aisiais skirta 4 mlrd. Lt), bet problemų sveikatos sektoriuje ir piliečių nepasitenkinimo nemažėja.

Jau susikaupė daug įrodymų, kad sveikatos sistemos krizės priežastys yra gerokai gilesnės, negu vien lėšų sveikatos priežiūrai trūkumas. Tokiais atvejais labai svarbu pasigilinti į vyraujančias klaidingas tiek piliečių, tiek politikų mąstymo ir veiksmų nuostatas.

Pirmoji klaidinga nuostata – sveikatos apsauga sutapatinama su elitine medicina ir jos laimėjimais. Ši klaida sukuria ir stiprina „juodosios skylės“ sindromą – į elitinę mediciną ir brangiausiai kainuojančias medicinos technologijas galima investuoti kasmet vis daugiau, bet tai mažai ką bendra turės su sveikatos sistemos veiksmingumu ir visuomenės sveikatos rodikliais. Net atvirkščiai – didėjančios investicijos į elitinę mediciną gali sustiprinti socialinę atskirtį ir netolygumus gaunant sveikatos priežiūros paslaugas, nes neišvengiamai „elitinių“ paslaugų negalės gauti kiekvienas to norintysis, tad arba ilgės eilės prie jų, arba stiprės korupciniai paslaugų gavimo mechanizmai.

Antroji klaidinga nuostata: vis dar manoma, jog vadinamoji nemokama medicina yra didelis laimėjimas, ir iki šiol politikai bijo atvirai pripažinti, kad negali būti nemokamos medicinos – kad vis vien kiekviena paslauga turi savo kainą, ir reikia atvirai tartis dėl to, kas, kaip, kada ir už ką moka. Kol tokia atvira diskusija atidedama, tol „nemokama“ medicina vis labiau brangsta (per neoficialius mokėjimus), o socialinė atskirtis didėja. Vieni gyventojai suranda „kūrybiškų“ būdų gauti kokybiškesnių paslaugų (papildomais primokėjimais arba pažintimis „patepdami“ vadinamąją nemokamą sistemą), o kiti piktinasi esančios sistemos neveiksmingumu, neskaidrumu ir prasta kokybe.

Labai svarbu kuo greičiau atsisakyti primityvaus požiūrio į sveikatos sistemą ir pereiti prie brandesnio supratimo, kad visi sistemos dalyviai – medikai, dabartiniai ir būsimi pacientai, politikai, žiniasklaida – susitartų dėl naujų, patikėjimu grįstų žaidimo taisyklių.

Sveikatos sistemos yra kritikuojamos visur pasaulyje. Priežastis paprasta – kad ir kaip gerai veiktų sveikatos sistema, žmonės vis vien serga ir miršta. Žmonių lūkesčiai sveikatos srityje visada yra didesni, negu būtų įmanoma juos patenkinti. Todėl svarbu, kad, valstybėje ir visuomenėje kalbant apie sveikatos politiką, būtų kuo daugiau atvirumo ir kuo mažiau demagogijos.

Kiekviena valstybė sveikatos politikoje priversta rinktis tarp dviejų blogybių. Vienos valstybės renkasi sveikatos sistemą, kurioje yra daugiau socializmo nei kapitalizmo. Tai nulemia mažesnius netolygumus tarp skirtingų socialinių sluoksnių, tačiau sukuria naujų problemų, pavyzdžiui, eiles. Juk reikia suvokti, jog sveikatos sistema nėra „guminė“ – jai skirti išteklių visada riboti. Todėl jei politikai ir visuomenė nusprendžia, kad, prireikus medicinos paslaugų nereikės už jas mokėti, paklausa visada viršys pasiūlą, susidarys paslaugų „deficitas“ ir pagal kokias nors nustatytas taisykles gėrybės (šiuo atveju medicinos paslaugos) pradedamos dalyti. Paaikšėjus, kad visiems jų neužteks, daugelis

priversti jų laukti. Toks socializmo principas visada yra didžiulis išbandymas visuomenės brandumui ir pilietiškumui. Jei netikima sistemos skaidrumu, eilės pradedamos apeidinėti, ir jau tada turime klasikinę Orwelo aprašytą situaciją apie „lygius ir lygesnius“. Sovietmečiu ši situacija buvo apėmusi visas gyvenimo sritis, o šiandien Lietuvoje klasikiniu pavidalu ji išliko vien sveikatos priežiūroje.

Ji ypač kenkia paprastiems žmonėms, nes šie neturi galimybių būti „lygesni“ - gauti pagerintų medicinos paslaugų per pažintis arba nuolat „patepinėdami“ sistemą neoficialiais primokėjimais. Taigi yra keista situacija kai nemaža dalis žmonių idealizuoja buvusią sovietinę sveikatos sistemą ir kartu pyksta dėl dabartinės, nors ji iki šiol laikosi išlikusių nuo sovietmečio „nemokamos medicinos“ vertybių. Ypač sunkiai sprendžiamas klausimas sveikatos sistemoje, kurioje daug socializmo, – kas prižiūrės prižiūrėtojus ir skirstytojus, t.y., kaip pažaboti neskaidrius mechanizmus nemokamame sveikatos, kaip „brangiausio turto“, paslaugų skirstymo procese.

Kitos valstybės renkasi sistemą, kurioje daugiau kapitalizmo. Sveikatos įstaigos ir pavieniai medikai, t. y. visi sveikatos paslaugų teikėjai – ir valdiški, ir privatūs – konkuruoja sveikatos paslaugų rinkoje. Nusistovi šių paslaugų kainos, ir vieni gali nusipirkti brangesnes (t. y. kokybiškesnes) paslaugas, kiti turi tenkintis prastesnėmis paslaugomis. Šalia privalomo draudimo (kai žmonės draudžiami nuo tokių medicininių būklių, kai reikalinga neatidėliotina pagalba) atsiranda papildomas, arba savanoriškas draudimas. Pavyzdžiui, labiau pasiturintys žmonės draudžiasi papildomai, kad, prireikus gydymo paslaugų, jie jas gautų ir ne bet kokias, o labai kokybiškas. Kai kur, pvz., Olandijoje, yra pasirinktas modelis, kai papildomai draustis daugiau pajamų gaunantys piliečiai ne gali, o privalo.

Taigi sveikatos politikoje tenka rinktis tarp dviejų blygybių – arba daugiau rinkos ir konkurencijos (kai vieni pacientai galės legaliai nusipirkti geresnes paslaugas negu kiti, o kai kurios medicinos įstaigos bankrutuos neatlaikiusios konkurencijos), arba daugiau nemokamos medicinos ir lygybės (bet tokiai sistemai paprastai trūksta efektyvumo ir racionalaus išteklių naudojimo, o, be to, tuomet eilėse turėsime laukti visi, išmokdami atsisakyti „blato“ ar „kyšio“ įpročių). Būtina atsisakyti naivios ir daug metų mus gadinusios komunizmo idėjos, kad sukursime tokią sistemą, kurioje visi pageidaujantys gaus nemokamą, visiems prieinamą ir kvalifikuotą pagalbą. Būtent už šių utopijos lozungų ir slepiasi dabartinės Lietuvos sveikatos sistemos demoralizuojanti situacija, kai už demagogiškų šūkių „rūko“ vyksta neskaidrus, prieštaraujantis tiek etikos, tiek ekonomikos dėsniams mokesčių mokėtojų suneštų lėšų skirstymas.

Trečioji klaida yra ta, kad sveikatos politika iki šiol yra „daroma“ uždaruose kabinetuose, o politikams dažniausiai patarinėja tie medicinos ekspertai, kurie neturėtų patarinėti vien dėl to, jog jie dažnai turi aiškų asmeninį interesą patarti būtent elitinės medicinos naudai. Sveikatos politikai trūksta svarbiausio žaidėjo - pilietinės visuomenės. Kol kas tik atskiros pacientų grupės yra aktyvios, bet ir čia atsiranda pavojus, kad joms įtaką darys konkrečios verslo grupės, suinteresuotos tam tikrų biomedicininių technologijų pardavimu. Tuo tarpu pilietinė visuomenė – tai tarsi būsimas pacientas, kuriam šiandien nesvarbi jokia konkreti liga ar vaistas. Atvirkščiai – pilietinei visuomenei svarbu, kad sprendimai būtų daromi taip, o ištekliai būtų paskirstyti skaidriai, ir kad tai atitiktų šiuolaikinės etikos ir ekonomikos dėsnius. Jai svarbu, kad visi sprendimai turėtų konkretų skaidrų paaiškinimą, ir kad kuo daugiau išteklių būtų skiriama sveikai gyvensenai, ligų prevencijai, pirminei priežiūrai, bendruomenės medicinai.

Visuomenė turi tokią sveikatos politiką ir sveikatos apsaugą, kokios ji nusipelno ir kokią užsako. Todėl, jei esame nepatenkinti kaip piliečiai sveikatos apsaugą, dėl to galime kaltinti tik savo pilietinį pasyvumą. Jei nėra reiklios milijardų, skiriamų sveikatos apsaugai, priežiūros, tai šie milijardai ir ateityje bus panaudoti taip, kad žmones skatintų ne tiek sveikti, kiek sirgti.

Lemiamas mūšis sveikatos „fronte“, kaip ir visuose kituose frontuose, vyks ne kokiose nors ypatingose ligoninėse, o bendruomenėje. Kaip ir švietimo ar socialinės apsaugos, taip ir sveikatos sistemos veiksmingumas labiausiai priklauso nuo to, kaip šias sistemas prižiūrės visuomenė. Kol kiekvienas rūpinamės vien savo ir artimųjų sveikata, ir, kam nors iš jų susirgus, imame ieškoti landų neefektyvioje sistemoje, tol ir turime korupcija bei socialine atskirtimi paremtą medicinos sistemą. Kai patikėsime, jog yra prasminga elgtis taip, kaip naudinga viešajam interesui, ir kai tuo patikės ne pavieniai žmonės, o vis daugiau piliečių – štai tada ir mūsų sveikatos sistema paklus modernios visuomenės ir valstybės reikalavimams.

Šie ir kiti klausimai tiesiogiai ir netiesiogiai iškilo vykdant „LabAS“ projektą. Visi sutinka, kad sistema turi veikti taip, kad kuo arčiau gyvenamosios vietos žmonės galėtų gauti tokias paslaugas, kurios lemia gerą asmens ir visuomenės sveikatą. Visų pirma tai turėtų būti veiksmingos visuomenės sveikatos (prevencinės) programos ir gerai veikianti pirminė sveikatos priežiūra - šeimos (kitas pavadinimas – bendrosios praktikos) gydytojo institucija, koordinuojanti savo veiksmus bendruomenėje su socialinės apsaugos ir švietimo paslaugų infrastruktūra.

Neretai buvo reiškiamas nepasitenkinimas, kad provincijoje per mažai teikiama specializuotos medicinos paslaugų. Labai svarbu yra susitarti nacionaliniame, apskričių ir savivaldybių lygiuose dėl sveikatos priežiūros paslaugų tinklo racionalumo principų. Labiau specializuota medicinos pagalba – jei norime kad ji išties būtų veiksminga – privalo koncentruotis nei per mažuose, nei per dideliuose centruose. Šią pagalbą teikiant taip kaip iki šiol, jau senokai yra išryškėję ydingi kraštutiniai, kurie trukdo sistemai efektyviai naudoti išteklius. Vieni centrai (tokie kaip Vilniaus ir Kauno universitetų ligoninės) yra neproporcingai per dideli, ir būtų klaidinga ateityje koncentruoti specializuotą medicinos pagalbą vien didžiuosiuose miestuose ar vien apskričių centruose. Tuo tarpu rajonų centruose esančios ligoninės yra per mažos ir per arti išsidėsčiusios viena nuo kitos, o gyventojų kaimiškuose rajonuose gyvena per mažai, kad galima būtų kalbėti apie racionaliai veikiančią sistemą. Lankstus sprendimas būtų įmanomas, jei greta esančių rajonų savivaldybės kooperuotųsi, nusprendamos kokios paslaugos bus teikiamos kiekvienos iš jų sveikatos priežiūros centruose. Nemažai daliai dabartinių ligoninių reikės reorganizuotis į slaugos ir palaikomojo gydymo centrus.

Palaipsniui artėjama prie vieningos nuomonės, kad bendrosios praktikos gydytojo institucija, kartu su bendruomenės slaugytojais, psichologais ir socialiniais darbuotojais, turi sudaryti tą stiprų audinį, kuris užtikrintų iki 80 proc. sveikatos problemų sprendimą. Iki šiol dėl įvairių aplinkybių žmonės būdavo linkę galvoti, kad jiems reikia vien specializuotos medicinos pagalbos, o šeimos gydytojo institucija nebuvo tinkamai vertinama. Nors iki šiol išlieka tam tikros tendencijos pervertinti specializuotos medicinos reikšmę ir neįvertinti pirminės sveikatos priežiūros, bet šios tendencijos mažėja. Bendruomenės slaugytojai kartu su socialiniais darbuotojais ir psichologais turėtų vis geriau užtikrinti veiksmingą šeimose pastebimų mišrių (sveikatos ir socialinių) problemų sprendimą, tik šių darbuotojų reikia daugiau negu dabar, ir jų darbas turėtų būti rimčiau vertinamas. Yra daug nebrangiai kainuojančių būdų (tik reikia juos sparčiau diegti į kasdienę praktiką), kaip padėti rizikos grupių šeimoms spręsti užuomazgoje esančias ir dar

neįsisenėjusias problemas (polinkis problemas spręsti smurto ir prievartos būdu, girtavimas, vaikų netinkama priežiūra ir kt.). Būtina siekti kuo geresnio sveikatos ir socialinės apsaugos paslaugų koordinavimo savivaldybių ir seniūnijų lygyje. Finansiniai ir žmogiškieji ištekliai turi būti naudojami ne problemų turinčių žmonių stigmatizavimui ir jų apgyvendinimui centralizuotose globos įstaigose, o tokių žmonių integracijai į bendruomenę. Kai kurios darbo grupės, dirbusios šiame projekte (pvz, Jurbarko) siūlė labai veiksmingus būdus – pvz, mobilias bendruomenės slaugytojų ir socialinių darbuotojų komandas, aprūpintas transportu, kad šios galėtų pasiekti rizikos grupių šeimas ir joms padėti pozityviai spręsti problemas.

Taip pat būtina atkreipti dėmesį, kad Lietuva nedaug iki šiol pasiekė deinstitutionalizacijos srityje – t.y., mažindama nuolatinės globos įstaigų vaikams ir suaugusiems vaidmenį. Ši sistema, paveldėta iš sovietinių laikų, yra labai neefektyvi ekonomiškai ir netinkama žmogaus teisių aspektu. Būtina skatinti nacionalinio lygmens valdžios institucijas kuo greičiau sukurti finansines paskatas šiai sistemai decentralizuoti – t.y., padaryti, kad savivaldybės būtų finansiškai motyvuotos kurti dienos paslaugas vaikams ir suaugusiems su proto ir psichikos negalia, įvairių socializacijos problemų turintiems žmonėms. Tokios paslaugos ženkliai mažintų socialinę atskirtį ir padėtų realiai integruotis neįgaliems žmonėms į bendruomenę. Kartu būtų sukurtos darbo vietos socialiniams darbuotojams ir jų padėjėjams pačiose bendruomenėse. Dabar esančios specializuotos globos įstaigos (kūdikių namai, psichoneurologiniai pensionatai ir kt.) galėtų specializuotis teikdamos kompleksinę pagalbą vaikams ir suaugusiems su ypatingai sudėtingais raidos ar socializacijos sutrikimais, po to kai būtų išnaudotos visos integracijos bendruomenėje galimybės.

Pozityvios permainos sveikatos sistemoje gali labai stipriai prisidėti prie socialinės atskirties mažinimo. Tik būtina siekti, kad į sprendimų priėmimą kuo aktyviau įsitrauktų patys piliečiai ir kad bendrai priimti sprendimai atitiktų šiuolaikinius visuomenės sveikatos mokslo ir vertybių principus.

1.3.3. Vaikų skurdo naikinimas ir paramos šeimoms didinimas

Vida Česnuitytė, Dainius Pūras

Svarbiausi iššūkiai. Vaikų skurdas turi ilgalaikes arba negrįžtamas pasekmes patiems vaikams bei visuomenei. Svarbu, kad vaikai, augantys skurdžiose šeimose, nepatektų į skurdo „spąstus“, kad turėtų kiek įmanoma prieinamas galimybes pakilti iš skurdo, judėti socialiniais laiptais aukščiau. Šeimų su mažais vaikais, nepilnų ir gausių šeimų skurdo lygis yra žymiai didesnis nei kitų šeimų.

Mažėjant gimstamumui ir gyventojų skaičiui ypatingą nerimą kelia išryškėjusi netekusių tėvų globos vaikų skaičiaus didėjimo tendencija. Pastaruosius penketą metų per metus netekusių tėvų globos vaikų skaičiaus padidėja 24 procentais. Nuo 2002 m. per metus daugiau kaip 3 tūkst. vaikų netenka tėvų globos. Vertinant esamą padėtį ir išryškėjusias neigiamas tendencijas, nors 2005 m. tokių vaikų skaičius nežymiai sumažėjo (58 vaikais), trečiuoju prioritetu pasirinkta kova prieš vaikų skurdą ir parama šeimoms.

Vaikų skurdas Lietuvoje: esama padėtis. Statistikos departamento duomenimis, skurdo rizikos lygis tarp namų ūkių, turinčių vaikų iki 18 metų, 2005 metais buvo 16,4 proc. ir ne pernelyg skyrėsi nuo vidutinio šalies rodiklio – 15,9 procento. Tačiau skurdo rizikos lygis daug aukštesnis nepilnose šeimose, kuriose vienišas suaugęs asmuo išlaiko vaikus (31,4 proc.), bei šeimose, kuriose du suaugę asmenys išlaiko tris ir daugiau vaikų (21,2 procento).

Skurdą ir socialinę atskirtį dažniau patiria vaikai iš šeimų, kurioms būdingi keli rizikos veiksniai: šeima yra daugiavaikė; šeimoje yra neįgalių vaikų; šeima yra nepilna (ypač, jei tai kaimo šeima); tėvai yra neįgalūs, bedarbiai, menko išsivystymo, jų santykiai nestabilūs; tėvai menkai socialiai motyvuoti keisti gyvenimo būdą, neturi vaikų auklėjimo įgūdžių ir jų neprižiūri, piktnaudžiauja svaiginamosiomis medžiagomis. Tokiose šeimose blogiau vystomi vaiko gebėjimai, jie turi menkesnes galimybes lavinti savo gabumus arba gauti papildomas jų gebėjimų lavinimui reikalingas ugdymo ar sveikatos priežiūros paslaugas. Dėl to atsiranda problemos mokykloje (pažangumas, elgesys, mokyklos lankomumas). Dalis šeimų, kurioms būdingos išvardintos savybės, patenka į socialinės rizikos šeimų skaičių. Tokių socialinės rizikos šeimų 2005 m. buvo 16,4 tūkstančiai (2004 m. – 16,9 tūkst.). Jose augo beveik 37 tūkstančiai vaikų (t.y. 4,4 procentai visų Lietuvoje gyvenančių vaikų).

Esamai padėčiai įveikti mokamos socialinės išmokos, taikomos kitos priemonės. Vaikų skurdo rizikos lygio pagal jų amžių duomenimis, dažniausiai skursta 3-5 metų vaikai. Pagrindinė to priežastis – veikianti socialinių išmokų sistema: gimus vaikui iki 3 metų šeimai teikiama didesnė valstybės parama; vėliau šeimos auginančios 3-6 m. amžiaus vaikus iš valstybės gauna nuo 2004 m. pradėtą mokėti universalią išmoką vaikams nuo 3 iki 7 m. (vaiko pinigai – 50 Lt. per mėn.), minimalias pajamas garantuojančią socialinę pašalpą bei dalies būsto šildymo ir vandens išlaidų padengimą. Socialinės išmokos stipriai veikia šeimų, ypač daugiavaikių šeimų, pajamas. Daugiavaikėse šeimose socialinės išmokos sudaro 26 procentus pajamų, iš jų pašalpos šeimai ir vaikams – 16 procentų pajamų (visose šeimose su vaikais – atitinkamai tik 12 ir 5 procentus).

Europos jaunimo pakto nuostata – „atsižvelgiant į nacionalinę socialinės įtraukties politiką, teikti pirmenybę pažeidžiamiausio jaunimo, ypač skurstančio, padėties gerinimui ir iniciatyvoms, kuriomis siekiama išvengti mokymo nesėkmių“ – įgyvendinama programose, skirtose jaunimo projektų finansavimui. Šiuos projektuose socialiai pažeidžiamas jaunimas išskiriamas kaip prioritentinė tikslinė grupė.

Kitų priemonių taikymą riboja netolygus socialinių, vaikų ugdymo ir užimtumo centrų, sveikatos priežiūros paslaugų infrastruktūros buvimas bei išsidėstymas regionuose, mieste ir kaimo vietovėse, galimybė šiuos paslaugų centrus pasiekti visuomeniniu transportu, transporto paslaugų kainos.

Kraštutinė priemonė – vaiko perkėlimas į globos instituciją. Dėl netinkamos priežiūros, skurdo, piktnaudžiavimo tėvų valdžia arba jos nepanaudojimo vaikai (daugiausia - iki 3 m. amžiaus ir 10-17 m. amžiaus) iš socialinės rizikos šeimų dažnai patenka į vaikų globos institucijas. 2006 m. vaikų globos namuose apgyvendinta apie 1,7 tūkst. vaikų, iš jų beveik trys ketvirtadaliai į globos namus pateko iš savo šeimos. 2007 m. pradžioje Vaiko teisių apsaugos tarnybų (VTAT) įskaitoje buvo 13,5 tūkstančio socialinės rizikos šeimų, jose augo 31,4 tūkstančio vaikų. Per paskutinius penkerius metus 5 tūkst. sumažėjo socialinės rizikos šeimų ir 8,6 tūkst. jose augančių vaikų. Tačiau tėvų globos netenkančių vaikų skaičius per metus beveik nekinta – palyginti nežymiai svyruoja apie 3000 tūkst. Trečdalis tokių vaikų – iki 7 metų amžiaus.

Priemonės 3 prioriteto tikslams įgyvendinti. Prioritetui „Vaikų skurdo įveikimas“ įgyvendinti keliami du pagrindiniai uždaviniai:

1. Vaikų skurdo ir socialinės atskirties įveikimas.
2. Parama šeimai.

Uždaviniui „Vaikų skurdo ir socialinės atskirties įveikimas“ įgyvendinti patvirtintos priemonės, nukreiptos tiesiogiai į vaikus, patekusius į skurdą ir socialinę atskirtį, taip pat prevencinės tiesiogiai vaikams adresuotos priemonės.

Siekiant padidinti vaikų socialinę integraciją bei prieinamumą prie jų poreikius atitinkančių paslaugų, ypač kaimo vietovėse, numatyta didinti kompleksinių paslaugų prieinamumą visiems vaikams pagal šeimos gyvenamą vietą, ypatingą dėmesį atkreipiant į kaimo vietas ir ikimokyklinio amžiaus vaikus. 2007–2008 m. planuojama parengti nacionalinę programą, skirtą kompleksinei pagalbai tėvams, iki ir po vaiko gimimo ir kol vaikas pradės lankyti mokyklą. Priemonės įgyvendinimas tikimasi, jog plėsis nestacionarių dienos užimtumo ir socialines paslaugas vaikams iš socialinės rizikos šeimų teikiančių centrų skaičius, sumažės mokyklinio amžiaus vaikų, gyvenančių socialinės rizikos šeimose, socialinė atskirtis ir pagerės jų socialinė integracija.

Vaikų institucinės globos tobulinimui skirtos kitos dvi priemonės, kurių tikslas – globos institucijose gyvenančių vaikų pasirėngimo savarankiškam gyvenimui ugdymas ir vaiko poreikius atitinkančių gyvenimo sąlygų sukūrimas. Siekiant sukurti šeimų informavimo tinklą ir sudaryti galimybes šeimoms, auginančioms vaikus, gauti informavimo ir konsultavimo paslaugas, vykdoma valstybinės vaikų institucinės globos sistemos pertvarka ir socialinių paslaugų šeimai ir vaikui plėtra savivaldybėse. Greta bus vykdomas darbas su socialinės rizikos šeimomis, auginančiomis vaikus.

Vaikų materialinio aprūpinimo didinimui skirtos priemonės: mokinių iš mažas pajamas gaunančių šeimų aprūpinimas mokinio reikmenimis prieš mokslo metų pradžią, nemokamas maitinimas mokyklose bei laipsniškas perėjimas prie išmokų mokėjimo kiekvienam vaikui iki 18 metų arba vyresniam, kol jis mokosi dieninėje bendrojo lavinimo mokykloje. Bus siekiama apie 15 proc. visų mokinių aprūpinti mokinio reikmenimis, vienam mokiniui skiriant iki 150 Lt. Mokiniai iš mažas pajamas gaunančių šeimų nemokamai bus maitinami vasaros atostogų metu mokyklose organizuojamose dieninėse stovyklose. 2007–2008 m. apie 21 proc. visų mokinių gaus nemokamus pietus mokyklose. Nemokamų pietų ir pusryčių kaina bus susieta su MGL dydžiu, kuris indeksuojamas atsižvelgiant į infliacijos lygį. 2007 m. pratęsus išmokos vaikui mokėjimą iki 12 metų – paramą papildomai gaus 107 tūkst. vaikų, o 2008 m. pratęsus iki 15 m. – dar 124 tūkst. vaikų.

Siekiant sumažinti mažiau galimybių turinčių jaunų žmonių socialinę atskirtį, gerinami jų socialiniai įgūdžiai, numatyta parama vaikams, turintiems specialiųjų poreikių. Finansuojant jaunimo ir jaunimo organizacijų iniciatyvas, prioritetą bus teikiamas socialiai pažeidžiamo jaunimo inicijuotiems ar jiems skirtiems projektams.

Uždaviniui „Parama šeimai“ įgyvendinti patvirtintos priemonės, kurios turėtų padėti vykdyti prevenciją, kad šeimos nepatektų į socialinės rizikos šeimų grupę, o patekusioms į šią grupę šeimoms padėtų iš jos išėiti.

Net keturios iš minėtų devynių priemonių skirtos nepasiturinčių gyventojų materialinės padėties pagerinimui, garantuojant pakankamas pinigines lėšas: (1) užtikrinti, kad visi, kurie neturi pakankamai lėšų pragyventi ir dėl objektyvių priežasčių negali jų gauti savo pastangomis, gautų paramą minimaliems poreikiams patenkinti, tačiau parama neskatintų vengti darbo; padidinti būsto šildymo išlaidų kompensacijas; suteikti teisę gauti piniginę socialinę paramą didesniai nepasiturinčių asmenų skaičiui; (2) suteikti teisę savivaldybėms iki 2 proc. socialinei paramai skirtų valstybės biudžeto lėšų panaudoti nepasiturintiems gyventojams remti savivaldybės sprendimu; (3) parengti ir patvirtinti Lietuvos Respublikos pinigines socialines paramas mažas pajamas gaunantioms šeimoms

(vieniems gyvenantiems asmenims) įstatymo poįstatyminių teisės aktų pakeitimus; (4) didinti socialinio draudimo išmokas, kurios padidintų tėvų pajamas ar jų socialines garantijas auginant vaikus, o taip pat valstybės paramą netekusiems maitintojo vaikams. Paskutinė priemonė apima detalesnes: (a) padidinti išmokų tėvams, auginantiems vaikus iki vienerių metų, dydžius (jų apskaičiavimui taikomus procentus). Išmokų padidinimas paskatintų ir vyrus imti tėvystės atostogas ir auginti vaiką namuose, o tai leistų moterims, tapusioms motinomis, nenutraukti savo darbo karjeros tinkamai suderinant ją ir vaiko auginimo pareigas; (b) didinti valstybinėms socialinio draudimo našlaičių pensijoms skaičiuoti taikomus procentus; (c) padidinti nedirbančių tėvų, auginančių vaikus iki trejų metų amžiaus, pensijų garantijas, valstybės biudžeto lėšomis draudžiant vieną iš tėvų arba globėją ir mokant už juos pensijų socialinio draudimo įmokas nuo minimalios mėnesinės algos; (d) remti šeimą, praplečiant socialinio draudimo išmokos apdraustajam mirus dėl nelaimingo atsitikimo darbe ar profesinės ligos gavėjų ratą.

Įvertinus dažnus atvejus, kai socialinės rizikos šeimos negeba racionaliai panaudoti joms skiriamos pinigines paramos, numatytos priemonės šeimoms paremti nepinigine forma. Bus siekiama užtikrinti valstybės skiriamų išmokų socialinės rizikos šeimų vaikams panaudojimą jų poreikiams; teisiškai reglamentuoti išmokų teikimo nepinigine forma būdus socialinės rizikos šeimoms, gaunančioms piniginę socialinę paramą, remti labiausiai nepasiturinčias šeimą ir asmenis, tiekiant maistą iš intervencinių atsargų. Priemonėms įgyvendinti bus pasiteklusios tiek Valstybės institucijų, tiek nevyriausybinių organizacijų pajėgos (Žemės ūkio ministerija, valstybės įmonė Lietuvos žemės ūkio ir maisto produktų rinkos reguliavimo agentūra, SADM, Vidaus reikalų ministerija, Lietuvos Raudonojo Kryžiaus draugija, Caritas, labdaros ir paramos fondas „Lietuvos ir JAV iniciatyvos“).

Šeimų aprūpinimui būstu pagerinti numatyta parengti ir Lietuvos Respublikos Vyriausybei pateikti Socialinio būsto fondo plėtros trimetę programą, parengti Lietuvos Respublikos valstybės paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti bei daugiabučiams namams modernizuoti įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymo projektą – numatyti dalies nuomos mokesčio kompensavimą mažas pajamas turintiems asmenims (šeimoms), nuomojantiems būstą privačiame sektoriuje ir turintiems teisę į socialinį būstą.

Kovojant su smurtu prieš moteris šeimoje buvo numatyta Valstybiniu lygiu nuosekliai, kompleksiskai, sistemingai mažinti smurtą prieš moteris šeimoje, parengti Valstybinę smurto prieš moteris mažinimo strategiją ir jos įgyvendinimo priemonių planą, kuris turėjo būti pradėtas įgyvendinti nuo 2007 m. pradžios. Bus išanalizuoti ir pakeisti teisės aktai, objektyviai iširta ir išanalizuota smurto prieš moteris šeimoje padėtis, teikiama kompleksinė pagalba smurto prieš moteris šeimoje aukai, vykdoma veiksmingesnė smurto prieš moteris šeimoje prevencija, vykdomas efektyvesnis valstybės institucijų ir įstaigų bei nevyriausybinių organizacijų bendradarbiavimas kovojant su smurtu prieš moteris šeimoje, išplėstas organizacijų, dirbančių smurto prieš moteris mažinimo srityje, tinklas.

Kaip įveikti inerciją? Siekiant mažinti socialinę atskirtį ypatingai svarbu protingai investuoti į ankstyvąją vaikystę. Visi žinome, kad ne visiems sekasi būti gerais tėvais ir geromis motinomis. Galima vardinti daugybę priežasčių, dėl kurių nemažai šeimų paslysta ir atsiduria rizikos grupėje, kai iškyla klausimas, ar apskritai vaikas gali gyventi šeimoje. Ką tuomet daryti?

Sovietinė sistema buvo sukūrusi ir praktikoje plačiai įdiegusi daug sprendimo būdų. Vienas iš jų – valstybinės įstaigos, kuriose priglaudžiami ir auginami vaikai, jei jiems nepasisekė su tėvais. Tarybinio socializmo klestėjimo metais šios įstaigos, iki tol vadintos kūdikių namais, buvo pervadintos sutrikusio vystymosi kūdikių namais. Kodėl reikėjo tokio keisto

pavadinimo? Paskatų būta kelių. Darbuotojams, pripažinus, kad visi vaikai tose įstaigos esą nesveiki, buvo galima mokėti priedus prie atlyginimo. Patys kūdikių namai įsitvirtino kaip gydymo įstaigos, finansuojamos iš sveikatos sektoriaus lėšų. Bet svarbiausioji priežastis, ir dėl to paslėpta, buvo ideologinė. „Nugalėjusio socializmo“ sąlygomis negalėjo būti socialinių priežasčių vaikystės problemos aiškinti, todėl socialinio pobūdžio problemas reikėjo „medicininti“.

Kūdikių namuose visada buvo ir yra vaikų su sunkiais raidos sutrikimais. Ilgą laiką tėvai net buvo skatinami vaikus, gimusius su proto ar fizine ar kompleksine negalia, atiduoti auginti valstybei. Bet dar daugiau vaikų atsidurdavo kūdikių namuose ne todėl, kad jie gimė su negalia, o todėl kad jų atsisakė, pavyzdžiui, vienišos motinos, neturėdamos galimybių ar įgūdžių tinkamai vaikus auginti. Tokie pamestinukai, šiaip jau neturėdami raidos sutrikimo, kūdikių namuose jį „gaudavo“. Juk negali sutrikusio vystymosi kūdikių namuose – gydymo įstaigoje – būti gydomas sveikas vaikas!

Lietuvai atkūrus nepriklausomybę ir patekus į kitą – Europos – erdvę, turėjome ir tebeturime daug galimybių iš esmės pakeisti šią absurdišką sistemą, kai gausios valstybės lėšos naudojamos tam, kad problemų daugėtų, o ne mažėtų. Juk kūdikių namai vaikams, kurie yra tarsi socialiniai našlaičiai, tampa pirmuoju etapu gausioje valstybinių įstaigų serijoje, kurią šiam piliečiui teks pereiti. Neretai po kūdikių namų seka specialioji internatinė mokykla (lengvo protinio atsilikimo diagnozė, nustatyta ankstyvoje vaikystėje) ar vaikų globos namai, o suaugę šie piliečiai dažnai tęsia savo gyvenimą jau suaugusiųjų psichoneurologiniuose pensionatuose, nes jie niekada negavo įgūdžių savarankiškai gyventi atviroje visuomenėje.

Įsivaizduokime kokia tai žala vaikui, kuris visam gyvenimui pasmerktas būti uždarytas keistose įstaigose, kai nuolat pabrėžiama jo negalia, kurios jis gal net ir neturi. Žala visuomenei, nes nėra didesnio lėšų švaistymo už tokį, kai žmogus visą gyvenimą tampa valstybinių globos įstaigų išlaikytiniu. Beje, tokia prabanga kainuoja valstybei daugiau kaip milijoną litų už vieną pilietį, paskaičius jo gyvenimo keliose įstaigose metų metais, kelionių per kelias įstaigas išlaidas.

Lietuvai tapus ES nare, ne kartą įvairaus lygio politiniuose ir moksliniuose renginiuose atvirai kalbėta apie būtinybę reformuoti esamą sistemą ir prioritetą suteikti paslaugoms, kuriomis valstybė padėtų tėvams tapti labiau kompetentingais.

Kai kurių valstybių liguistas prisirišimas prie valstybinių vaikų globos įstaigų rėmimo, taip pačiu netiesiogiai skatinant šeimas atiduoti vaikus į šias įstaigas, buvo ne kartą kritikuotas Europos Tarybos ir kitų tarptautinių organizacijų. Prieš porą metų Seime vykusioje tarptautinėje mokslinėje konferencijoje buvo pristatyti Europos Komisijos Daphne programos remiamo projekto rezultatai. Šis projektas analizavo vaikų iki 3 metų, augančių valstybės institucijose, situaciją. Lietuva vėl pateko tarp valstybių, kuriose yra didelis tokių vaikų skaičius, ir kuriose nesukurta pakankamai paskatų, kad būtų kitaip.

Tačiau mokslininkų grupė, kuriai vadovavo prof. Kewin Browne iš Birmingamo universiteto (Jungtinė Karalystė), remdamasi šio projekto ir kitų tyrimų rezultatais, padarė dar rimtesnę išvadą. Anot jų, vaikui augant ilgiau nei 3 mėnesius bet kokioje įstaigoje (o ne šeimoje – biologinėje ar kitoje), sutrinka ne tik jo emocinė, socialinė ir kognityvinė raida. Naujaisi smegenų tyrinėjimai rodo, kad tokių vaikų smegenų struktūroje galima atrasti stiprėjančius liguistus pakitimus. Vaiko smegenys ypač jautriai reaguoja į nepakankamą emocinę ir socialinę stimuliaciją – šis reiškinys vadinamas deprivacija.

Taigi turime unikalią, pavojingą situaciją. Pasirodo, kad kūdikių namai iš tikrųjų gali tapti sutrikusio vystymosi kūdikių namais. Tačiau to sutrikimo priežastis gali būti ne kas kita, o tai kad kūdikis apgyvendinamas šioje įstaigoje ir joje gyvena ilgiau nei tris mėnesius! Lietuvoje, kaip minėta, nemažai vaikų į įstaigas patenka ne trims mėnesiams, o metų metams, kartais net visam gyvenimui.

Deja, gausūs raginimai keisti ydingą vaikystės politiką kol kas nesulaukia pakankamo Seimo ar Vyriausybės dėmesio. Kasmet perrašomos biudžeto eilutės valstybinėms vaikų auginančioms įstaigoms remti ir kasmet atidedami sprendimai investuoti į tokią pagalbą rizikos grupių šeimoms ir vaikams, kad šios šeimos nebeatiduotų vaikų į įstaigas.

Svarbu pabrėžti, kad esamos sistemos kritika neturi būti taikoma kūdikių namų darbuotojams – jie čia niekuo dėti. Jie dirba sunkų darbą. Jei finansavimo mechanizmas būtų kitoks, jie dirbtų su šeimomis, skatindami vaikų reintegraciją į šeimas, nebijodami kūdikių namų ištuštėjimo.

Taip pat labai nešiuolaikiška yra visą kaltę suversti tėvams, kurie esą neatsakingai palieka savo vaikus valstybei. Gal ir galėtume kritikuoti tėvus, jei kaip valstybė ir visuomenė būtų kitoks, jie dirbtų su šeimomis, skatindami vaikų reintegraciją į šeimas, nebijodami kūdikių namų ištuštėjimo.

Atsakomybę už šios ydingos tradicijos Lietuvoje palaikymą turi dalintis nacionalinę sveikatos ir socialinę politiką lemiantys politikai ir visuomenė, kuri turėtų reikalauti permainų. Kol „yra kaip yra“ – kūdikių namų ir kitų internatinio pobūdžio vaikų įstaigų sistema skatina socialinę atskirtį, naudodama gausias valstybės biudžeto lėšas. Atskirdami šiuos vaikus, kurių dauguma nuo gimimo yra sveiki, į specialių įstaigų sistemą, taip prisidėdami prie jų pavertimo visam gyvenimui „sutrikusio vystymosi“ asmenimis, uždarome jiems bet kokią galimybę ateityje konkuruoti aukštojo mokslo ar darbo rinkoje.

1.3.4. Trūkumų švietimo ir mokymo sistemoje šalinimas

Darius Kuolys

Švietimo ir socialinės politikos sąveika yra būtina siekiant sumažinti skurdą bei socialinę atskirtį. Viena vertus, tik turint veiksmingą ir „taiklią“ socialinės paramos sistemą, įmanoma užtikrinti visuotinį švietimo prieinamumą. Kita vertus, tik plečiant švietimo prieinamumą galima įveikti uždarą skurdo ratą, kai skurstančių šeimų vaikai dėl išsilavinimo stokos pasmerkami tolesniam skurdui. Vienas svarbiausių švietimo politikos uždavinių – didinti socialinį visuomenės saugumą ir laiduoti darnią socialinę plėtrą.

Pagrįstai Nacionalinis pranešimas apie Lietuvos socialinės apsaugos ir socialinės aprėpties strategijas 2006-2008 m. išskiria švietimo trūkumų mažinimą kaip vieną iš skurdo ir socialinės atskirties įveikimo prioritetų. Pranešime pažymima, kad svarbiausiomis Lietuvos problemomis išlieka regioninių skirtumų mažinimas ir švietimo paslaugų, ypač ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo, plėtra socialinę atskirtį patiriantiems ir socialinės rizikos šeimų vaikams.

Nacionalinio pranešimo trūkumai

Nacionaliniame pranešime nurodomi penki *pagrindiniai švietimo uždaviniai*, sietini su skurdo mažinimu: 1) *užtikrinti žmogiškųjų išteklių plėtros efektyvumą*; 2) *toliau plėtoti ikimokyklinį bei priešmokyklinį ugdymą*; 3) *sėkmingai bei efektyviai įgyvendinti mokyklos nelankymo prevenciją*; 4) *užtikrinti socialinę pagalbą nepasiturintiems ar socialinę atskirtį patiriantiems mokiniams ir studentams*; 5) *ugdyti pilietinę visuomenę parengiant ir įtraukiant jos dalyvius į aktyvią veiklą kovojant su skurdu ir socialine atskirtimi*.

Numatytos priemonės šiems bendro pobūdžio uždaviniams įgyvendinti lieka tiksliau neapibrėžtos ir nesusietos su konkrečiais rezultatais – skurdo bei socialinės atskirties mažinimo rodikliais. Pagrindinė numatoma priemonė – vienos ar kitos programos parengimas ir vykdymas. Pavyzdžiui, įgyvendinant antrąjį uždavinį numatyta imtis dviejų priemonių: *parengti ir vykdyti ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo plėtros programą* bei *parengti Vaikų iki privalomojo mokymosi pradžios gyvenimo ir ugdymo sąlygų gerinimo modelį ir jį įgyvendinti*.

Apskritai, švietimo uždavinių ir priemonių nusakymui stinga nuoseklumo ir pagrįstumo. Tarp priemonių minimi ir strateginės svarbos uždaviniai, ir vienadieniai renginiai. Pavyzdžiui, teigiama, kad kaip priemonė žmoniškųjų išteklių plėtros efektyvumui užtikrinti iki 2008 m. bus *sukurta vientisa, visiems bendra ir skaidri nacionalinė kvalifikacijos sistema* (kaip ir kokiais etapais šis didelis ir išties labai svarbus švietimo darbas bus padarytas, nepasakoma). Tuo tarpu kaip esminė priemonė pilietinei visuomenei ugdyti išskiriamas “Krikščioniškosios socialinės savaitės” surengimas. Taigi akivaizdu, kad šie uždaviniai ir priemonės yra surinkti iš įvairių kitų dokumentų ir menkai susieti tiek tarpusavyje, tiek dažnu atveju ir su realiu skurdo mažinimu.

Suprantama, kad vietos bendruomenėms ir visuomenei neįmanoma tokiomis *priemonėmis* remtis praktiškai sprendžiant skurdo problemas regionuose. Pateiktas skurdo mažinimo priemonių sąrašas lieka deklaratyvus, kasdienėje praktikoje menkai pritaikomas – jis negali sutelkti bendrai kryptingai veiklai valstybės, savivaldybių ir visuomeninių institucijų.

Todėl rengiant naują Nacionalinį pranešimą ir Nacionalinį veiksmų planą labai svarbu identifikuoti pačias opiausias švietimo problemas, tiesiogiai susijusias su skurdo ir socialinės atskirties būkle bei skurdo mažinimu, išsikelti konkrečius uždavinius šioms problemoms spręsti ir pasirinkti labai konkrečias, į aiškius rezultatus orientuotas priemones išsikeltiems uždaviniams įgyvendinti.

Projekto “LabAS” pasiūlymai

1. Projekto “LabAS” regioninių darbo grupių veikla, seniūnų ir nevyriausybinių organizacijų teikti pasiūlymai seminaruose parodė, kad viena svarbiausių žmoniškoms yra švietimo prieinamumo problema. Tik ją veiksmingai sprendžiant galima tikėtis padėti vaikams ir jaunimui išeiti iš vis labiau užsiveriančio skurdo rato. Plečiant ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo paslaugas visų pirma reikia pasirūpinti, kad šios paslaugos taptų prieinamos skurstančių ir socialinę atskirtį patiriančių šeimų vaikams bei vaikams, augantiems socialinės rizikos šeimose. Būtina, kad šių šeimų vaikai nuo mažumės galėtų įgyti lygias gyvenimo starto galimybes. Naujasis Nacionalinis pranešimas turėtų apibrėžti konkrečius veiksmus, kaip ir per kokį laiką visi skurdo rizikoje gyvenantys vaikai bus įtraukti į ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo tinklą. Labai svarbu, kad kuo greičiau į šį tinklą būtų įjungti visi vaikai, sulaukę ketverių metų. Tokio tinklo plėtrai valstybė ir savivaldybės turėtų pasitelkti privačią iniciatyvą ir nevyriausybinių sektorių: įvedus ikimokyklinio ugdymo “krepšelį”, būtų galima paskatinti nedidelių privačių bei vietos bendruomenių vaikų darželių kūrimąsi – ypač kaimiškose vietovėse.
2. Būtina išplėtoti ir padaryti visiems vaikams ir jaunuoliams prieinamas papildomo, neformalaus ugdymo paslaugas. Šias paslaugas reikėtų kryptingiau “socializuoti”, sieti su socialinę atskirtį patiriančių vaikų papildomu įtraukimu į kultūrinę ir socialinę aplinką. Šioje srityje taip pat reikėtų išplėtoti privačių ir bendruomeninių paslaugų tinklą: skatinti privačių ir vietos bendruomenių vaikų dienos centrų, įvairios pakraipos edukacinių būrelių steigimąsi ir veiklą.

3. Skurstančių ir socialinę atskirtį patiriančių šeimų vaikai ir jaunuoliai bei be tėvų globos gyvenantys vaikai ir jaunuoliai turi gauti pakankamą paramą kokybiškam išsilavinimui įgyti. Jiems turi būti mokamos socialinės stipendijos, užtikrinančios galimybes mokytis ne tik profesinėse mokyklose, bet ir gimnazijose bei aukštosiose mokyklose. Tam regionuose steigimini stipendijų fondai, kuriems lėšas atitinkamomis proporcijomis galėtų skirti savivaldybės, vietos verslas bei Švietimo ir mokslo ministerija. Regioniniai stipendijų fondai taip pat galėtų paskatinti grįžti į mokyklas reikiamo išsilavinimo neįgijusių jaunimą. Jie galėtų padėti regionams pasirengti ir vietose išlaikyti reikalingų specialistų, viešojo sektoriaus darbuotojų. Ypatingai svarbu išplėtoti socialinių stipendijų fondus kartu su “aukštojo mokslo reforma” ir jos metu numatomu įvesti mokamu aukštuoju mokslu.
4. Reikia užtikrinti vaikų socialinę lygybę ir lygiateisiškumą mokyklų bendruomenėse. Mokyklose vaikai neturėtų būti skirstomi į vargšus ir pasiturinčius. Todėl bendrojo lavinimo mokykloje visi vaikai, nors ir kukliai, turėtų būti maitinami nemokamai.
5. Privalu atnaujinti bendrojo lavinimo mokyklos ugdymo turinį taip, kad mokykla iš tiesų vaikus parengtų realiam gyvenimui Lietuvoje – padėtų įgyti tokiam gyvenimui reikalingų vertybinių nuostatų ir suteiktų socialinių įgūdžių. Ne tik nacionalinė valdžia, bet ir savivaldybės bei vietos ir mokyklų bendruomenės turėtų imtis bendrąjį ugdymą atnaujinti taip, kad vaikai mokyklose įgytų moralinės tvirtybės, atsakomybės, pareiškimo, mokėtų bei gebėtų mokytis ir dirbti. Savivaldybės galėtų inicijuoti visuomeninius švietimo sąjūdžius ugdymui atnaujinti. Būtina sugrąžinti į vyresnių klasių programas socialinės veiklos valandas ir panaudoti jas socialiniam jautrumui, atsakomybei bei praktiniams socialiniams įgūdžiams ugdyti. Socialinis jautrumas ir socialinė atsakomybė turėtų tapti svarbiais bendrojo ugdymo tikslu.
6. Būtina sparčiau kurti lanksčią ir visiems gyventojams prieinamą mokymosi visą gyvenimą sistemą. Tam reikia išplėsti bendrą švietimo paslaugų aprėptį, padidinti šių paslaugų “taiklumą”, formų įvairovę ir lankstumą. Lankstus švietimo tinklas turi būti pritaikytas ne tik įvairių poreikių vaikų ikimokykliniam bei bendrajam ugdymui, bet ir kaimo žmonių mokymuisi, pagyvenusių žmonių siekiam atnaujinti darbo rinkoje vertinamus gebėjimus, psichologiniam bei pedagoginiam tėvų parengimui auginti vaikus bei kitoms asmenų reikmėms. Būtiną kryptingą švietimo paslaugos žemdirbiams, kurios stiprintų jų savarankiškumą ir didintų galimybes išgyventi iš atnaujinamų savo ūkių ar keičiamo darbo. Šioje srityje nacionalinė valdžia turėtų rodyti daugiau iniciatyvos pati bei suteikti daugiau galių tokį visaapimančią švietimo paslaugų tinklą plėtoti savivaldybėms, vietos bendruomenėms, mokykloms. Savivaldybės turėtų imtis atsakomybės ir iniciatyvos išplėtoti regioninius suaugusiųjų formalus bei neformalus mokymosi tinklus.
7. Reikia kuo greičiau įdiegti visose bendrojo lavinimo mokyklose veikiančią ir visiems vaikams bei jaunuoliams prieinamą profesinio informavimo ir konsultavimo sistemą.
8. Tiek nacionaliniu, tiek regioniniu lygmeniu būtina įgyvendinti kryptingas pilietinės visuomenės ugdymo programas: rengti bendruomenių lyderius, ugdyti jaunimo ir suaugusiųjų gebėjimus bei įgūdžius dalyvauti tvarkant viešuosius reikalus, sprendžiant vietos bendruomenės ir visuomenės problemas. Nacionalinė valdžia ir savivaldybės siekdamos dialogo su visuomene turėtų išplėtoti viešąsias konsultacijas, piliečių apklausas, užtikrinti visapusišką informacijos teikimą žmonėms. Labai svarbu, kad visų lygmenų valdžia santykiuose su visuomene

nuosekliai laikytusi subsidiarumo principo: valdžia turėtų ne konkuruoti su nevyriausybinio sektoriu, bet perleisti vietos bendruomenėms, pilietinėms organizacijoms ir švietimo bendruomenėms tuos darbus, kuriuos jos yra pajėgios atlikti savarankiškai ar valdžios remiamos.

9. Būtina pasirūpinti visuomenės švietimo ir Lietuvos bendros informacinės erdvės vertybiniu kryptingumu. Švietimo ir viešojoje erdvėje reikia nuosekliau ginti ir teigti visuomenei svarbias vertybes: socialinį solidarumą, socialinę atsakomybę, socialinę atjautą. To siekiant būtinas glaudus mokyklų, pilietinių organizacijų, žiniasklaidos, savivaldybių ir nacionalinės valdžios bendradarbiavimas – bendrų šiam tikslui skirtų programų įgyvendinimas.

1.4. Svarbiausios rekomendacijos

Šiame skyriuje pateikiamos apibendrintos ekspertų ir darbo grupių išdiskutuotos rekomendacijos nacionalinei valdžiai, savivaldybėms, bendruomenėms bei žiniasklaidai.

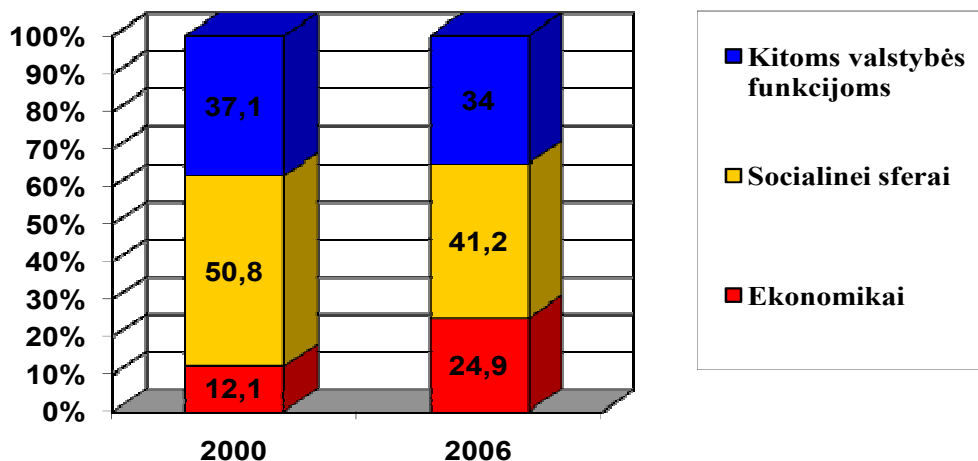
1.4.1. Nacionalinei valdžiai

Bendros rekomendacijos

Pastebėta, kad socialinės sferos finansavimas santykinai atsilieka nuo ekonomikos bei valstybės funkcijų finansavimo (žr. 4 pav.), nors 2006 metais, palyginti su 2005, padėtis pagerėjo, tačiau tik dėl kelis kartus padidėjusių išlaidų sveikatos apsaugai (žr. 3 priedo 4p lentelę). Ekspertų nuomone, didžioji dalis šio padidėjimo – nominali (dėl skaičiavimo skirtumų nurodytais metais), o dalis – reali, taip pat investicijų iš ES fondų dėka. Tuo tarpu švietimo ir socialinės apsaugos finansavimo dalys netgi sumažėjo. Palyginę su labiau išsivysčiusiomis ES valstybėmis matysime, kad Lietuvoje dosniau finansuojamos bendros viešosios paslaugos suteikia santykinai mažesnę socialinę apsaugą (žr. 5 pav.).

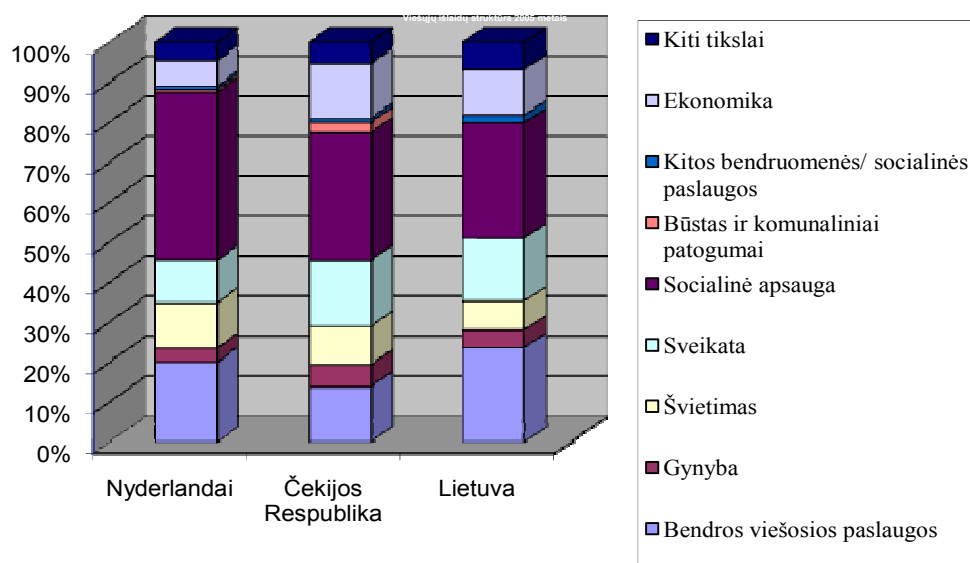
Todėl rekomenduojama didinti valstybės ir skatinti privataus sektoriaus socialinės sferos finansavimą (ypač – investicijas). Be to, siekiant efektyvesnio socialinio sektoriaus funkcionavimo, būtina ne tik didinti sistemos finansavimą apskritai, bet ir siekti efektyvesnio išteklių panaudojimo. Reikia socialinės politikos finansavimą perorientuoti nuo kovos su pasekmėmis į prevencinę socialinę apsaugą ir socialinį darbą. Būtina socialine pagalba siekti remiamo asmens socializacijos, socialaus elgesio ir bendražmogiškų vertybių stiprinimo, skatinti darbą ir įsidarbinimą.

4 pav. Valstybės ir savivaldybių biudžetų išlaidų struktūros pokyčiai

Statistikos departamento duomenys

5 pav. Viešųjų išlaidų palyginamoji struktūra 2005 metais

Global Market Database duomenys

Antroji rekomendacija nukreipta į pilietinės visuomenės įgalinimą. Žinoma, jeigu žmonės pasyvūs, abejingi, jų įgalinimas gali pasirodyti utopiniu tikslu. Tačiau, kaip parodė projektas LabAS, taip nėra. Žmonių abejingumas kyla iš nelygiavertės valdžiai jų padėties, o norint tai pataisyti rekomenduojama:

- Tinkamai informuoti žmones. Informacija turi būti lengvai prieinama (kaimo gyventojams tokia vieta – seniūnijos) ir suprantama. Dalis informacijos – apie įsidarbinimo galimybes visoje Lietuvoje ir ES, apie socialines teises, apie reikalingų socialinei paramai gauti dokumentų informinimą, apie finansuojamus projektus (pvz., užimtumo rėmimo programas) ir naujas iniciatyvas, apie jaunimo mokymosi galimybes, apie galimybes dalyvauti įgyvendinant socialinės politikos priemones ir pan., – turėtų būti rengiama nacionaliniu mastu, o ne kiekvienoje seniūnijoje ar savivaldybėje atskirai;
- Numatyti įgalinimui būtinus pradinius išteklius – finansinius ir kitus. Periferijoje esantys žmonės, dažnai net dirbantys seniūnijose ar savivaldybėse stokoja supratimo apie tai, kaip parengti projektus, todėl ES fondų lėšos nusėda didžiuosiuose miestuose, o regioninių skirtumų įveikimas tampa neįgyvendinamu uždaviniu, skurdas ir atskirtis vis daugiau įgauna teritorinę dimensiją (pavyzdžiui, kaimo skurdas);
- Išplėsti konsultavimosi su suinteresuotaisias praktiką. Nacionalinei valdžiai pirmiausia priklausytų paskelbti aiškias konsultavimosi gaires (konsultavimosi laikotarpis, grįžtamojo ryšio gavimas bei davimas ir pan.) ir tik po to laukti atsako iš apačios. Tačiau iniciatyva turi priklausyti nacionalinei valdžiai;

- Bendradarbiauti, o ne riboti iniciatyvą (pvz., nepagrįstų reikalavimų organizacijai, teikiančiai socialines paslaugas, nustatymas) ar siekti pasisavinti suinteresuotųjų rezultatus (veiklos modelius, idėjas, pasiekimus) ir juos suvalstybinti. Deja, kaip parodė projektas LabAS, valstybės ar savivaldybių įstaigos dažnai linkę būtent taip pasielgti ir išstumti NVO ar privačias organizacijas iš socialinės apsaugos rinkos;
- Siekti bendro sprendimų priėmimo. Žinoma, valdžia turi įgaliojimus spręsti pati, kas tinkama, o kas – ne. Tačiau, jeigu neįsiklausoma į suinteresuotųjų balsą, sprendimas gali pasirodyti klaidingas, neefektyvus, trumpalaikis, siaurai orientuotas ir pan. Taip pat reikia deleguoti sprendimus (su atitinkamais ištekliais), kai neabejotina, kad sprendimas turi prasmę, efektyvus ir gali būti įgyvendintas tik vietoje (savivaldybėje, seniūnijoje, bendruomenėje, NVO, socialinio darbuotojo nuožiūra). Pagrįstas pasitikėjimas turi užleisti vietą paplitusiam įtarumui partnerio sugebėjimais ar dorovingumu. Deleguotinių sprendimų galima rasti toliau surašytose rekomendacijose savivaldybėms ir bendruomenėms, taip pat rajonų ir kitų suinteresuotųjų rekomendacijose.

Rekomendacijos gyventojų dalyvavimui darbo rinkoje didinti

Pirma, *plėsti užimtumo politikos aprėptį* tiek įtraukiamų į darbo rinką asmenų kategorijų prasme (socialinės paramos gavėjai, neįgalūs, moksleiviai, senyvo amžiaus asmenys), tiek ir darbo rinkos priemonių prasme (pvz., naujų žinių suteikimas dirbantiems asmenims, taip pat ir turintiems aukštąjį išsilavinimą, jų perkvalifikavimas, atsižvelgiant į pokyčius ir jų riziką; regioninės žmonių išteklių studijos, padėsiančios vykdyti nedarbo prevencijos politiką). Remti projektus, skatinančius vaikų ir jaunimo motyvaciją darbui ir darbo kultūrai. Tuo pačiu metu – diferencijuoti užimtumo priemones: pvz., rinkoje paklausios kvalifikacijos įgijimą remti 100 procentų, mažai paklausios – 75, 50 procentų

Antra, *skatinti asmens savarankiškumo iniciatyvas* ir suteikti bazines verslumo žinias, reikalingas darbui pagal verslo liudijimą, individualiai veiklai ar įmonei steigti. Konsultacijos turi vykti komandos principu: VMI atstovas, VSDF atstovas, gali būti darbo biržos atstovas ir kiti. Asmuo, planuojantis veiklą, turi gauti tiesioginę, su jo planuojama veikla susijusią, aiškiai pateiktą ir konkrečią informaciją, t.y., suprasti, kokie išsipareigojimai jį sieja su VSDF, su VMI, kokia kaitos tikimybė, kur rasti naudingą informaciją. Teikti realią paramą asmeniui, kuris sukuria sau darbą (pvz., I ketvirtį nemokėti VSDF įmokos);

Trečia, *tobulinti užimtumo politikos finansavimą*. Pavyzdžiui: (1) parengti ir įdiegti mikrokreditavimo sistemą. Kreditų, palūkanų gražinimą, sieti su ekonominiu veiklos efektu: įdarbintų asmenų skaičiumi; uždirbtomis pajamomis; susikurta sau darbo vieta ir pan.; (2) dotacijas remiamajam įdarbinimui skirti tik pradėjusioms veikti įmonėms arba susidūrusioms su laikiniais ekonominiais sunkumais, arba teikiančioms būtinas, tačiau mažai konkurencingas paslaugas, pvz., miesto pirtis ir pan.. Turi būti realaus terminas, kiek laiko bus skiriamos dotacijos; (3) skatinti darbdavių poreikį mokytis patiems ir mokyti savo personalą – ypač plėtoti vadybines kompetencijas. Tai pagerintų padėtį darbo rinkoje, padėtų suderinti paklausą ir pasiūlą.

Skatinti beprocentinių kreditų teikimą nedidelių ūkių savininkams, siekiantiems imtis alternatyvių veiklų. Kredito išmokėjimo terminą nukelti tokiam laikotarpiui, koks numatytas investicijų susigrąžinimui.

Rekomendacijos galimybėms gauti kokybiškas paslaugas gerinti

Nors dalis socialinių, švietimo ir sveikatos priežiūros paslaugų priklauso savivaldybių kompetencijai bei kontrolei, nacionalinė valdžia taip pat turi lemiamos įtakos jų kokybei. Kritinės rekomendacijos šioje srityje būtų:

Pirma, *užtikrinti socialinio darbuotojo prestižą visuomenėje*. Tai reikalauja dviejų sprendimų: tobulinti socialinių darbuotojų profesinę kvalifikaciją ir kelti socialinių darbuotojų atlyginimus. Negali tęstis „baso šiaučiaus“ situacija, kai globėjas gyvena blogiau už globotinį. Darbo efektyvumui didinti būtina (a) numatyti lėšas socialinių darbuotojų kelionės išlaidoms apmokėti, lankant savo globotinius ir keliaujant darbo reikalais; (b) sumažinti biurokratinės procedūras, susijusias su pinigine ir natūrine parama. Atsižvelgiant į demografinę situaciją (visų pirma, kaimuose) ir jos kitimo tendencijas, įvesti socialinio darbuotojo etatą (ir specializaciją) darbui su senyvo amžiaus žmonėmis ir neįgaliaisiais. Suteikti daugiau teisių savivaldybių socialiniams darbuotojams teikti valstybės paramą ir stiprinti šių darbuotojų atsakomybę.

Antra, užtikrinti turiningą moksleivių laisvalaikį. Siekiant užtikrinti efektyvesnę moksleivių popamokinį ir vasaros užimtumą, šioms paslaugoms finansuoti įsteigti užklausinės veiklos mokinio krepšelį, kurio veikimo principas būtų analogiškas mokinio krepšeliui, tačiau atitektų mokinių popamokinio ugdymo paslaugas teikiančioms organizacijoms.

Trečia, darbo grupės visuotinai pripažino, kad būtina kovoti su alkoholizmu, „pilstuko“ ir naminės degtinės gaminimu ir platinimu, nes tai daugina socialinių problemų mastą. Siūloma griežtinti prekybos alkoholiu taisykles, motyvuoti policijos pareigūnus išaiškinti ir bausti pagal įstatymus pilstuko ir naminės degtinės gamintojus ir platintojus, plėsti išblaivinimo paslaugas. Taip pat siūloma, kad krizių centrai turėtų būti steigiami ne tik prievartos aukoms, bet ir agresoriams; pirmiausia juos, o ne aukas reikėtų atskirti nuo šeimos ir įprastų gyvenimo sąlygų; jie taip pat turėtų atlyginti žalą aukai. Visa tai gali būti įgyvendinta, jeigu bus atitinkama nacionalinė politika – vien savivaldybių ar vietos bendruomenės pastangų šiuo atveju nepakanka.

Rekomendacijos vaikų skurdo naikinimui ir paramos šeimoms didinimui

Rekomenduojama keisti nuo pajamų ir turto priklausančios piniginių paramos gyventojams sistemą. Tam yra kelios priežastys. Pirma, pastebėta, kad socialinė pašalpa ir su ja susijusios kompensacijos neskatina gyventojų noro užsidirbti patiems. Kartais šios išmokos konkuruoja su mažais atlyginimais tokiu būdu, kad tampa naudingiau gyventi iš pašalpų, negu iš darbo. Kitais atvejais (4 atvejai iš 10) ši parama, o ne noras rasti darbą, tampa pagrindiniu registracijos darbo biržoje tikslu. Galiausiai, šia parama naudojasi ir tie, kurie turi šešėlinį verslą arba nelegalių pajamų. Antra – išmokos nėra taiklios, nes yra šeimų, kurios negauna priklausančios paramos, o yra ir tokių, kurios šią paramą naudoja ne pagal paskirtį. Trečia – biurokratinės procedūros pašalpoms skirti yra labai dažnos ir reikalaujančios daug pažymų ir tikrinimų. Ir paramos gavėjai, ir socialinės darbuotojos sugaišta daug laiko pažymoms gauti, turtui ir pajamoms tikrinti. Vadinasi, būtina keisti piniginių socialinės paramos nustatymą tokiu būdu, kad ji kuo mažiau pažeistų stimulus dirbti, kad jos gavėjų teisės būtų kuo lengviau suprantamos ir kad sumažėtų biurokratinių procedūrų (pvz., prailginti socialinių pašalpų skyrimo laikotarpį iki 6 mėn. reikalaujant pažymų apie pajamas tik už tris paskutinius arba pašalpos gavėjo pasirinktus mėnesius; nereikalauti permokų skaičiavimo, nes jų susigrąžinimo kaštai gali viršyti atgautas sumas). Taip pat siūloma socialinių pašalpų pinigus pervesti į elektronines mokėjimo korteles, kurių negalima būtų naudoti alkoholio, tabako ir kitų svaigalų pirkimui.

Socialinė pašalpa ir su ja susijusios kompensacijos vertinamos, kaip pakankamai didelės arba net per didelės, tuo tarpu vienkartinės pašalpos, mokamos iš savivaldybės biudžeto, vertinamos kaip per mažos, reikalaujančios daug administracinių procedūrų ir nepakeičiančios gavėjų padėties. Iš čia seka rekomendacija didinti vienkartinės pašalpas (grįžusiems iš laisvės atėmimo, kardomojo kalinimo, socialinės bei psichologinės reabilitacijos įstaigų; ligos atveju; nukentėjusiems nuo gamtos stichijos; įvykus gaisrui).

Nepaisant to, kad būstas nėra NP-SASAS'o prioritetas, rekomenduojama kuo sparčiau parengti valstybės paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti dokumentus, numatančius dalies nuomos mokesčio kompensavimą mažas pajamas turintiems asmenims (šeimoms), nuomojantiems būstą privačiame sektoriuje ir turintiems teisę į socialinį būstą. Taip pat numatyti galimybę pinigines socialines išmokas pakeisti nuomos kompensacijomis.

Darbo grupės pateikė daug šios srities konkrečių siūlymų (pirmiausia tai Jurbarko rajono darbo grupės rekomendacijos – pagalba šeimai).

Rekomendacijos trūkumų švietimo ir mokymo sistemoje šalinimui

Vienu iš trūkumų pripažintas nemokamas moksleivių iš skurdžių šeimų maitinimas, kuris didina socialinę atskirtį tarp vaikų. Todėl rekomenduojama bendrojo lavinimo mokyklose nemokamai maitinti visus mokyklinio amžiaus vaikus, atsisakyti maisto krepšelio mokyklose savaitgaliams ir atostogoms arba tobulinti šios paslaugos teikimą.

Antroji svarbi rekomendacija – didinti švietimo paslaugų prieinamumą, aprėptį, jų formų įvairovę ir lankstumą. Tai taikytina ikimokykliniam ugdymui, specialiųjų poreikių vaikų ugdymui, kaimo žmonių mokymui, galimybių didinimui senyvo amžiaus žmonėms atnaujinti darbo rinkoje vertinamus gebėjimus, žmogaus mokymui gyventi su savo negalia ar liga ir pan. Šiose srityse iš nacionalinės valdžios laukiama daugiau iniciatyvos ir funkcijų delegavimo vietinei valdžiai, bendruomenėms, mokyklai.

Daug naudingų patarimų galima rasti rajonų darbo grupių rekomendacijose (pavyzdžiui, Jurbarko rajono rekomendacijos – pagalba vaikui).

1.4.2. Savivaldybėms

NP-SASAS'e už pirmąjį prioritetą - **skatinti dalyvauti darbo rinkoje** - beveik išimtinai atsakomybė numatyta centrinei valdžiai. Iš pirmo žvilgsnio gali atrodyti suprantama, nes darbo rinkos institucijos (darbo birža, Lietuvos darbo rinkos mokymo tarnyba, darbo inspekcija) Lietuvoje yra centralizuotos. Tačiau noras ir galimybės dirbti priklauso nuo daugelio veiksnių. Nemažai jų priklauso savivaldybių kompetencijai.

Pirmiausia, šiuo metu, kai daugelyje vietovių yra laisvų darbo vietų, svarbu, kad žmonės būtų mobilesni, t.y. kad jie galėtų lengviau judėti tarp namų ir darbo. Šiuo požiūriu labai svarbus keleivinis transportas. Projekto įgyvendinimo metu buvo pastebėta, kad jis menkai išplėtotas, vietinio susisiekimo autobusų reisai kaimo vietovėse labai reti, nepatogiu metu, bilietai brangūs. Vienu iš svarbiausių savivaldybių užduočių turėtų būti padėti gyventojams šioje srityje.

Antra, daugiausia jaunų moterų galimybes dirbti riboja vaikų priežiūros paslaugų nebuvimas, ypač miesteliuose ir kaimuose, bei jau minėta transporto problema norint pasiekti tokias institucijas. Vaikų priežiūros paslaugų plėtra – taip pat savivaldybių funkcija.

Trečia, žmonės vengia dirbti kai darbdaviai nesilaiko darbo įstatymų, vengia įforminti darbo santykius, laiku neapmoka už darbą. Savivaldybės turėtų daugiau domėtis vietine

darbo rinka, aktyviau bendradarbiauti su centralizuotomis kontrolės institucijomis, skatinti nepakantumą nepriimtinau elgesiui su darbuotojais ar siekiančiais dirbti.

Ketvirta, savivaldybės ir jų įsteigtos įstaigos provincijoje yra svarbūs darbdaviai. Jos gali taikyti pozityviosios diskriminacijos priemones silpnesnių įdarbinimo požiūriu asmenų atžvilgiu.

Kokybiškų paslaugų prieinamumo pagerinimas – antrasis NP-SASAS prioritetas. Ši sritis, ko gero, plačiausia savivaldybių veiklos arena mažinant skurdą ir socialinę atskirtį, nes Socialinių paslaugų įstatymu savivaldybės įpareigos organizuoti socialines paslaugas vietos gyventojams⁴ ir, kaip minėta 1.3.2. skirsnyje, įgyvendinant NP-SASAS'e numatytus socialinių paslaugų plėtros uždavinius, savivaldybės raginamos suaktyvinti savo veiklą.

Kaip socialinės paslaugos turi būti planuojamos savivaldybėse, nustatyta Vyriausybės patvirtintoje Socialinių paslaugų planavimo metodikoje. Joje numatyti socialinių paslaugų planavimo savivaldybėje principai, socialinių paslaugų planavimo subjektai, socialinių paslaugų plano projekto rengimo tvarka, plano struktūra ir turinys, plano projekto svarstymo, derinimo ir įgyvendinimo procedūros.⁵ Būtina, kad savivaldybės laikytųsi paslaugų planavimo tvarkos, tokiu būdu per planavimo procesą į vietinę socialinę politiką bus įtraukti vietos gyventojai.

Savivaldybės apie socialinių paslaugų plano rengimą turi informuoti visus suinteresuotus asmenis ir organizacijas, atstovaujančias socialinių paslaugų vartotojams ar ginančias žmonių socialinių grupių interesus ir teises, įtraukti jas į planavimo procesą ir plano įgyvendinimo monitoringą. Visuomenei turi būti sudarytos galimybės susipažinti su socialinių paslaugų plano projektu, išsakyti nuomonę ir pateikti pasiūlymus. Socialinių paslaugų plano projektą ir ankstesnių metų plano įgyvendinimo rezultatus rekomenduojama skelbti vietos spaudoje, savivaldybės interneto tinklalapyje ar kitose visuomenės informavimo priemonėse, aptarti su visuomene, organizacijomis susirinkimų ir viešų svarstymų metu.⁶ Socialinių paslaugų planavimu būtina pasinaudoti, kad socialinių paslaugų plėtra taptų žymiai aktyvesnė, labiau apgalvota, vyktų sutarimo su bendruomenėmis pagrindu.

Projekte dalyvavusių rajonų atstovų požiūriu socialinių paslaugų plėtrai būtina didinti socialinių darbuotojų skaičių bendruomenėse, didinti jiems atlyginimus, nes kitaip neįmanoma išlaikyti kvalifikuotų darbuotojų.

Socialinių paslaugų prieinamumui ir socialiniam darbui užtikrinti reikia daugiau lėšų socialinių darbuotojų kelionių išlaidoms apmokėti, pasitelkti savivaldybės transportą socialinių paslaugų teikimui. Verta dėmesio mobilių socialinių paslaugų plėtros idėja. Daugelyje savivaldybių stinga išteklių socialiniam darbui su šeimomis.

Ypač aktualu organizuoti komandinį darbą plėtojant socialines paslaugas, įveikti atskirų savivaldybės tarnybų uždarumą. Dauguma projekto dalyvių siūlo, kad savivaldybių švietimo, socialinės paramos, sveikatos ir kitų skyrių veiklos būtų koordinuojamos

---

⁴ LR Socialinių paslaugų įstatymas, 2006 m. sausio 19 d. Nr. X-493, Vilnius. Valstybės žinios, 2006, Nr. 17-589.

⁵ Metodika patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. lapkričio 15 d. nutarimu Nr. 1132

⁶ 4.4. punktas. Metodika patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. lapkričio 15 d. nutarimu Nr. 1132

tarpusavyje ir būtų glaudžiau bendradarbiaujama su centrinių socialinių tarnybų (Sodros, darbo biržos) teritoriniais padaliniais: ne klientas turėtų būti siuntinėjamas ieškoti pagalbos, bet socialinių tarnybų veikla suktųsi aplink jį.

Savivaldybių kompetencijoje yra seniūnijų ir vietinių bendruomenių vaidmens stiprinimas. Tai labai svarbu plėtojant socialines paslaugas kuo arčiau gyventojų, ypač kaimo vietovėse. Reikėtų suteikti kuo daugiau galių ir galimybių seniūnams ir bendruomenėms priimant sprendimus, užtikrinti internetinį ryšį seniūnijoms. Savivaldybės turėtų vertinti skaidrumą – laiku ir išsamiai informuoti gyventojus, NVO apie socialinių paslaugų projektus (remiamus ir atmetamus, įvykdytų projektų rezultatus), apie gerą patirtį ir gerus pavyzdžius.

Savivaldybių vaidmuo įgyvendinant trečiąjį prioritetą – **panaikinti vaikų skurdą ir didinti paramą šeimoms** – atrodo, nėra didelis. Lietuvoje socialinė politika gana centralizuota. Už draudimą nuo tradicinių socialinių rizikų (senatvės, ligos, negalios, motinystės, nedarbo, šeimos naštos ir kt.) finansavimą ir administravimą atsakinga centrinė valdžia. Švietimas finansuojamas mokinio krepšelio pagrindu, todėl mokyklos skirtingose savivaldybėse vidutiniškai vienam mokiniui gauna tiek pat lėšų.

Savivaldybės tik administruoja kai kurias iš centrinio biudžeto finansuojamas pinigines socialines išmokas (piniginę socialinę paramą šeimoms, neįgaliems ir skurstantiems bei su būstu susijusių išlaidų kompensacijos skurstantiesiems). Savivaldybės finansuoja tik vienkartinę piniginę paramą skurstantiems.

Vis dėlto savivaldybių vaidmuo ir šioje srityje reikšmingas: nuo jų priklauso, ar minėtos socialinės paramos priemonės bus tinkamai administruojamos. Lietuvoje beveik nekliamas kitose šalyse labai plačiai diskutuojamas pašalpų nepaėmimo klausimas. Dalis skurstančių žmonių nesugeba susitvarkyti dokumentų arba net nėra pakankamai informuoti apie teisę į socialinę paramą ir apie jos teikimo taisykles. Kiti stigmatizuojami neigiamo aplinkinių požiūrio į remiamus žmones. Savivaldybių vaidmuo šioje srityje ypač svarbus. Jos turėtų skleisti informaciją apie piliečių socialines teises ir padėti tomis teisėmis pasinaudoti, padrašinti pretendentes į paramą, pagelbėti jiems tvarkantis reikiamus dokumentus,

Projekte dalyvavusių savivaldybių atstovai daug reikšmės teikia savivaldybių veiklai žalingų įpročių prevencijos, šeimų stiprinimo, tėvų pareigų įtvirtinimo už vaikų gerovę srityse. Prekybos alkoholiu kontrolė, policijos pareigūnų motyvacija atskleisti ir bausti nelegalius gėrimų gamintojus ir prekeivius – laikomos būtinomis priemonėmis, kurios pagerintų nuo alkoholio vartojimo kenčiančių šeimų gerovę. Iš savivaldybių tikimasi ir aktyvesnės veiklos kovojant prieš smurtą šeimose.

Įgyvendinant ketvirtąjį prioritetą – **švietimo ir mokymo trūkumų mažinimą** – savivaldybės turėtų žymiai daugiau dėmesio kreipti ne tik į mokyklos nelankymą, bet ir į nesėkmingą mokymąsi. Projekto dalyviai rajonuose atkreipia dėmesį į tai, kad formalius mokyklos nelankymo rodiklius galima pagerinti, bet jie neatspindi to, kad dalis vaikų mokyklose neįgyja moralinio tvirtumo, įpročio ir gebėjimo mokytis, dirbti, būti atsakingais piliečiais. Savivaldybės turėtų inicijuoti vietinių bendruomenių judėjimus už vaikų sėkmingą ugdymą, telkti visų suinteresuotųjų (tėvų, verslo, NVO, žiniasklaidos ir kt.) pastangas.

Savivaldybės neturėtų nusišalinti ir nuo suaugusiųjų profesinio mokymo, kvalifikacijos tobulinimo klausimų. Pastebima tendencija, kad ši veiklos barą savivaldybės palieka darbo biržoms, mokymo įstaigoms. Gyventojų mokymosi galimybės susiję su daugeliu kitų

veiklos sričių (pvz., vaikų, sergančių šeimos narių priežiūra, viešuoju transportu), kurios priklauso ir nuo savivaldybių, todėl savivaldybės turėtų domėtis, kodėl mokymasis visą gyvenimą nepopuliarus, kokios yra jo įgyvendinimo kliūtys ir siekti jas šalinti.

Pasiūlymų dėl švietimo ir popamokinės veiklos tobulinimo pateikė projekte dalyvavusios rajonų grupės (žr. 2 dalies Kauno r. pasiūlymus).

1.4.3. Bendruomenėms

Projekte dalyvavusių rajonų darbo grupės pateikė pasiūlymų, kaip mažinti skurdą ir socialinę atskirtį savo rajonuose. Dauguma rajonų atstovų akcentuoja, jog būtina socialinę politiką orientuoti į žmones ir nedideles bendruomenes, skurdo mažinimo politika daugiausia turėtų būti vykdoma žemiausiuose – bendruomenių lygmenyse. Apibendrinant rajonų darbo grupių narių pateiktus pasiūlymus, susijusius su vietos bendruomenėmis, galima išskirti dvi pagrindines pasiūlymų grupes – tai socialinių paslaugų infrastruktūros, užtikrinančios paslaugų pasiekiamumą bendruomenėse, gyvenamosiose vietose (įskaitant mažus miestelius, kaimiškas vietas), plėtra bei vietos bendruomenių kaip socialinių veikėjų galių bei vaidmens stiprinimas.

Socialinių paslaugų infrastruktūros bendruomenėse plėtra

Akcentuodami socialinių paslaugų priartinimą prie žmogaus, paslaugų prieinamumą, teikiamų paslaugų lankstumą, rajonų darbo grupių nariai mini priemones, kurios glaudžiai susijusios su savivaldybių bei nacionalinės valdžios vykdomomis priemonėmis (pavyzdžiui, pritaikyti nenaudojamas buvusių švietimo ar kultūros įstaigų patalpas socialinėms bendruomenės reikmėms, socialinių paslaugų organizavimui, didinti socialinių darbuotojų skaičių ir kt.), tačiau pabrėžiama būtinybė dalį valstybinių įstaigų funkcijų perduoti nevyriausybinėms organizacijoms bei sudaryti sąlygas rasti privačiai iniciatyvai teikiant socialines paslaugas, ypač mažuose miesteliuose ar gyvenvietėse, kuriose socialinių paslaugų poreikis ypač ryškus.

Siekdami stiprinti demokratinis viešojo administravimo principus, rajono darbo grupės nariai atkreipia dėmesį į retas viešumo, skaidrumo ir lygiateisiškumo apraiškas įgyvendinant rajono socialinę politiką. Dauguma rajonų darbo grupių atkreipia dėmesį į informacijos apie rajonų gyventojams priklausančią įvairialypę socialinę paramą stoką. Išsami, nuolatos atnaujinama ir suprantama („suprantamais žodžiais pateikta“) informacija turėtų būti lengvai randama internetinėse savivaldybių svetainėse, skelbiama gyvenviečių ar bendruomenių skelbimo lentose, vietos informacinėse priemonėse.

Rajonų darbo grupių atstovai akcentuoja aktyvesnę nevyriausybinių organizacijų, vietos bendruomenių atstovų dalyvavimą priimant sprendimus, susijusius su socialinės politikos įgyvendinimu rajone: rinkti duomenis, informaciją apie esamą situaciją ir pasiūlymus iš bendruomenių; organizacijų ir bendruomenių atstovus įtraukti į rajonų kovos su skurdu ir socialine atskirtimi strategijų, veiksmų planų rengimą, svarstymą ir stebėseną. Ypač svarbus nepriklausomų, t.y. valdžios ir savivaldos institucijų nefinansuojamų, neremiamų, bendruomenių ir nevyriausybinių organizacijų atstovų dalyvavimas tokio pobūdžio darbo grupėse. Tai kartu padėtų stiprinti įvairių žinybų ir nevyriausybinių organizacijų bendradarbiavimą, informacijos apie teikiamą paramą, skelbiamus konkursus ir remiamus projektus skaidrumą bei priimti sprendimus, atsižvelgiant į realius gyventojų poreikius bei sudaryti lygias galimybes perkant paslaugas visoms jas teikiančioms įmonėms, įstaigoms, organizacijoms, įskaitant nevyriausybines organizacijas ir privačias įmones.

Vietos bendruomenių galių ir vaidmens stiprinimas

Kita pasiūlymų grupė apima vietoje gyvenančių žmonių iniciatyvos skatinimo, palaikymo bei bendruomenių socialinio kapitalo stiprinimo priemones. Siekdamos konkrečiai vietovei būdingų problemų sprendimo, rajonų darbo grupės akcentuoja bendruomenių iniciatyvų, savarankiškumo ir galimybių didinimo svarbą, susijusią su vietos gyventojų aktyvumo skatinimu, atsakomybės stiprinimu bei bendruomenių galių plėtra.

Rajonų darbo grupių atstovai rekomenduoja stiprinti seniūnijų vaidmenį, suteikti daugiau galių seniūnams ir bendruomenėms (pavyzdžiui, banko sąskaita, seniūnui suteikta parašo teisė disponuojant seniūnijai skirtomis lėšomis).

Sėkmingai, nuosekliai ir ilgalaikiai bendruomeninių organizacijų veiklai užtikrinti reikalinga organizacijų žmogiškųjų išteklių plėtra (pavyzdžiui, lyderių mokymai, konsultacijos, veikiančių organizacijų stiprinimas, bendradarbiavimo, veiklos koordinavimo galimybių paieška), bendruomenių finansinių šaltinių užtikrinimas (pavyzdžiui, galimybė teikiamas socialines paslaugas parduoti savivaldybės institucijoms; nepriklausomų fondų kūrimas vietos iniciatyvoms paremti ir poreikiams tenkinti; finansavimo lankstumo užtikrinimas, įskaitant bendruomenės lyderių darbo užmokestį).

Rajonų darbo grupių nariai pabrėžia asmens savarankiškumo, pilietinės iniciatyvos, kaimynystės ir savanoriškumo principų bei gyventojų savitarpio paramos ir labdaros skatinimo priemones, padėsiančias įveikti skurdą ir socialinę atskirtį vietos bendruomenėse. Šiame kontekste paminėtina ir bendruomenių gerosios patirties sklaidos svarba, padrašinanti ir skatinanti vietos žmones įsitraukti į socialinės politikos formavimą, efektyvių socialinės paramos priemonių paiešką ir įgyvendinimą.

Taip pat svarbu keisti gyventojų nuostatas, trukdančias įveikti socialinę atskirtį bendruomenėse. Tai tarpusavio bendravimo stoka, polinkis smerkti ar dėl skurdo kaltinti skurstančiuosius. Rekomenduojama aktyvinti rajono žmones, skatinti jų pilietinę poziciją ir stiprinti pagarbą kiekvieno nuomonei sprendžiant gyvenimo gerovės ir kokybės problemas.

1.4.4. Žiniasklaidai

Romas Sakadolskis

„LabAS“ projekte dalyvavo nacionaliniai ir vietiniai informaciniai partneriai, kurie informavo savo auditorijas apie skurdą ir socialinę atskirtį Lietuvoje apskritai ir tuose penkiuose rajonuose, kuriuose dirbo projekto darbo grupės.

Projekto vykdytojams rūpėjo, kad šiais klausimais būtų rašoma ir kalbama, tačiau nesikišo į rašinių turinį. Partneriams buvo pasiūlytos temos skurdo bei socialinės atskirties tematika, o žurnalistai savarankiškai rinkosi apie ką rašyti ir kokius klausimus kelti ir savo sprendimų nederino su projekto vykdytojais.

Nacionaliniai partneriai. „LabAS“ projekte dalyvavo nacionalinis laikraštis „Lietuvos žinios“, kuriame publikuota 20 straipsnių su projekto rubrika; internetinis portalas „Bernardinai.lt“, kurio korespondentai parengė 24 straipsnius su projekto logotipu; internetinis portalas „Delfi.lt“ kuris skelbė savo korespondentų pranešimus ir 12 „LabAS“ ekspertų straipsnių bei interviu su projekto logotipu. Didžiausiame šalies laikraštyje „Lietuvos rytas“ publikuoti du užsakomieji rašiniai su užsakymo numeriu ir logotipu.

„Lietuvos radijas“ transliavo 12 penkių minučių trukmės pokalbių su projekto ekspertais ir dalyviais laidoje „Ryto garsai“. „Lietuvos radijas“ taip pat transliavo „LabAS“ parengtą socialinę reklamą (129 kartus); „Lietuvos televizija“ transliavo „LabAS“ parengtą socialinę reklamą (84 kartus).

Čia apžvelgta tik projekto vykdytojų bei partnerių iniciatyva parengta medžiaga. Apie projektą informavo daugelis žiniasklaidos priemonių, pvz., ir „Lietuvos radijas“, ir „Žinių radijas“ savanoriškai surengė eilę diskusijų apie „LabAS“, jo tikslus, jo keliamus skurdo bei socialinės atskirties klausimus.

Rajonų partneriai. Projekte „LabAS“ dalyvavo penkių rajonų, kuriuose dirbo projekto darbo grupės, periodinė spauda. Rajonų laikraščiai paskelbė 64 korespondentų publikacijas skurdo ir socialinės atskirties temomis. Be to, žymint projekto pradžią ir pabaigą, rajono laikraščiuose buvo paskelbta 10 užsakomųjų straipsnių su užsakymo numeriu ir logotipu. Apskrities periodinėje spaudoje paskelbta 12 užsakomųjų rašinių, skirtų bendrai informacijai apie „LabAS“ projektą.

Projekte dalyvaujantys žurnalistai, dirbantys rajonų laikraščiuose, buvo kviečiami dalyvauti darbo grupių veikloje, tačiau pagrindinė jų funkcija buvo ruošti medžiagą skurdo ir socialinės atskirties klausimais pagal galimybes naudojantis grupės sukaupta patirtimi. Jie taip pat buvo raginami kalbėtis su vietos pareigūnais skurdo ir socialinės atskirties klausimais. Vieni žurnalistai daugiau, kiti mažiau akcentavo ir projekto darbo grupių veiklą. Kai kurios darbo grupės susidūrė su duomenų surinkimo problemomis bei bendradarbiauti nelinkusiais pareigūnais. Tačiau šios problemos retai buvo išryškintos „LabAS“ projekte dalyvaujančių žurnalistų pranešimuose.

Rekomendacijos:

1. Žurnalistų darbas su skaičiais. Kai kurie Lietuvos žurnalistai sunkiai dirba su skaičiais ir kitais duomenimis, susijusiais su skurdu ir socialine atskirtimi. Jie linkę kartoti valstybės institucijų pateikiamą informaciją, kritiškai jos neįvertinę, neperpratę reikšmės. "Rekordiniai" biudžetai ir išpūdingai skambančios pensijoms ir socialinėms išmokoms skirtos milijardinės sumos kuria dosnios valstybės ir veiksmingų jos institucijų regimybę. Tokia informacija itin teigiamoje šviesoje parodo valdžią ir valdininkus, bet nedaug padeda visuomenei suprasti tikrovę.

Norint keisti tokią padėtį reikėtų ruošti mokomąją medžiagą, kuri padėtų žurnalistams geriau suprasti kaip dirbti su skaičiais rašant apie veiksmų planus ir vertinant kaip vykdomi juose priimti išpareigojimai. Tokią medžiagą būtų galima skelbti internete "pdf" ar kitokių laikmenų pavidalu, kad būtų nesunku ją parsisiųsdinti ir ja pasinaudoti. Galima būtų paruošti medžiagą, skirtą darbui su statistiniais duomenimis, kurioje būtų ir dažnai pasitaikančių klaidų pavyzdžiai. Taip pat tiktų parengti Lietuvos nacionalinio veiksmų plano kovai su socialine atskirtimi pagrindinių sąvokų ir darbo su duomenimis vadovą.

2. Prieinamumas prie pagrindinių dokumentų. Tiek žurnalistai, tiek kiti asmenys, kurie domisi skurdo ir socialinės atskirties klausimais, gali susipažinti su NAP, Lietuvos nacionaliniu veiksmų planu ir kita su skurdu ir socialine atskirtimi susijusia medžiaga, pakėlę pačius dokumentus, parašytus žinybine, ne itin patrauklia ar eiliniam žmogui nelabai suprantama kalba. Tai ne skatina, o atgraso žmones nuo vieno svarbiausių valstybės socialinės politikos dokumentų.

Norint keisti tokią padėtį, galima būtų parengti nesunkiai suprantamus, specialaus leksikono pažinimo nereikalaujančius, žinybinių bei akademinų terminų vengiančius dokumentų variantus. Priklausomai nuo temos, galėtų būti ribojama tokių dokumentų apimtis, prieduose paliekant didžiąją dalį skaičių, lentelių ir pan., iliustruojant lengvai suprantama vaizdine medžiaga. Tokio varianto tikslas būtų sudaryti galimybes kaip galima platesniam gyventojų ratui susipažinti su valstybės socialine politika, skurdo ir socialinės atskirties mažinimo išpareigojimais ir jų vykdymu. Žurnalistams tai būtų tinkama

priemonė susipažinti su reikalu, apie kurį jie informuotų savo skaitytojus, žiūrovus bei klausytojus.

3. Reklama kaip pakaitalas informacijai. Lietuvoje yra plačiai paplitusi praktika valstybės institucijoms pirkti plotą periodinėje spaudoje arba laiką eterijoje ir pateikti jų pačių arba joms draugiško žurnalisto paruoštą medžiagą. Dažnai periodinėje spaudoje ar eterijoje esanti medžiaga būna pažymėta – „Paruošta bendradarbiaujant su...“. Tai daroma deklaruojant norą informuoti visuomenę, tačiau tikrovėje tai yra reklama. Dažnai tokiose publikacijose arba laidose pateikiama naudingos informacijos, tik skaitytojas dažnai nesusimąsto, kokia kaina.

Naujienu portalas „Delfi.lt“ apskaičiavo, jog 2006 m. devynios šalies ministerijos užsakomiesiems straipsniams spaudoje, laidoms televizijoje ar radijuje bendrai skyrė daugiau nei 2 mln. 400 tūkst. litų. Kaip pranešė žurnalas „Verslo klasė“, 2005 m. šalies valdžios institucijos viešiesiems ryšiams išleido 31 mln. litų.

Tokia praktika iškraipo informacinę erdvę ir didina žiniasklaidos priklausomybę valdžiai. Lietuvoje, kur informacinė erdvė nedidelė, tai kelia pavojų spaudos laisvei, nes nupirktas plotas arba laikas kartais atstoja normalų redakcijos darbą. Užuo rūšusi ir vertinusi valstybės politiką ar veiklą, redakcija tenkinasi valstybės užsakymu: kam rengti dvi medžiagas ta pačia tema? Tokia praktika taip pat skatina savicenzūrą – gal nerengti kritiškos medžiagos, nes kitą kartą gali negauti kito valdžios užsakymo.

Tokia praktika rodo valstybės institucijų pastangas pinigais kontroliuoti ir žiniasklaidos priemonę, ir informaciją kurią mato ar girdi jos auditorija. Tokia padėtis yra ir daugelyje rajonų, kur laikraščiams svarbu gauti savivaldybės užsakymus, ir nacionalinėje spaudoje, kur plotus perka ir leidybines sutartis sudaro Lietuvos ministerijos.

Deja, vykdant projektą „LabAS“ ši problema nebuvo išspręsta. Rajonų laikraščiuose dirbantiems žurnalistams buvo išmokėti honorarai už informacinių straipsnių rengimą. O kai kuriose redakcijose įstrigus rašinių publikavimui, priimtas sprendimas visoms rajonų redakcijoms papildomai apmokėti už publikavimą. Taigi už informacinę medžiagą atskirais atvejais mokėta ir žurnalistui, kuris ją ruošė, ir redakcijai, kuri tą medžiagą skelbė.

Tiesa, žurnalistams buvo palikta laisvė rinktis temas, pašnekovus ir interpretacijas, nepriklausomai nuo to, kokį darbą tuo metu dirbo „LabAS“ projekto darbo grupė ar kokias nuomones reiškė darbo grupės nariai bei ekspertai. Tačiau rašiniuose buvo skatinama paminėti projektą ir didžiuma rašinių buvo pateikti su projekto logotipu, nors pačiuose rašiniuose minimaliai pateikta savireklamos.

Tačiau esama pagrindo suabejoti, ar medžiaga apie skurdą ir socialinę atskirtį būtų taip gausiai patekusi į viešąją erdvę be užmokesčio. Nepamirština ir padėties ironija: žurnalistai rengė, o redakcijos publikavo rašinius apie skurstančiuosius už palyginus solidžias pinigų sumas. Norint tokią padėtį keisti, reikia atsisakyti praktikos skirti stipendijas ir žurnalistams, kurie rašo, ir redakcijoms, kurios publikuoja.

Galima būtų informacinių partnerių leidiniuose skelbti socialinę reklamą. Taip pat galima būtų pasiūlyti nefinansinę paramą bendradarbiauti sutinkančioms redakcijoms ir jų žurnalistams. Pavyzdžiui, žurnalistams galėtų būti rengiami specialūs mokymai, skirti kelti jų kvalifikacijai skurdo ir socialinės atskirties srityje. Redakcijoms galėtų būti skiriamos prenumeratos sunkiai prieinamiems, brangiai kainuojantiems periodiniams leidiniams, nuperkamos knygos šia tema ir kitokia medžiaga, kuri praplėstų redakcijų resursus. Tačiau reikėtų vengti tiesiogiai mokėti už publikacijas ir redakcijoms, ir žurnalistams, nes tai prilygsta reklamai.

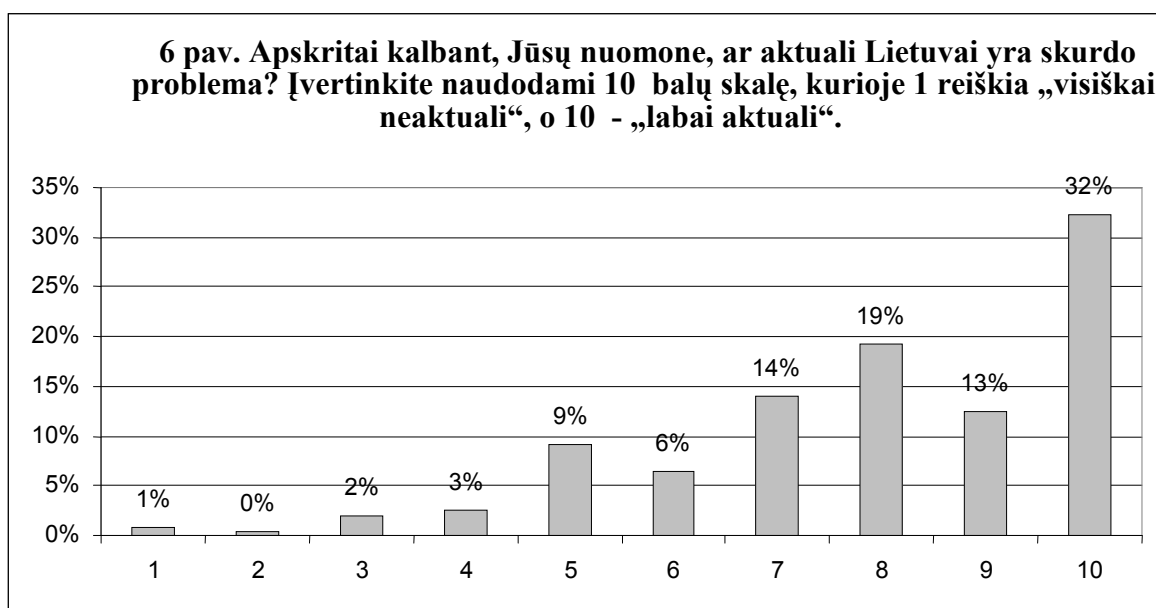

1.5. Lietuvos gyventojų nuomonė apie skurdą ir jo mažinimo politiką

Rūta Žiliukaitė

Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centras „Vilmorus“ 2007 m. spalio 4-7 d. atliko reprezentatyvią Lietuvos gyventojų apklausą, kurios tikslas buvo išsiaiškinti Lietuvos gyventojų nuomonę apie skurdo problemos aktualumą, valstybės politiką, skirtą skurdui mažinti, įvairių socialinių veikėjų dalyvavimą sprendimų priėmimo procese, susijusiam su skurdo problemų sprendimu šalyje (skurstančių žmonių, visuomeninių organizacijų, dirbančių skurdo mažinimo srityje, savivaldybių institucijų, tiesiogiai dirbančių su skurstančiais gyventojais), priemonės, kurių valstybė pirmiausia turėtų imtis mažindama skurdą. Klausimyną parengė projekto „Lietuva be atskirties ir skurdo“ ekspertų grupė.

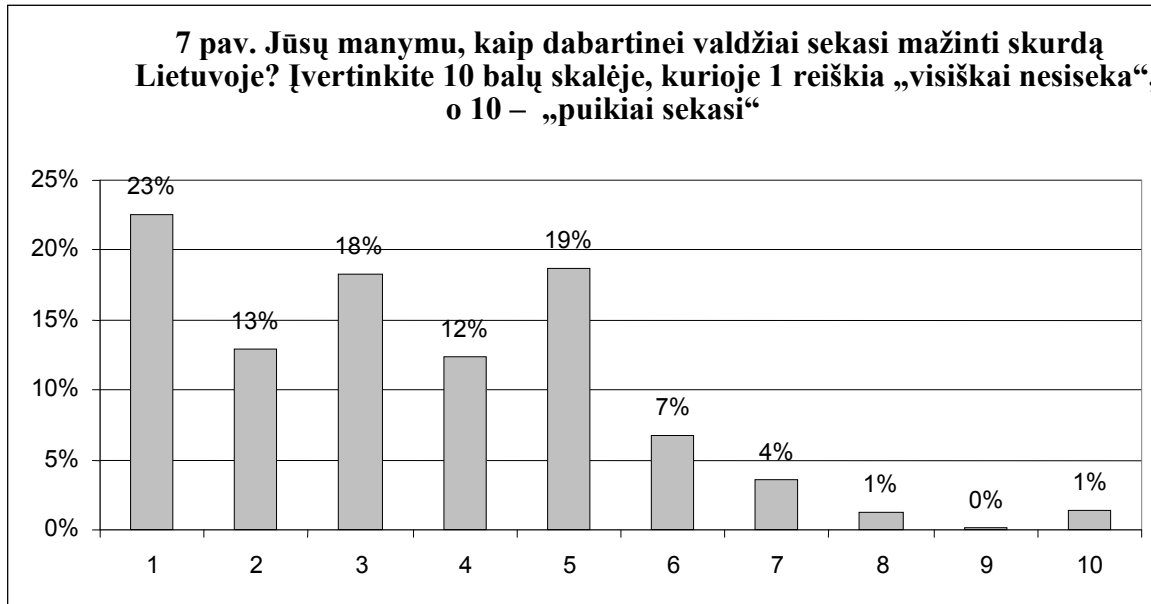
Apklausoje respondentai buvo klausiami: „Apskritai kalbant, Jūsų nuomone, ar aktuali Lietuvai yra skurdo problema? Įvertinkite naudodami 10 balų skalę, kurioje 1 reiškia „visiškai neaktuali“, o 10 - „labai aktuali““. Duomenys rodo, kad dauguma Lietuvos gyventojų (78 proc.) skurdą vertina kaip aktualią ar labai aktualią problemą šalyje (žr. 6 pav.). Tik 1 iš 10 gyventojų mano, kad ši problema nėra svarbi.

Demografinė analizė parodė, kad nuomonė šiuo klausimu priklauso nuo amžiaus ir išsimokslinimo: gyventojų, kurie mano, kad skurdo problema yra labai aktuali Lietuvai (t.y. problemos aktualumas įvertintas 8 -10 balų) yra daugiau tarp vyresnių nei 50 metų amžiaus (51 proc.) ir tarp mažiau išsimokslinusių žmonių (nebaigtas vidurinis 42 proc., vidurinis – 48 proc.) negu tarp jaunesnių gyventojų (30 proc.) ir turinčių aukštąjį išsimokslinimą (38 proc.). Duomenys taip pat rodo, kad bedarbiai ir pensininkai dažniau vertina skurdo problemą kaip labai aktualią šalyje (55 ir 52 proc. atitinkamai) negu studentai (30 proc.) ir dirbantys žmonės (42 proc.). Didžiausią įtaką gyventojų nuomonei šiuo klausimu turi jų pajamos: procentas, manančių, kad skurdo problema yra labai aktuali varijuoja nuo 57 proc. tarp žmonių, turinčių vidutinės mėnesio pajamas 400 Lt per mėnesį ir mažesnes, iki 34 proc. tarp žmonių, kurių vidutinės pajamos 700 litų ir daugiau.

Kitas klausimas, pateiktas apklausoje, buvo – „Jūsų manymu, kaip dabartinei valdžiai sekasi mažinti skurdą Lietuvoje? Įvertinkite 10 balų skalėje, kurioje 1 reiškia „visiškai

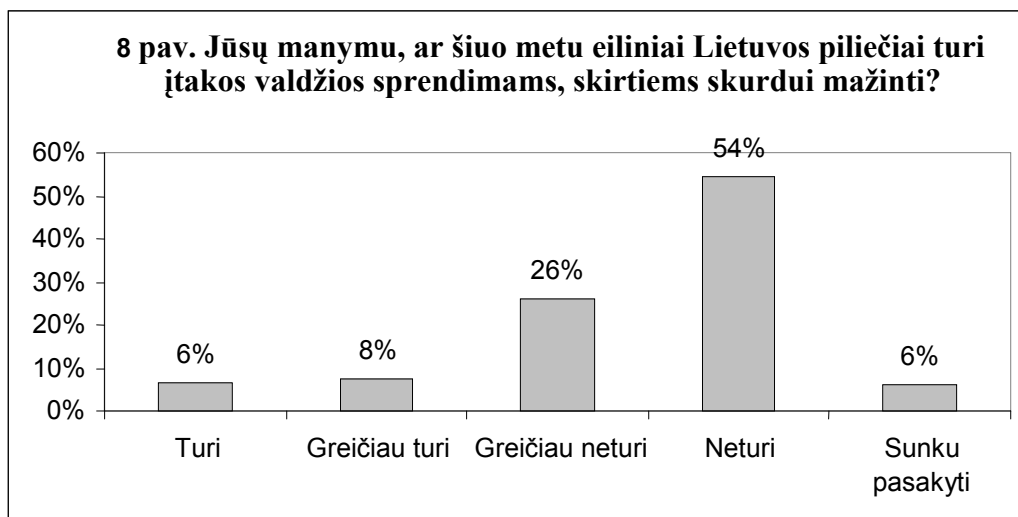
nesiseka“, o 10 – „puikiai sekasi“. Duomenys rodo, kad visuomenėje vyrauja pesimistiška nuostata valdžios socialinės politikos, skirtos skurdui mažinti, veiksmingumo atžvilgiu (žr. 7 pav.). Du trečdaliai gyventojų mano, kad valdžiai sekasi prastai (31 proc.) ar net labai prastai (35 proc.) spręsti skurdo problemas. Tik labai maža gyventojų dalis (6 proc.) valdžios pastangas šioje srityje vertina teigiamai.

Analizuojant respondentų atsakymus į šį klausimą pagal jų socialines-demografines charakteristikas nebuvo rasta statistiškai reikšmingų skirtumų tarp amžiaus, užimtumo, pajamų grupių. Vienintelis veiksnys, turintis įtakos valdžios darbo skurdo mažinimo srityje vertinimui, yra išsimokslinimas: mažiau išsimokslinę gyventojai dažniau teigiamai vertina valdžios darbą (12 proc.) negu gyventojai, turintys vidurinį, specialųjį vidurinį, aukštesnįjį ar aukštąjį išsimokslinimą (5 proc.).

Tyrimo duomenimis, dauguma Lietuvos gyventojų ne tik neigiamai vertina šalies valdžios darbą skurdo mažinimo srityje, bet taip pat eilinių šalies piliečių galimybes paveikti valdžios sprendimus, susijusius su socialine politika, skirta spręsti skurdo problemą. Paklausti: „Jūsų manymu, ar šiuo metu eiliniai Lietuvos piliečiai turi įtakos valdžios sprendimams, skirtiems skurdui mažinti?“, 80 proc. respondentų nurodė, kad piliečiai neturi ar greičiau neturi įtakos valdžiai šioje srityje (žr. 8 pav.). Šiuo klausimu šiek tiek labiau pesimistiški buvo gyventojai su aukštesniu išsimokslinimu (84 proc.), bedarbiai (86 proc.) ir vyresni nei 50 metų gyventojai (85 proc.) nei mažiau išsimokslinę žmonės, dirbantys, studentai, pensininkai bei jaunesni gyventojai.

Taip pat apklausoje respondentų buvo klausama, ar Lietuvos valstybei sektųsi geriau spręsti skurdo problemas, jeigu jas sprendžiant dalyvautų skurstantys gyventojai (bedarbiai, pensininkai, neįgalieji, skurstančios šeimos, auginantys mažamečius vaikus ir pan.), visuomeninės organizacijos, dirbančios skurdo mažinimo srityje, savivaldybių institucijos. Tyrimo duomenys rodo, kad, daugumos Lietuvos gyventojų nuomone, šių socialinių veikėjų įtraukimas į sprendimų priėmimo procesus prisidėtų prie veiksmingesnės valstybės skurdo mažinimo politikos: 82 proc. respondentų remia savivaldybių institucijų, tiesiogiai dirbančių su skurstančiais gyventojais, dalyvavimą sprendžiant skurdo problemas, 80 proc. - nevyriausybinių organizacijų, 65 proc. - skurstančių gyventojų (žr. 2 lentelę).

2 lentelė. Lietuvos gyventojų nuomonė apie įvairių socialinių veikėjų įtraukimo į sprendimų, susijusių su skurdo mažinimu, priėmimo procesus

	Taip	Ne	Nežinau
Ar valstybei pavyktų geriau spręsti skurdo problemas, jeigu jas sprendžiant dalyvautų skurstantys gyventojai (bedarbiai, pensininkai, neįgalieji, skurstančios šeimos, auginantys mažamečius vaikus ir pan.)	65%	16%	19%
Ar valstybei pavyktų geriau spręsti skurdo problemas, jeigu jas sprendžiant dalyvautų visuomeninės organizacijos, dirbančios skurdo mažinimo srityje	80%	6%	14%
Ar valstybei pavyktų geriau spręsti skurdo problemas, jeigu jas sprendžiant dalyvautų savivaldybių institucijos, tiesiogiai dirbančios su skurstančiais gyventojais	82%	5%	13%

Demografinė analizė rodo, kad įvairių socialinių-demografinių Lietuvos visuomenės grupių nuomonė mažai skiriasi savivaldybių institucijų, tiesiogiai dirbančių su skurstančiais gyventojais, ir visuomeninių organizacijų, dirbančių skurdo mažinimo srityje, įtraukimo į sprendimų priėmimo procesus klausimu. Remiančių skurstančių gyventojų dalyvavimą sprendžiant skurdo problemas yra reikšmingai daugiau tarp gyventojų, kurie priklauso skurdo rizikos grupėms. Skurstančių gyventojų dalyvavimą formuojant socialinę politiką dažniau remia bedarbiai (76 proc.) ir pensininkai (70 proc.) negu studentai ar dirbantys gyventojai (62 proc. ir 63 proc. atitinkamai), mažiau išsimokslinę (67 proc.) nei turintys aukštąjį išsimokslinimą (62 proc.), 400 litų ir mažiau vidutiniškai per mėnesį gaunantys gyventojai (73 proc.) nei žmonės, su didesnėmis pajamomis. Grįžtant prie nevyriausybinių organizacijų ir savivaldos institucijų dalyvavimo sprendimų priėmimo procese vertinimo, galima pastebėti, kad šiuo klausimu dažniau nuomonės neturėjo gyventojai, turintys nebaigtą vidurinį ir žemesnį išsimokslinimą (18 ir 19 proc. atitinkamai), taip pat mažesnė tokių gyventojų dalis pritarė, kad valstybė išloštų jeigu

nevyriausybines organizacijos ir savivaldybės institucijos dalyvautų sprendimų, susijusių su skurdo problemos sprendimu, priėmimo procesuose (75 ir 78 proc. atitinkamai) negu labiau išsimokslinę gyventojai.

Kita grupė rodiklių, taikytų apklausoje, buvo skirta išsiaiškinti Lietuvos gyventojų nuomonei apie pagrindines skurdo priežastis, visuomenės interesą, spręsti skurdo problemas, bei priemones, kurių valstybė turėtų imtis pirmiausia, siekdama spręsti skurdo problemą.

Matuojant gyventojų požiūrį į skurdo priežastis buvo taikomas Europos vertybių tyrimo rodiklis, kuris taip pat buvo naudojamas atliekant Europos vertybių apklausas Lietuvoje 1990 ir 1999 metais. Tai leidžia ne tik pažvelgti, ką Lietuvos gyventojai mano apie pagrindines skurdo priežastis, bet taip pat įvertinti gyventojų nuostatos pagal šį rodiklį dinamiką.

Kaip matyti iš duomenų, pateiktų 3 lentelėje, 4 iš 10 Lietuvos gyventojų mano, kad svarbiausia priežastis, kodėl Lietuvoje yra žmonių, gyvenančių nepritekliuje, yra tai, kad visuomenėje trūksta socialinio teisingumo, 2 iš 10 skurdą supranta kaip neišvengiamą visuomenės vystymosi padarinį, tiek pat žmonių mano, kad skurdas yra tinginystės ir silpnos valios pasekmė, 1 iš 10 priskiria tai sėkmės trūkumui. Respondentų atsakymų į klausimą, kurią iš priežasčių nurodytų antroje vietoje, išrangavimas sutampa su atsakymų į klausimą apie svarbiausią priežastį išrangavimo tvarka.

3 lentelė. Nepritekliaus priežasčių samprata

Kodėl Lietuvoje yra žmonių, gyvenančių nepritekliuje?	Svarbiausia priežastis	Antroje vietoje	Bendras
Jiems nepasisėkė gyvenime	11%	16%	13%
Jie tinginiai ir jiems stinga valios	24%	20%	22%
Mūsų visuomenėje daug neteisybės	38%	28%	33%
Tai neišvengiamas šiuolaikinės visuomenės vystymosi padarinys	24%	26%	25%
Nė viena šių priežasčių	2%	3%	2%
Neturi nuomonės	3%	9%	5%

Nepritekliaus priežasčių sampratos analizė pagal socialines-demografines charakteristikas atskleidė tokius skirtumus tarp visuomenės grupių:

- Pirma, tinginystę ir silpną valią kaip pagrindinę nepritekliaus priežastį dažniau nurodė kaimo gyventojai (26 proc.) nei miesto (19 proc.) ar didmiesčio (20 proc.). Taip pat pastebėta, kad dažniausiai šią priežastį akcentavo studentai (26 proc.), rečiau - bedarbiai (16 proc.). Požiūris į šios priežasties svarbą taip pat priklauso nuo išsimokslinimo: ją dažniausiai nurodė žmonės, turintys nebaigtą vidurinį ir žemesnį išsimokslinimą (26 proc.), rečiau – labiau išsimokslinę gyventojai.
- Antra, nepriteklių su socialinio teisingumo stygiumi visuomenėje dažniau siejo vyresni nei 50 metų gyventojai (36 proc.) nei jaunesni (28 proc.).
- Trečia, nepriteklių kaip neišvengiamą šiuolaikinės visuomenės vystymosi padarinį dažniau akcentavo labiau išsimokslinę gyventojai (vidurinis – 26 proc.,

aukštasis – 28 proc.) nei gyventojai, turintys nebaigtą vidurinį ir žemesnį išsimokslinimą (17 proc.).

Lyginant 2007 metų duomenis su 1990 metų duomenis galima pastebėti tik vieną statistiškai reikšmingą pokytį: prieš septyniolika metų buvo mažiau gyventojų, kurie dalies visuomenės narių gyvenimą nepritekliuje vertino kaip neišvengiamą šiuolaikinės visuomenės vystymosi padarinį (1990 metais šią priežastį nurodė 16 proc. respondentų, o 2007 m. – 25 proc.). Tuo tarpu lyginant 2007 metų ir 1999 metų duomenis pastebima, kad prieš aštuonis metus buvo reikšmingai mažiau gyventojų, nepriteklių siejusių su tinginyste ir silpna valia (1999 metais šią priežastį nurodė 10 proc. respondentų, o 2007 – 22 proc.) bei daugiau jų vertinusių kaip neišvengiamą visuomenės vystymosi padarinį.

Su nepritekliaus priežasčių samprata yra susijęs Lietuvos gyventojų požiūris į tai, ar skurdo mažinimu šalyje turėtų rūpintis visa visuomenė, ar tik patys skurstantieji. Apskritai, dauguma šalies gyventojų (82 proc.) mano, kad skurdo mažinimu turėtų rūpintis visa visuomenė (žr. 4 lentelę). Tik 7 proc. greičiau pritartų teiginiui, kad skurdo mažinimas yra pačių skurstančiųjų reikalas. Analizė rodo, kad tarp pritariančių pastarajam teiginiui yra dvigubai daugiau (39 proc.) manančių, kad svarbiausia nepritekliaus priežastis yra tinginystė ir silpna valia, nei tarp tų, kurie mano, kad visa visuomenė, o ne tik skurstantieji turėtų rūpintis skurdo mažinimu (22 proc.). Gyventojai, kurie atsakomybę už skurdo mažinimą deleguoja visai visuomenei, dažniau nepriteklių sieja su socialinio teisingumo trūkumu visuomenėje (40 proc.) ar vertina jį kaip neišvengiamą visuomenės vystymosi padarinį (25 proc.) nei tie, kurių nuomone, skurdo mažinimu turėtų rūpintis tik patys skurstantieji (24 proc. ir 14 atitinkamai).

4 lentelė. Lietuvos gyventojų požiūris į tai, kas turėtų rūpintis skurdo mažinimu

Su kuriuo iš šių dviejų teiginių Jūs labiau linkę sutikti?	Proc.
Skurdo mažinimu Lietuvoje turėtų rūpintis visa visuomenė	82
Skurdo mažinimu Lietuvoje turėtų rūpintis tik skurstantieji	7
Netinka nė vienas	8
Neturi nuomonės	4

Demografinė analizė rodo, kad teiginiui, kad skurdo mažinimu Lietuvoje turėtų rūpintis tik skurstantieji, dažniau pritaria gyventojai, turintys nebaigtą vidurinį ir žemesnį išsimokslinimą (14 proc.) nei labiau išsimokslinę žmonės (4 proc.). Taip pat šiam teiginiui pritariančių buvo šiek tiek daugiau nedideliuose Lietuvos miestuose (7 proc.) ir kaimo vietovėse nei didmiesčiuose (4 proc.).

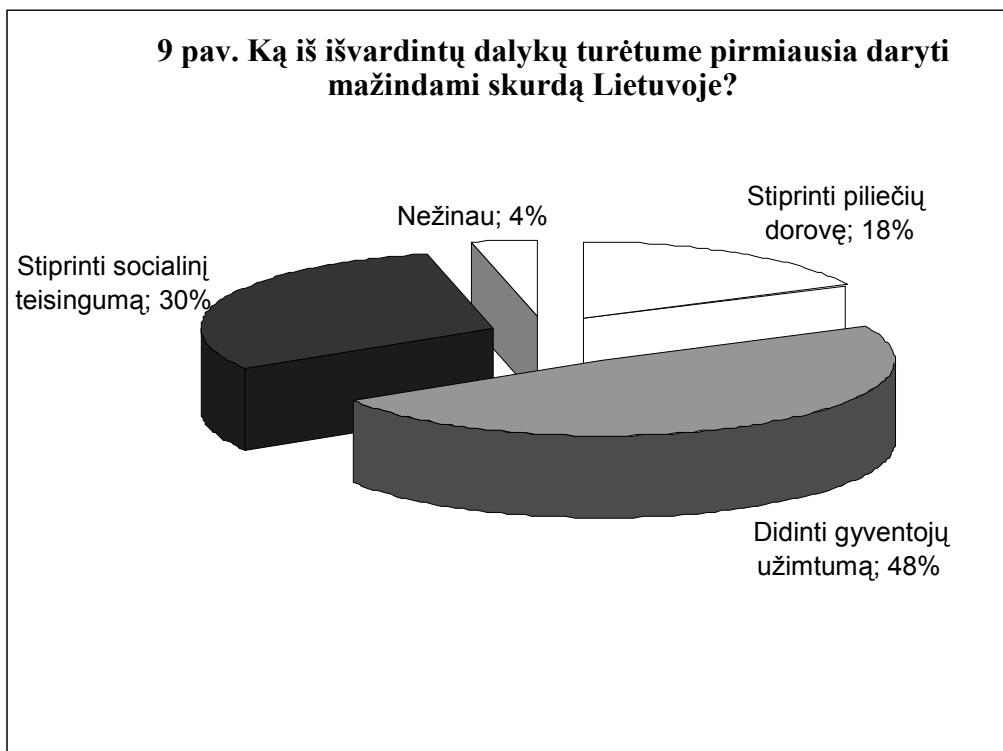
Paskutinis rodiklis, taikytas Lietuvos gyventojų nuomonės tyrime, buvo sukurtas remiantis Ruth Levitas pasiūlytu trijų diskursų, skirtingai interpretuojančių socialinę atskirtį/įterptį, apibrėžimu. Pirmasis diskursas, moralinės varguomenės (MV), apibrėžia socialiai atskirtus žmones kaip turinčius skirtingas moralines nuostatas nei dauguma gyventojų. Socialinės politikos srityje, šis diskursas siejamas su pasiūlymais mažinti paramą ar riboti tokių žmonių pilietines teises. Antrasis diskursas, pabrėžiantis socialinę integraciją (SI), daugiausia dėmesio skiria apmokamo darbo ir užimtumo svarbai kaip socialinės įterpties esminėms prielaidoms. Šis diskursas ignoruoja nelygybę tarp dirbančių žmonių bei neatlyginamo darbo reikšmingumą. Trečiasis diskursas – perskirstymo (PRS) – pagrindine socialinės atskirties, t.y. galimybių įgyvendinti pilietines teises apribojimo, priežastimi laiko santykinį skurdą ir diskriminaciją. Kaip apibendrina Levitas, „MV, SI ir PRS skiriasi

pagal tai, kaip vertina, ko labiausiai trūksta socialinę atskirtį patiriantiems žmonėms. PRS – jiems trūksta pinigų, SI – jie neturi darbo, o MV – jiems trūksta dorovės“. Siekiant išsiaiškinti, kuris iš šių diskursų vyrauja Lietuvos visuomenėje, apklausoje respondentams buvo pateiktas klausimas:

Ką iš išvardintų dalykų turėtume pirmiausia daryti mažindami skurdą Lietuvoje?
(galimas tik vienas atsakymas)

1. Stiprinti piliečių dorovę, ugdant jų darbštumą ir atsakingumą.
2. Didinti gyventojų užimtumą, kuriant daugiau darbo vietų.
3. Stiprinti socialinį teisingumą, gerinant socialinę paramą skurstantiesiems.

Tyrimo rezultatai yra pateikiami 9 pav. Vertindami galimus skurdo problemos sprendimus, pusė Lietuvos gyventojų teikia pirmenybę gyventojų užimtumo didinimui, kuriant daugiau darbo vietų, trečdalis, pritaria socialinio teisingumo stiprinimui, gerinant socialinę paramą skurstantiesiems. Tik 2 iš 10 gyventojų teikia pirmenybę piliečių dorovės stiprinimui, ugdant piliečių darbštumą ir atsakingumą.

Gyventojų požiūris į tai, ko pirmiausia reikėtų imtis sprendžiant skurdo problemą Lietuvoje, priklauso nuo jų socialinės padėties. Pirma, bedarbiai ir pensininkai dažniau teikia pirmenybę socialinio teisingumo stiprinimui didinant paramą žmonėms, kurie patiria skurdą (33 proc. ir 35 proc. atitinkamai) negu studentai ar dirbantys. Antra, žmonės, kurie turi dideles vidutines mėnesio pajamas (1000 Lt ir daugiau) rečiau remia šį prioritetą (22 proc.). Trečia, yra didelis nuomonės skirtumas tarp miesto ir kaimo gyventojų: kaimo gyventojai (60 proc.) dažniau teikia pirmenybę užimtumo didinimui kuriant daugiau darbo vietų nei žmonės, kurie gyvena didmiesčiuose (41 proc.).

Kaip ir būtų galima tikėtis, yra ryšys tarp gyventojų pagrindinės nepritekliaus priežasties sampratos ir skurdo mažinimo priemonių, kurioms jie teikia pirmenybę. Gyventojai, kurie pirmenybę teikia žmonių dorovės stiprinimui, o ne užimtumo ar socialinio teisingumo didinimui, dažniau nepriteklių sieja su tinginyste ir silpna valia (33 proc.). Tie, kurių

nuomone, pirmiausia reikėtų didinti socialinį teisingumą, kaip pagrindinę nepritekliaus priežastį dažniau nurodo socialinio teisingumo stygių visuomenėje (40 proc.).

Išvados:

- Dauguma (78 proc.) Lietuvos gyventojų skurdo problemą vertina kaip labai aktualią ar aktualią. Dažniau skurdo problemą kaip labai aktualią vertina skurdo rizikos grupių žmonės: bedarbiai, pensininkai, žmonės, turintys mažas pajamas, menkai išsimokslinę, vyresni gyventojai.
- Du trečdaliai Lietuvos gyventojų mano, kad valdžiai visiškai nesiseka ar sekasi prastai spręsti skurdo problemas šalyje. Įvairių socialinių-demografinių grupių nuomonė šiuo klausimu nesiskiria.
- Dauguma gyventojų (80 proc.) ne tik neigiamai vertina valdžios darbo mažinant skurdą veiksmingumą, bet taip pat galimybes eiliniams piliečiams paveikti valdžios sprendimus mažinant skurdą. Šiuo klausimu šiek tiek labiau pesimistiški yra gyventojai su aukštesniu išsimokslinimu, bedarbiai ir vyresni nei 50 metų gyventojai nei mažiau išsimokslinę žmonės, dirbantys, studentai, pensininkai bei jaunesni gyventojai.
- Daugumos Lietuvos gyventojų nuomone valstybei geriau sektųsi spręsti skurdo problemas, jeigu jas sprendžiant dalyvautų savivaldybių institucijos, tiesiogiai dirbančios su skurstančiais gyventojais (82 proc.), visuomeninės organizacijos, dirbančios skurdo mažinimo srityje (80 proc.), skurstantys gyventojai, t.y. bedarbiai, pensininkai, neįgalieji, skurstančios šeimos, auginantys mažamečius vaikus ir pan. (65 proc.). Skurstančiųjų gyventojų įtraukimą į sprendimų, susijusių su skurdo mažinimo politika, priėmimą, labiau remia skurdo rizikos grupėms priklausantys žmonės: bedarbiai, pensininkai, mažesnes pajamas turintys ir menkai išsimokslinę gyventojai.
- Lietuvos gyventojų nuomonė apie tai, kodėl šalyje yra žmonių gyvenančių nepritekliuje, skiriasi: trečdalis gyventojų mano, kad pagrindinė priežastis yra tai, kad visuomenei trūksta socialinio teisingumo, ketvirtadalis – kad tai yra neišvengiamas šiuolaikinės visuomenės vystymosi padarinys, penktadalis – kad pagrindinė nepritekliaus priežastis yra tinginystė ir silpna valia, dešimtadalis nepriteklių visų pirma siejo su sėkmės trūkumu žmonių gyvenime.
- Gyventojų nuomonė apie svarbiausią nepritekliaus priežastį yra susijusi su jų nuomone apie tai, kas turėtų rūpintis skurdo mažinimu Lietuvoje – visa visuomenė ar tik skurstantieji. Apskritai, dauguma žmonių (82 proc.) mano, kad visa visuomenė atsakinga už skurdo mažinimą šalyje. Tačiau pastebima, kad tie, kurie mano, kad skurdo mažinimas yra tik skurstančiųjų reikalas, dažniau nepriteklių sieja su tinginyste ir silpna valia.
- Vertindama priemones, kurių visuomenė visų pirma turėtų imtis spręsdama skurdo problemą, pusė šalies gyventojų teikia pirmenybę gyventojų užimtumo didinimui, kuriant daugiau darbo vietų, trečdalis – socialinio teisingumo stiprinimui, didinant socialinę paramą skurstantiesiems, likęs penktadalis – piliečių moralės stiprinimui ugdant jų darbštumą ir atsakingumą.

2. Rajonų ir kitų suinteresuotųjų rekomendacijos

Šioje dalyje rasite rajonų ir kitų suinteresuotųjų rekomendacijų tik pačias santraukas. Rekomendacijos pateiktos gana įvairiai ir skiriasi priklausomai nuo to, kokius svarbiausius prioritetus ėmėsi nagrinėti darbo grupės, į ką jos atkreipė dėmesį (pačios problemos turinį, kylančius jos sprendimo sunkumus, jų sprendimo būdų paiešką), o taip pat nuo darbo grupių dydžio, sudėties ir vietinės valdžios noro bendradarbiauti su darbo grupėmis. Kai kurie rajonai rado kitus prioritetus, negu nurodyti NP-SASAS'e. Pavyzdžiui, Jurbarko rajonas išskyrė rekomendacijas, kaip padėti kaimo gyventojams (be abejo ES senbuvėms, vadinasi ir visai ES – tai negali būti prioritetas, nes ten kaimo skurdo senai nebeliko).

Visiems rajonams yra būdingi kai kurie bendri bruožai, kurie apibūdina ekonomiškai silpniems rajonams dabartiniame laikotarpyje kylančias skurdo ir atskirties problemas. Tarp jų bene svarbiausi yra šie:

- Gyventojų dalyvavimui darbo rinkoje tapo būdinga, kad beveik nebeliko norinčių ir galinčių dirbti, kaip pastebėta Jurbarko darbo grupės didžiausią bedarbių dalį sudaro tie (1) kurie norėtų dirbti, bet negali, (2) galėtų dirbti, bet nenori ir (3) nei galintys, nei norintys dirbti (labai dažnai tai visiškai nuo alkoholio priklausomi asmenys);
- Gyventojų senėjimas, šeimos institucijos irimas, socialinės rizikos šeimų daugėjimas, darbingiausių emigracija pakerta esamų socialinės apsaugos schemų rezultatyvumą ir jeigu nebus neatidėliotinai pereita prie platesnės ir jautresnės socialinės politikos, šiems rajonams gresia skurdo ir atskirties „ledynmetis“;
- Smulkusis pramonės, paslaugų ir žemės ūkio verslas – silpnas, nekonkurencingas ir negali padėti įveikti socialinę atskirtį bei skurdą.

2.1. Alytaus rajonas

Alytaus rajono darbo grupė, skirtingai nuo kitų, ypač aštriai akcentavo žalingus įpročius, pirmiausia, alkoholizmą, kaip socialinės atskirties ir skurdo šaltinį, bei jų mažinimo kliūtį.

Darbo grupės nariai: Angelė Barauskienė, Ramunė Gaisrienė, Jonas Juravičius, Daiva Daugėlienė, Antanas Matusevičius, Kristina Bondareva, Vytautas Valvonis, Veronika Runtienė, Regina Pakalnierė, Ona Pluščiauskienė, Ona Lesniauskiene

Darbo grupės pasiūlytos priemonės vaikų skurdui Alytaus rajone mažinti

1. Valdymo srityje:

a. Suteikti didesnę veiksmų ir sprendimų savarankiškumą seniūnijoms.

- i. Seniūnijai – banko sąskaita ir kompiuteris su internetu.

2. Ekonomikos srityje:

- a. Vykdyti pilotinius (pavyzdinius) projektus. Pavyzdžiui, sparčiai augant pieno poreikiui pasaulyje, rajone steigti galvijų ūkį (fermą) ir pieno perdirbimo centrą, kuriame dirbtų kaimo vietovių gyventojai. Ūkis galėtų būti pastatytas ir įrengtas valstybės ir savivaldybių lėšomis (pvz. dalyvautų Alytaus raj. smulkaus ir vidutinio verslo vystymo fondas). Įrengus – nuomos pagrindais atiduotas veiklos vykdytojui – operatoriui, kuriuo galėtų būti ūkininkų kooperatyvas. Kitas būdas paskatinti stambesnių žemės ūkio bendrovių atsiradimą – tai privačios iniciatyvos skatinimas ir ūkininkų pritraukimas, teikiant valstybės paramą arba kompensuojant išlaidas reikalingų dokumentų paruošimui, tarp jų - ir projektinės dokumentacijos parengimą ES paramai gauti. Kaimo turizmo plėtros skatinimui galima taikyti panašų mechanizmą.

3. Piniginės socialinės paramos tobulinimas:

a. Uždaviniai ministerijos lygiu:

- i. Didinti socialinių darbuotojų darbo efektyvumą sumažinant biurokratinės procedūras ir skiriant sutaupyta laiką remiamų žmonių lankymams namuose ir kt. Šiuo tikslu mažinti socialinių darbuotojų turto ir pajamų tikrinimo procedūrų krūvį. Prailginti socialinių pašalpų skyrimo laikotarpį iki 6 mėn. reikalaujant pažymų apie pajamas tik už tris paskutinius (arba pašalpos gavėjo pasirinktus) mėnesius. Nereikalauti permokų skaičiavimo, nes jų susigrąžinimo kaštai gali viršyti atgautas sumas.
- ii. Socialinių pašalpų pinigus pervesti į elektronines mokėjimo korteles, kurių negalima būtų naudoti alkoholio, tabako ir kitų svaigalų pirkimui.

b. Uždaviniai savivaldybės lygiu

- i. Padidinti ir panaikinti vienkartinės pašalpos, skiriamos iš savivaldybės biudžeto, dydžio ribas. Jos turi būti skiriamos seniūnijų sprendimu. (Argumentas – geriau ištraukti bent vieną žmogų iš krizės negu menkomis išmokomis palikti daugelį problemose).

- ii. Sudaryti galimybę socialiniams darbuotojams susijungti internetiniu ryšiu su Sodra, nekilnojamo turto registru, kad gavėjams nereikėtų nešioti pažymų.
- iii. Pateikti informaciją ir ją platinti per seniūnijas apie ES paramos galimybes.
- iv. Plėsti bendradarbiavimą ir informacijos perdavimą tarp Socialinės paramos skyriaus ir seniūnijų, socialinių darbuotojų. Tam galima diegti ir plačiau naudoti internetinį ryšį.

c. Seniūnijos lygyje.

- i. Gyventojų informavimo apie paramos gavimo galimybes didinimas. Skelbimų lenta arba dalinami lankstinukai su informacija apie socialinę paramą.

4. Socialinių paslaugų plėtra.

a. Ministerijos lygyje

- i. Siekiant užtikrinti efektyvesnę moksleivių popamokinio ir vasaros užimtumo paslaugų finansavimą įsteigti užklausinės veiklos mokinio krepšelį, kurio veikimo principas būtų analogiškas mokinio krepšeliui, tačiau atitektų mokinių ugdymo paslaugas teikiančioms organizacijoms.
- ii. Kuo sparčiau parengti valstybės paramos būstui įsigyti ar išsinuomoti dokumentus, numatančius dalies nuomos mokesčio kompensavimą mažas pajamas turintiems asmenims (šeimoms), nuomojantiems būstą privačiame sektoriuje ir turintiems teisę į socialinį būstą. Taip pat numatyti galimybę pinigines socialines išmokas pakeisti nuomos kompensacijomis.

b. Savivaldybės lygyje

- i. Uždarytų pradinio mokymo skyrių pastatuose steigti, socialinių paslaugų centrus (dienos, dienos užimtumo, šeimos konsultavimo, moterų krizių ir kt. centrus). Šiuose centruose turėtų būti teikiamos ir mobilios paslaugos.
- ii. Pateikti smulkią informaciją apie savivaldybės remiamus ir atmestus projektus ir vertinimo kriterijus internete.
- iii. Pateikti ir platinti tarp seniūnijų informaciją apie galimą ES paramą.

c. Seniūnijų ir parapijų lygyje

- i. Stiprinti šeimos instituciją, įvairiuose renginiuose, išskiriant visų šeimos narių vaidmenį ir autoritetą. Ypatinę dėmesį skirti tėvo autoriteto kėlimui. Renginiai gali būti tapatinami su šventėmis (pvz. Kalėdomis, rugsėjo pirmąją ir kt.).
- ii. Seniūnijos žmonių geros patirties ir gerų pavyzdžių viešinimas.
- iii. Gyventojų savitarpio labdaros ir paramos skatinimas.

5. Žalingų įpročių ir smurto ir prevencija.

d. Ministerijos lygyje

- i. Motyvuoti policijos pareigūnus išaiškinti ir bausti pagal įstatymus „pilstuko“ ir naminės degtinės gamintojus ir platintojus. Tai galima padaryti dalį sumokėtos baudos skiriant sulaikiusiems ir išaiškinusiems pareigūnams.
- ii. Griežtinti prekybos alkoholiu taisykles.
- iii. Plėsti išblaivinimo paslaugas
- iv.** Steigti vyrų krizių centrus, kuriuose būtų sudarytos sąlygos smurtaujantį šeimos narį atskirti nuo šeimos. Taip pat įteisinti žalos atlyginimą aukai darbais arba pinigine kompensacija, kuri gali būti švelninama, jeigu smurtaujantysis praeina psichologinės konsultacijos kursą.

2.2. Jurbarko rajonas

Jurbarko rajonas – pasienis su Kaliningrado sritimi, todėl šiame rajone, skirtingai nuo kitų, kuriuose buvo vykdytas projektas LabAS, skurdo ir socialinės atskirties problemas paaštrina nelegalus verslas, pirmiausia – kontrabanda. Darbo grupė į atskirties ir skurdo problemas pažvelgė ypatingai plačiai bei giliai ir pateikė šias rekomendacijas:

Darbo grupė: Živilė Sabaliauskienė, Egidijus Giedraitis, Egidijus Kulikauskas, Genė Gudaitienė, Nijolė Adomaitienė, Renata Streleckienė, Sigitas Vaitiekūnas, Angelė Zabalujeva, Nijolė Istratijienė, Antanas Kazakevičius, Vanda Stonienė, Ramutė Pinkevičienė

Pagalba neįgaliesiems

1. Skatinti socialinių įmonių steigimąsi.
2. Remti pačių žmonių su negalia iniciatyvas, taikyti lanksčią mokesčių politiką (jei pats sau susikuria darbo vietą, jei yra savininkas ir pan.).
3. Skatinti neįgalių asmenų, kurie dėl prarasto darbingumo netenka ir turėtos profesinės kvalifikacijos, perkvalifikavimą, integracijos darbo rinkoje paieškos kompleksinę pagalbą (samdomas darbas, darbas pagal verslo liudijimą ir pan.).
4. Aktyvinti ir skatinti neįgaliųjų draugijų skyrių veiklą; sukurti neįgaliųjų draugijų veiklos viziją, pagrįstą bendruomeniškumo, konkrečios asmenų grupės poreikių ir rajono specifikos žinojimu; telkti aktyvius draugijų narius.
5. Diegti kaimynystės ir savanoriškumo principus, vykdyti gerosios patirties sklaidą.
6. Organizuoti neįgalių asmenų, ypač vaikų su specialiaisiais poreikiais, pavėžėjimą į ugdymo įstaigas.
7. Ieškoti socialinio dialogo tarp institucijų, galinčių nustatyti žmonių poreikius slaugai ir komandiniu principu teikti paslaugas.
8. Įsteigti dienos centrą suaugusiems neįgaliesiems.
9. Didinti pagalbą skurdo ir rizikos grupių asmenims teikiant socialines paslaugas.

Pagalba bedarbiams

1. Skatinti asmeninę iniciatyvą ir atsakomybę integruojantis į darbo rinką.
2. Kvalifikacijos ir persikvalifikavimo kursus grįsti savanoriškumo ir asmeninės iniciatyvos principu. Asmuo, norintis gauti paramą mokytis, turi gebėti pagrįsti, kodėl jam reikalinga tam tikra kvalifikacija ar kompetencija, kaip jis numato realizuoti save darbo rinkoje.
3. Rinkoje paklausios kvalifikacijos įgijimą remti 100 procentų, mažai paklausios -75, 50 procentų.
4. Remti asmenų, turinčių aukštąjį išsilavinimą, bet dėl pokyčių darbo rinkoje atsidūrusių ant bedarbystės ribos, persikvalifikavimą.
5. Suvienodinti privalomojo sveikatos draudimo įmokas ir sudaryti galimybę asmeni, kuris neturi darbo, tam tikrą laikotarpį drausti artimiesiems.

6. Skatinti asmens savarankiškumo iniciatyvas ir suteikti bazines verslumo žinias, reikalingas darbui pagal verslo liudijimą, individualiai veiklai ar įmonei steigti. Konsultacijos turi būti komandos principu: VMI atstovas, VSDF atstovas, gali būti darbo biržos atstovas ir kiti. Asmuo, planuojantis veiklą, turi gauti tiesioginę, su jo planuojama veikla susijusią, aiškiai pateiktą ir konkrečią informaciją, t.y., suprasti, kokie išipareigojimai jį sieja su VSDF, su VMI, kokia kaitos tikimybė, kur rasti naudingą informaciją.
7. Teikti realią paramą asmeniui, kuris sukuria sau darbo (pvz., I ketvirtį nemokėti VSDF įmokos).
8. Parengti ir įdiegti mikrokreditavimo sistemą. Kreditų, palūkanų grąžinimą sieti su ekonominiu veiklos efektu, įdarbintų asmenų skaičiumi, uždirbtomis pajamomis, susikurta sau darbo vieta ir pan.
9. Dotacijas remiamajam įdarbinimui skirti tik pradėjusioms veikti įmonėms arba susidūrusioms su laikiniais ekonomiais sunkumais arba teikiančioms būtinas, tačiau mažai konkurencingas paslaugas, pvz., miesto pirtis ir pan. Turi būti realus terminas, kiek laiko bus skiriamos dotacijos.
10. Skatinti darbdavių poreikį mokytis ir plėtoti vadybines kompetencijas. Tai pagerintų padėtį rinkoje siekiant paklausos ir pasiūlos suderinamumo.
11. Skatinti bendruomenių vidaus iniciatyvas, užtikrinti finansavimo lankstumą: sudaryti galimybes kurti darbo vietas pagal bendruomenių poreikius, tarp jų ir bendruomenės lyderių darbo vietas.
12. Mokyti bendruomenių lyderius ir teikti nuolatinės konsultacijas darbo teisės, buhalterinės apskaitos, projektinės veiklos galiojančių teisės aktų klausimais.
13. Supaprastinti NAC, kitų institucijų projektų paraiškos ir teikiamų ataskaitų formas, jei prašoma paramos suma neviršija tam tikros sumos, pvz., 3 tūkst. Lt.
14. Skatinti žemdirbių mokymą(si), siekiant ūkio konkurencingumo didinimo ir galimybių pragyventi iš žemės ūkio plėtojant netradicines žemės ūkio šakas, verslus ar įgyjant darbo rinkoje paklausią profesiją, atnaujinant turimą kvalifikaciją.
15. Plėtoti tarpinstitucinį bendradarbiavimą siekiant sėkmingos integracijos darbo rinkoje: nedarbo prevencijai, darbo galimybių paieškai, perkvalifikavimui, konsultavimui, informavimui deramą indėlį turėtų suteikti verslo informacijos centrai.

Pagalba šeimai

1. Tobulinti išmokų, mokamų vaikams, lankstumą. Sieti išmokas ne su rizikos šeimomis, bet su vaikais (Jau daromi žingsniai).
2. Rizikos grupės šeimoms, auginančioms vaikus, paramą teikti ne natūra, o institucinėmis paslaugomis (pinigai, ateinantys vaikui, skiriami jo ugdymui ikimokyklinėje įstaigoje, kur jis ir maitinamas).
3. Vaikų išlaikymą sieti su tėvų atsakomybe. Vaikų globos atveju tėvai privalo mokėti valstybei alimentus (kad ir nedidelius).

4. Keisti požiūrį į motinystės ir tėvystės atostogas. Jos turėtų būti teikiamos abiemis tėvams, tačiau pasikeičiant. Tėvai, pasinaudodami tėvystės atostogomis (kad ir 1 mėn.), sumažintų riziką, kad motina praras turėtas profesines kompetencijas.
5. Sieti motinystės išmokas su dirbtu laikotarpiu. Jei moteris praranda darbą pastojusi, bet turi nustatytą darbo stažą, jai turi būti mokama bent dalinė motinystės pašalpa, o ne taip, kaip visai nedirbusiai.
6. Jauna, dar studijuojanti ar besimokanti dieninėse studijose motina turėtų gauti motinystės pašalpą kaip dirbanti.
7. Perskaičiuoti MGL ir susieti jį su realiomis minimalaus gyvenimo lėšomis.
8. Nustatyti pajamų dydį, kuris realiai leidžia tenkinti elementarius vartojimo poreikius. Jei išsituokusio asmens, dirbančio ir auginančio vaiką/vaikus, pajamos (darbo užmokestis, alimentai, kitos pajamos) nesiekia numatytos sumos, mokėti šeimai pajamų skirtumą.

Pagalba vaikui

1. Didinti ikimokyklinio ugdymo įstaigų skaičių, o ypač jų teikiamų paslaugų lankstumą ir prieinamumą.
2. Siekti, kad kiekviename darželyje būtų bent dalis logopedo arba specialiojo pedagogo etato.
3. Spręsti ankstyvosios korekcijos tarnybų tinklo optimizavimo klausimus.
4. Tobulinti priešmokyklinio ugdymo sistemą, ypač siekiant sumažinti skirtumus tarp I ir VI modulių.
5. Formuoti specialistų komandas mokyklose (psichologas, spec. pedagogas/logopedas ir socialinis pedagogas).
6. Skatinti specialistų komandos darbo koordinavimą ir veikimą komandos principu.
7. Įveikti stereotipus visuomenėje vertinant specialiųjų poreikių, specialiųjų ugdymosi poreikių asmenis, specialiųjų pedagogų, psichologų veiklą.
8. Siekti ugdymo įstaigų tinklo optimizacijos užtikrinant paslaugų kokybę visiems mokyklinio amžiaus vaikams.
9. Kurti nedidelius dienos centrus prie ugdymo įstaigų, bendruomenių, kur vaikams būtų sudarytos sąlygos ne tik parengti pamokas, bet ir ilsėtis, o rizikos šeimos vaikams – ir pavalgyti.
10. Tobulinti profesinio informavimo sistemą, padedančią jaunam žmogui orientuotis profesijų pasaulyje ir darbo rinkoje.
11. Skatinti lanksčią mokėjimo už mokslą sistemą, ieškoti galimybių finansuoti paklausių rajone specialybių įgijimą savivaldybės lėšomis, numatant terminą, kiek asmuo turi dirbti jį finansavusioje savivaldybėje.
12. Kurti idėjų ir inovacijų banką, padedantį organizuoti mokinių vasaros poilsį, prevencinių programų idėjas. Skatinti tarpinstitucinį bendradarbiavimą rengiant moksleivių užimtumo programas.

13. Skatinti specialiųjų poreikių vaikų, kuriems nustatytas nežymus intelekto sutrikimas, ugdymą bendrojo lavinimo bendrojoje mokykloje.
14. Skatinti, kad specialiojoje mokykloje ugdomi mokiniai gautų pilnavertę pagalbą rinkdamiesi darbo rinkoje paklausią kvalifikaciją.
15. Tobulintina profesinio informavimo sistema, kurioje ir specialiųjų ugdymosi poreikių mokiniai galėtų rasti informaciją apie II, III, IV pakopos profesinio mokymo paslaugas teikiančias institucijas, priimančias mokinius, kurių išsilavinimas neatitinka išsilavinimo standartų.

Pagalba kaimo gyventojams

1. Didinti mokymo paslaugų prieinamumą kaimo žmonėms: siekti mokymo, konsultavimo formų lankstumo, mobilumo.
2. Analizuoti kitų šalių, kurių žemės ūkis paremtas smulkiais ūkiais, patirtį ir valstybės lygmeniu rengti žemės ūkio kaitos strategijas, galimybių studijas, alternatyvių veiklų diegimo žemės ūkyje aprašus, informacines sąmatas, numatyti laikotarpį, per kurį galima tikėtis susigrąžinti investicijas.
3. Skatinti beprocentinių kreditų teikimą nedidelių ūkių savininkams, siekiantiems imtis alternatyvių veiklų. Kredito išmokėjimo terminą nukelti tokiam laikotarpiui, koks numatytas investicijų susigrąžinimui.
4. Stiprinti vietinių veiklos grupių galias, siekti, kad jų remiamos idėjos turėtų ilgalaikį poveikį ir neštų realų rezultatą visai bendruomenei.
5. Vykdyti vietinės veiklos grupių, kaimo vietovių bendruomenių gerosios patirties sklaidą, atrenkant tikrai gerus ir kokybiškus pavyzdžius.
6. Tobulinti Nacionalinės mokėjimų agentūros veiklą ir terminų laikymąsi.
7. Maksimaliai stabilizuoti reikalavimus, keliamus rengiamiems projektams, paraiškų, ataskaitų formas.
8. Drąsinti, aktyvinti kaimo žmones, teikti jiems informacinę, konsultacinę pagalbą per kaimo bendruomenes, seniūnijas.
9. Seniūnijoms skirti lėšų socialinėms senyvų, skurstančių žmonių reikmėms: pavėžėjimui, komunaliniams patarnavimams, sniego valymui, žolės nupjovimui kieme ir pan.
10. Patvirtinti seniūnijų teikiamų patarnavimų minimalius įkainius, už kuriuos surinktos pajamos iš mokių gyventojų galėtų būti panaudotos socialinėms kitų gyventojų reikmėms.
11. Siekti, kad mažėtų formaliai atstovaujančių kaimo bendruomenės institucijų ir organizacijų, kuriose neretai dirba tie patys žmonės. Sieti darbą bendruomenėje su darbo užmokesčiu.
12. Didinti socialinių darbuotojų statusą bendruomenėje.

Pagalba vyresnio amžiaus žmonės

1. Sudaryti galimybes senyvo amžiaus žmonėms atnaujinti darbo rinkoje vertinamus gebėjimus, kompetencijas.
2. Atokių seniūnijų dienos centrų kūrimas senyviems, ligotiems, vienišiams gyventojams, panaudojant, pvz. seniūnijai priklausančias patalpas, išnaudojant mokyklų tuščias patalpas ir įtraukiant į veiklą atokių seniūnijų bedarbius gyventojus, ypač moteris, kurios norėtų dirbti nepilną darbo dieną arba lanksčiu grafiku.
3. Aktyvinti senyvo amžiaus žmones, skatinti jų pasitikėjimą savo jėgomis ir iniciatyvą.
4. Siekti norinčių dirbti senyvo amžiaus žmonių grįžimo į darbo rinką, diegiant lanksčias darbo formas ir būdus.
5. Didinti senyvo amžiaus žmonių dalyvavimą sprendžiant jiems aktualius klausimus, skatinti pilietinį aktyvumą.
6. Spręsti senyvų žmonių, gyvenančių kaimo vietovėse, nesaugumo problemas.

Asmenys, kuriems reikalingas nuolatinis gydymasis

1. Mokyti žmogų gyventi su savo negalia ar liga.
2. Didinti medicinos ir slaugos paslaugų prieinamumą.

2.3. Kauno rajonas

Nors šiame rajone demografinė situacija palankesnė, negu kituose, kuriuose vyko projektas LabAS, tačiau atskirties ir skurdo problemų ne ką mažiau, apie ką byloja šios darbo grupės pateikta beveik 100 puslapių ataskaita. Čia pateikiame tik trumpas rekomendacijas.

Darbo grupė: Liudmila Butkevičienė, Živilė Jotautė, Giedrius Žukas, Agnė Žukauskytė, Lidija Morkūnienė, Jūratė Perekopskienė, Jūratė Seiliuvienė, Irena Lodienė, Janina Dabašinskienė, Elena Nevedonskienė, Jolanta Butkauskienė, Laimūnas Dorelis, Rasa Mašiokaitė

Visų suinteresuotųjų įtraukimas į socialinės atskirties mažinimą.

Vadovautis pagrindiniais demokratinio administravimo principais socialinėje politikoje: viešumo, skaidrumo, lygiateisiškumo. Stiprinti bendradarbiavimą tarp įvairių žinybų ir NVO. Į rajono kovos su skurdu ir socialine atskirtimi veiksmų plano stebėsenos grupę įtraukti nemažiau kaip 1/3 nepriklausomų (nefinansuojamų, neremiamų valdžios ir savivaldos institucijų) bendruomenių ir NVO atstovų (tarp jų – patiriančių skurdą). Kovos su skurdu ir socialine atskirtimi rengimą pradėti nuo tikslios informacijos ir pasiūlymų rinkimo iš bendruomenių. Sprendimus priimti aptarus su gyventojais jų poreikius. Rengti periodinius seminarus ir konferencijas bendruomenėse tiek strategijos ir metinių planų rengimo, tiek jų įgyvendinimo metu, kad procesas iš tikrųjų taptų atviras, kaip ir numato ES iniciatyva – Atviro koordinavimo metodas.

Didinti socialinės pagalbos išteklius ir efektyviau juos naudoti.

Didinti valstybės ir skatinti privataus sektoriaus investicijas į socialinę sritį. Siekiant efektyvesnio socialinio sektoriaus funkcionavimo, būtina ne tik didinti sistemos finansavimą apskritai, bet ir siekti efektyvesnio išteklių panaudojimo. Socialinę politiką perorientuoti nuo kovos su pasekmėmis į prevencinę socialinę apsaugą ir socialinį darbą. Socialine pagalba siekti remiamo asmens socializacijos, prosocialiaus elgesio ir vertybių stiprinimo.

Sąlygų socialiniam darbui gerinimas.

Didinti socialinių darbuotojų skaičių bendruomenėse. Socialinių pedagogų ir socialinių darbuotojų darbą reglamentuoti priklausomai nuo aptarnaujamų asmenų skaičiaus. Tobulinti socialinių darbuotojų profesinę kvalifikaciją. Kelti socialinių darbuotojų atlyginimus. Skirti lėšų socialinių darbuotojų kelionės išlaidoms apmokėti lankant savo globotinius ir vykstant iš regionų į savivaldybę. Žmogiškuosius išteklius naudoti nepažeidžiant žmonių orumo.

Mišrios socialinių paslaugų rinkos kūrimas ir paslaugų prieinamumo gerinimas.

Visas paslaugas teikti arčiau žmogaus kaip ir numato Socialinių paslaugų įstatymas. Socialinių paslaugų įstaigas steigti mažuose miesteliuose. Stiprinti socialinės priežiūros ir socialinės globos išteklius bendruomenėse. Turimas patalpas pritaikyti socialinių paslaugų organizavimui. Daugiau naudoti seniūnų automobilius ir mokyklų geltonuosius autobusiukus bendruomenės reikmėms. Sudaryti sąlygas rasti privačiai iniciatyvai teikiant socialines paslaugas, sudaryti lygias galimybes perkant paslaugas visoms jas teikiančioms įmonėms, įstaigoms, organizacijoms, tarp jų – NVO ir privačioms.

Sveikatos ir socialinės globos paslaugų plėtra.

Savivaldybės teritorijoje stiprinti bendradarbiavimą ir veiklos koordinavimą tarp medicininės bendruomenės slaugos ir socialinės lankomosios priežiūros institucijų. Vietoj rajone esančių brangiai kainuojančių felčerių punktų įkurti aprūpintas transportu grupes (jose būtų slaugytoja, soc. darbuotoja ir lankomosios priežiūros darbuotoja), kurios teiktų gyventojams paslaugas atsižvelgdamos į kompleksinius jų poreikius. Numatyti veiksmų planą, įgyvendinti Nacionalinei psichikos sveikatos strategijai. Koncentruoti visas sveikatos specialistų pajėgas ir užkirsti kelią tuberkuliozės plitimui.

Švietimo tobulinimas ir mokymosi visą gyvenimą įgyvendinimas

Savivaldybės skyriams ir institucijoms bendradarbiauti su švietimo sektoriumi siekiant moksleivių ir jaunimo užimtumo bei motyvacijos aktyvumui. Užtikrinti, kad visiems vaikams mokykla ir popamokinis ugdymas būtų pasiekiami. Popamokinę veiklą organizuoti ne tik pradinių klasių moksleiviams, bet ir paaugliams bei vyresniems jaunuoliams. Organizuojant būrelius mokyklose svarbiausiu kriterijumi laikyti moksleivių poreikius. Organizuoti šiuo klausimu diskusiją tarp švietimo, sveikatos, socialinės paramos tarnybų ir kt. Diskutuoti, siekiant iš esmės pakeisti švietimo (bendrojo ugdymo) sistemą taip, kad nebūtų apsiribojama tiksliai žinių įsisavinimu, bet ir siekiama vaikų, jaunuolių parengti gyvenimui.

Praktiškai pradėti įgyvendinti mokymosi visą gyvenimą strategiją. Tai viena svarbiausių prielaidų Lisabonos strategijai įgyvendinti, žinių visuomenei ugdyti ir šalies konkurencingumui sustiprinti. Siekti sinergijos tarp mokymo, permokymo ir grįžimo į darbo rinką. Pripažinti, kad tai vienas pagrindinių socialinės atskirties ir skurdo įveikimo kelių.

2.4. Mažeikių rajonas

Tai rajonas, kurio negalime pavadinti kaimišku, tačiau ir jame atskirties ir skurdo problemos yra aktualesnės kaime, negu mieste. Ypatingas dėmesys skiriamas socialinės rizikos šeimoms ir senyvo amžiaus asmenims.

Darbo grupė: Valerija Kvederaitė, Janina Jaremčiukienė, Lionius Lingys, Alfreda Narmontienė, Petras Steponavičius, Vilma Pocienė, Oleandras Jurevičius, Genoveita Gricienė, Mindaugas Norbutas.

Rekomendacijos socialinės rizikos šeimų atskirčiai ir skurdui įveikti

1. Įkurti daugiafunkcinį Krizių centrą Mažeikiuose – socialinės rizikos šeimoms ir jų vaikams, socialinės rizikos suaugusiems asmenims. Atsakinga institucija – Savivaldybės administracija.
2. Skatinti šeimų, galinčių laikinai globoti iš socialinės rizikos šeimų pasiimtus vaikus, paiešką, vadovautis vaiko laikinosios globos nuostatais – Savivaldybės administracija, rajono vaikų globos namai.
3. Diferencijuoti pašalpas grįžtantiems iš įkalinimo vietas: 1-ą kartą grįžtančiam turėtų būti didesnė, nei 2-ą kartą grįžtančiam – Socialinės paramos skyrius.
4. Gerinant kaimo vaikų higienines gyvenimo sąlygas sutvarkyti kaimų ir miestelių vandentiekį ir kanalizaciją – Savivaldybės administracija, seniūnai.
5. Iki normalaus žvyrkelio lygio suremontuoti kaimo kelius, juos tvarkingai prižiūrėti – Savivaldybės administracija, seniūnai.
6. Remti Darbo biržos projektus, skirtus asmenų, grįžusių iš įkalinimo įstaigos, socialinei reabilitacijai ir integracijai į visuomenę – Savivaldybės administracija.
7. Plėtoti socialinių paslaugų infrastruktūrą, skirtą socialinės rizikos šeimoms ar asmenims – Socialinės paramos skyrius.
8. Nakvynės namuose organizuoti socialinės rizikos asmenų maitinimą – Nakvynės namai.
9. Kurti socialinį būstą neįgaliesiems asmenims nuo gimimo, galintiems iš dalies savarankiškai gyventi, padedant socialiniams darbuotojams – Socialinės paramos skyrius.
10. Uždaromų mokyklų pastatuose įrengti socialinius būstus, pritaikytus neįgaliesiems – Savivaldybės administracija.

Rekomendacijos senyvo amžiaus žmonių ir neįgaliųjų atskirčiai ir skurdui įveikti

1. Seniūnijų centruose įkurti socialinių paslaugų centrus neįgaliesiems, senyvo amžiaus ir vienišiesiems žmonėms – Savivaldybės administracija.
2. Skatinti socialinę partnerystę su Bažnyčia, labdaringomis organizacijomis – Socialinės paramos skyrius, NVO.
3. Skatinti šeimų, auginančių neįgalius vaikus, savipagalbos grupių, klubų kūrimąsi - Socialinės paramos skyrius, Švietimo skyrius, NVO.
4. Plėtoti ir populiarinti savanorišką veiklą: motyvuoti ir rengti savanorius darbui su neįgaliaisiais bei senyvo amžiaus žmonėmis - Socialinės paramos skyrius, NVO, mokyklos.

5. Kaimiškose vietovėse socialinę pagalbą namuose galėtų teikti įdarbinti vietos žmonės – Socialinės paramos skyrius.
6. Užtikrinti visuomeninės aplinkos prieinamumą neįgaliesiems; ugdymo įstaigos ir visos, paslaugas teikiančios institucijos, turi viešąją aplinką pritaikyti neįgaliesiems – Savivaldybės administracija.
7. Toliau siekti neįgaliųjų savarankiškumo ir socialinės integracijos tenkinant neįgaliųjų specialiuosius poreikius ir pritaikant neįgaliesiems būstą bei aplinką (pandusai, viešasis tualetas, suoliukai poilsiui gatvėse) – Savivaldybės administracija.
8. Dalyvauti Darbo biržos projektuose, skirtuose neįgaliųjų ir senyvo amžiaus žmonių socialinei integracijai bei socialinių paslaugų infrastruktūrai plėsti – Socialinės paramos skyrius, Darbo birža.
9. Įkurti rajono koordinacinę tarybą ar kitą instituciją, kuri koordinuotų ir matytų socialinių problemų visumą – Savivaldybės administracija.
10. Parengti rajono skurdo ir atskirties mažinimo veiksmų planą ir suprantama forma pateikti rajono žiniasklaidoje, lankstinukuose – Koordinacinė taryba.

SIŪLYMAI VYRIAUSYBEI

- Bendrojo lavinimo mokyklose nemokamai maitinti visus mokyklinio amžiaus vaikus, kas leistų sumažinti vaikų socialinę atskirtį, socialinės nelygybės įvaizdį
- Padidinti lėšas kaimo kelių priežiūrai.
- Didinant minimalų atlyginimą, skatinti žmones ieškotis darbo, nes dabar naudingiau gyventi iš socialinės pašalpos.
- Didinti socialinių darbuotojų atlyginimus.
- Įvesti socialinio darbuotojo etatą darbui su senyvo amžiaus žmonėmis ir neįgaliaisiais
- Atsisakyti maisto krepšelio mokyklose savaitgaliams ir atostogoms arba tobulinti šios paslaugos teikimą

2.5. Panevėžio rajonas

Rajone santykinai aukštas nedarbo lygis, tačiau nėra kam dirbti. Potencialūs darbuotojai pasirodo priklauso socialinės rizikos grupėms.

Darbo grupė: Skaidrutė Kriukienė, Aldona Pranciška Paškevičienė, Antanas Zigmas Bezoraitis, Irina Vaitiekūnienė, Petras Nevulis, Danutė Balčikonienė, Virginija Sipavičienė, Virginija Nakienė, Aurelija Saldienė, Jadvyga Jurevičienė, Gražina Kacevičienė

Išanalizuotos rajono problemos leido grupės nariams suformuluoti tokias rekomendacijas dėl priemonių savivaldybės lygmenyje:

1. Plėsti socialinių paslaugų įvairovę ir prieinamumą įvairių socialinių grupių asmenims, ypač atkreipiant dėmesį į mobilumo paslaugas.
2. Kurti darbo vietas ir sudaryti sąlygas kaimo žmonių dalyvavimui darbo rinkoje ypač rizikos grupių atstovams.
3. Savivaldybės interneto svetainėje nuolat skelbti darbo biržos bei kitų institucijų informaciją apie galimybes persikvalifikuoti ir įgyti paklausią specialybę bei galimybes įsidarbinti. Šią medžiagą viešinti visose seniūnijų gyvenvietėse.
4. Lanksčiau reaguoti į vietos bendruomenių poreikius bei pačias bendruomenes įtraukti į socialinės integracijos veiklą. Skatinti ir remti bendruomenių savitarpio pagalbos iniciatyvas.
5. Skatinti darbo biržoje registruotus asmenis dalyvauti visuomenei naudinguose darbuose bei socialinių paslaugų apmokomose programose.
6. Plėsti informavimo ir bendradarbiavimo tinklą ne tik tarp savivaldybės, seniūnijų ir bendruomenių, bet ir darbo biržos, NVO bei kitų institucijų.
7. Padėti išspręsti bendruomenių narių susitikimo vietų įrengimą (leisti rinktis mokyklose, seniūnijoje ar pan.).
8. Kurti vaikų ir paauglių užimtumo dienos centrus bei mokinių profesinės karjeros informavimo centrus (uždarytų pradinio ugdymo skyrių patalpose).
9. Aktyviau viešinti ir reklamuoti geros ir sėkmingos individualios ir institucinės socialinės integracijos praktikos pavyzdžius.
10. Pasitelkus švietimo, kultūros įstaigas ir nevyriausybines organizacijas palaipsniui keisti žmonių vertybines nuostatas bei ugdyti poreikį darbui (šeimų ir jaunų žmonių švietimas ir informavimas). Prie Panevėžio rajono pedagogų švietimo centro planuojama įkurti Tėvystės įgūdžių mokyklą.
11. Švietimo įstaigose socialinių įgūdžių ugdymą sieti su vertybinių nuostatų formavimu, darbo kultūros bei poreikio dirbti formavimu (projektai, konkursai ir pan.).

Darbo grupės siūlymai skurdo ir atskirties mažinimui šalyje:

1. Vyriausybei ir Seimui siūlyti keisti valstybės socialinę politiką bei socialinio rėmimo tvarką kuriant skatinančias darbą ir įsidarbinimą sistemas.

2. Įteisinti, kad gaunantys valstybės paramą pagal galimybes turėtų dirbti visuomenei naudingą darbą pagal gyvenamąją vietą arba mokytoji tiek formalaus tiek neformalaus švietimo institucijose.
3. Plėsti darbo vietų kūrimą neįgaliesiems bei sudaryti didesnes galimybes paauglių įsidarbinimui vasaros atostogų metu.
4. Visus kaimo mokyklų mokinius maitinti nemokamai, neskirstant vaikų – mokykloje turėtų būti visi lygūs.
5. Suteikti daugiau galimybių savivaldybių socialiniams darbuotojams teikti valstybės paramą bei stiprinti šių darbuotojų atsakomybes.
6. Remti projektus, skatinančius vaikų ir jaunimo motyvaciją dirbti ir ugdančius darbo kultūrą.
7. Įstatymiškai didinti tėvų atsakomybę už vaikus ir šeimą.
8. Griežtinti prekybos alkoholiu taisykles.
9. Numatyti didesnes galimybes vietos bendruomenei apriboti alkoholiu piktnaudžiaujančių asmenų savivalę ir prievartą šeimoje (pvz., savivaldybių policija).

2.6. Kiti suinteresuotieji

Taip pat LabAS projektui siūlymus, kaip mažinti socialinę atskirtį ir skurdą pateikė ir jame nedalyvavę suinteresuotieji iš Birštono, Klaipėdos apskrities, Biržų, Vilniaus miesto ir Marijampolės. Čia šie siūlymai pateikiami apibendrinti:

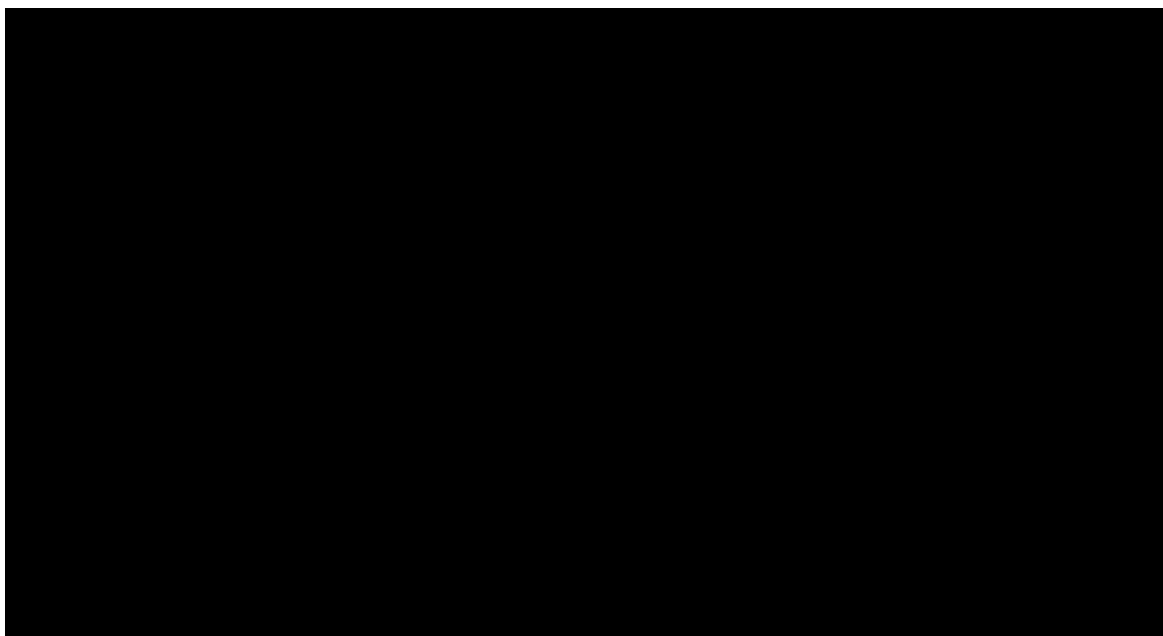
- Visuomenė turėtų dalyvauti diskusijoje dėl socialinės atskirties bei socialinės degradacijos prevencijos. Aktyviau vykdyti prevencinį darbą prieš alkoholizmą, narkomaniją, smurtą šeimose. Kaimo bendruomenės turėtų būti aktyviai skatinamos padėti spręsti savo bendruomenių socialines problemas, tam reiktų organizuoti bendruomenių aktyvistų mokymus;
- Svarbu švietimas ir paslaugų prieinamumas. Sudaryti sąlygas vaikams iš nepasiturinčių šeimų siekti aukštojo mokslo, užtikrinti visiems mokiniams nemokamą visapusiškai aprūpintą mokymo bazę. Steigti daugiau dienos užimtumo ir paramos centrų, ypač – ikimokyklinio amžiaus vaikams, tam tikslui būtų galima panaudoti uždaromų švietimo įstaigų bazę ir specialistus (atleistus iš darbo mokytojus), bent jau iki to laiko, kol atsiras pakankamai socialinių darbuotojų. Pasinaudojant EQUAL projekto „FORWARD! Šeima ir darbas suderinami“ patirtimi teikti kompleksinę (socialinio darbuotojo, psichologo, ikimokyklinio ugdymo pedagogo) pagalbą šeimoms, auginančioms ikimokyklinio amžiaus vaikus; įsteigti socialinio darbuotojo etatus ikimokyklinio ugdymo įstaigose ir užtikrinti jų finansavimą. Didinti stipendijas besimokantiems vaikams;
- Žiniasklaida turėtų aktyviau informuoti ir skatinti žmonės kartu spręsti problemas;
- Labiau rūpintis darbo vietų kūrimu kaime arba gerinti susisiekimo priemones, kad kaimiečiai galėtų dirbti mieste;
- Griežtinti socialinės paramos skyrimo kriterijus ilgalaikiams darbingiems pašalpų gavėjams ir ilgalaikiams bedarbiams, kad šie būtų suinteresuoti dirbti, o ne gyventi iš pašalpų. Didinti darbo užmokestį, kad žymiai didėtų skirtumas tarp uždirbamų pajamų ir valstybės paramos. Didinti socialines pašalpas tik tiems asmenims, kurie dėl objektyvių priežasčių negali dirbti;
- Spręsti mažas pensijas gaunančių senatvės pensininkų ir neįgalųjų pajamų problemą – jie sudaro didelę dalį besikreipiančių dėl socialinės paramos; pensinio amžiaus asmenims turėtų būti mokamos tokios pensijos, kad nereikėtų ieškoti lengvatų, kompensacijų ar papildomų išmokų;
- Sukurti kardomosios priemonės taikymo mechanizmą šeiminių smurto atvejais; visokiais būdais stiprinti šeimą;
- Nustatyti teisėjų specializaciją šeimos byloms spręsti;
- Mažinti barjerus moterų ir vyrų kontracepcijai; mažas pajamas turintiems asmenims suteikti galimybę įsigyti jas pigiau ir nemokamai;
- Mažinti nelegalų darbą ir atlyginimą „vokeliuose“;
- Užtikrinti realią paramą našlaičiams – didinti įsikūrimo išmokas derinant jas su kitomis būsto įsigijimo lengvatomis; didinti minimalų gyvenimo lygį (MGL);
- Plėsti socialines paslaugas mažinant disbalansą tarp piniginės ir natūrinės paramos bei paslaugų.

Statistiniai priedai

1 priedas. Skurdo statistika

1p pav. Skurdo lygis (procentais) Lietuvoje pagal skirtingas skurdo ribas (litas)

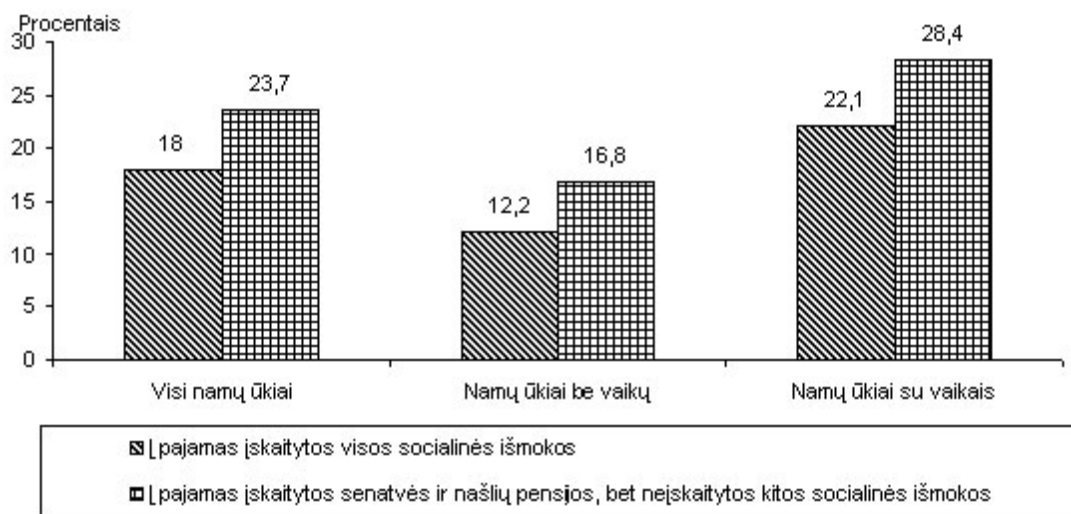
Šaltinis: Ataskaita apie Lietuvos Respublikos 2004-2006 metų nacionalinio kovos su skurdu ir socialine atskirtimi veiksmų plano ir jo įgyvendinimo 2005-2006 metų priemonių vykdymą/SADM, 13 p. <http://www.socmin.lt/index.php?70165083>

1p lentelė. Santykinio skurdo lygis pagal namų ūkio sudėtį 2005 metais (procentais)

	Santykinio skurdo lygis
Vienas asmuo	19,3
Du suaugę jaunesni nei 65 m. asmenys be vaikų	13,4
Du suaugę asmenys, bent vienas 65 m. ar vyresnis, be vaikų	8,0
Kiti namų ūkiai be vaikų	6,6
Vienas suaugęs asmuo su vienu ar daugiau vaikų	45,6
Du suaugę asmenys su vienu vaiku	14,7
Du suaugę asmenys su dviem vaikais	18,7
Du suaugę asmenys su trimis ir daugiau vaikų	39,3
Kiti namų ūkiai su vaikais	16,1

Statistikos departamento duomenys. <http://www.stat.gov.lt/lt/news/view/?id=1741>

2p pav. Santykinio skurdo lygis 2006m. iki ir po socialinių išmokų

Statistikos departamento duomenys: <http://www.stat.gov.lt/lt/news/view/?id=1741>

2p lentelė. Asmenų, gyvenančių namų ūkiuose, susiduriančiuose su išvardytais ekonominiais sunkumais, dalis (procentais)

	Visi asmenys	Pajamų kvintiliai				
		I	II	III	IV	V
Namų ūkis dėl pinigų stokos negalėjo laiku apmokėti būsto išlaikymo išlaidų, sumokėti įmokų už paskolas, kreditą	21,6	35,4	23,1	17,4	19,9	12,4
Namų ūkis negali sau leisti susimokėti už savaitę atostogų ne namuose	70,7	90,1	85,0	76,8	65,7	35,6
Namų ūkis negali sau leisti pakankamai šildyti būstą	34,7	45,5	38,6	34,7	31,1	23,8
Namų ūkis negali sau leisti bent kas antrą dieną valgyti mėsą, žuvį ar analogišką vegetarišką maistą	28,0	51,5	39,6	26,3	15,5	7,1
Namų ūkis negali sau leisti pirkti naujų (nedėvėtų) drabužių	57,2	79,2	72,9	63,3	46,5	24,2
Namų ūkis negalėtų apmokėti nenumatytų 370 litų išlaidų iš savo lėšų	65,7	86,6	82,8	70,8	58,4	29,8

Statistikos departamento duomenys: <http://www.stat.gov.lt/lt/news/view/?id=1741>

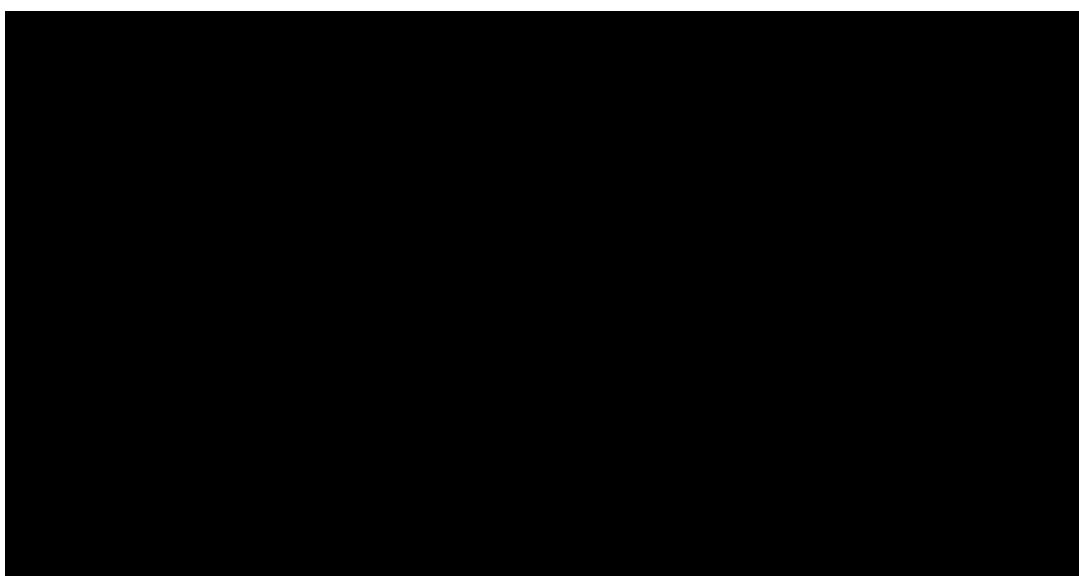
2 priedas. Vaikų skurdo statistika

3p lentelė. Santykinio skurdo lygis namų ūkiuose su vaikais (procentais)

	2004	2005
Visi namų ūkiai su vaikais iki 18 metų	16,8	17,2
iš jų:		
su 1 vaiku	11,2	11,9
su 2 vaikais	17,1	17,4
su 3 ir daugiau vaikų	36,6	36,5

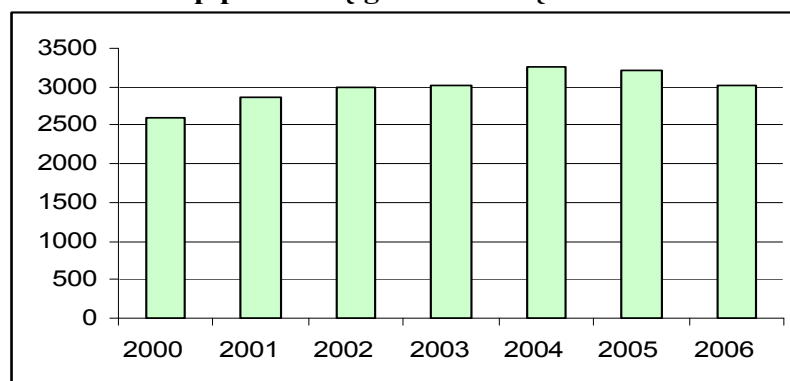
Statistikos departamento duomenys

3p pav. Socialinės rizikos šeimų ir juose augančių vaikų skaičius (tūkstančiais)

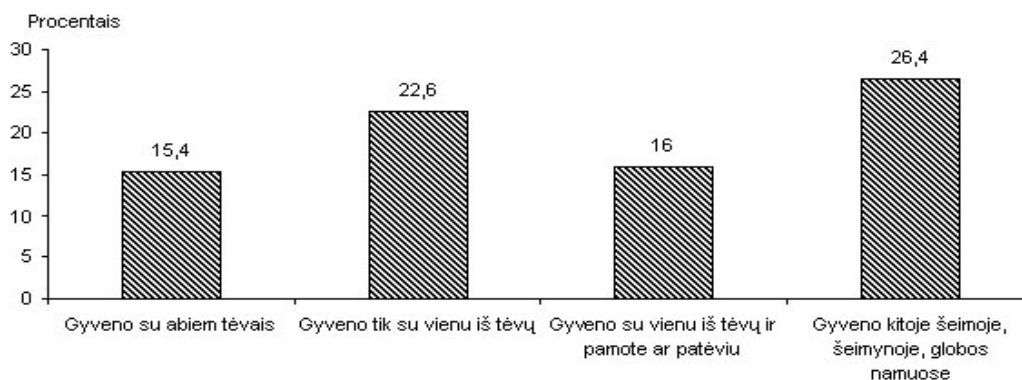
Šaltinis: Ataskaita apie Lietuvos Respublikos 2004-2006 metų nacionalinio kovos su skurdu ir socialine atskirtimi veiksmų plano ir jo įgyvendinimo 2005-2006 metų priemonių vykdymą/SADM, 15 p. <http://www.socmin.lt/index.php?70165083>

4p pav. Tėvų globos netekę vaikai

Statistikos departamento duomenys

5p pav. Skurdo paveldimumas (25–65 m. amžiaus asmenų santykinio skurdo lygis atsižvelgiant į tai, kokioje šeimoje jie gyveno paauglystės metais)

Statistikos departamento duomenys: <http://www.stat.gov.lt/lt/news/view/?id=1741>

3 priedas. Socialinė parama

4p lentelė. Valstybės ir savivaldybių biudžetų išlaidos pagal funkcijas

	2004		2005		2006	
	tūkst. Lt.	%	tūkst. Lt.	%	tūkst. Lt.	%
Išlaidos	14560458	100,0	17062787	100,0	20843951	100,0
Ekonomikai	2895884	19,9	3986143	23,4	5180174	24,9
Ekonomika	2702945	18,6	3742717	21,9	4898575	23,5
Būstas ir komunalinis ūkis	192939	1,3	243426	1,4	281599	1,4
Socialinei sferai	6008823	41,3	6671803	39,1	8587250	41,2
Švietimas	3642002	25,0	3918503	23,0	4469949	21,4
Sveikatos apsauga	260377	1,8	332114	1,9	1254854	6,0
Socialinė apsauga	1519148	10,4	1732488	10,2	2037286	9,8
Poilsis, kultūra ir religija	587296	4,0	688698	4,0	825160	4,0
Kitoms valstybės funkcijoms	5655751	38,8	6404841	37,5	7076528	34,0
Bendros valstybės paslaugos	3295279	22,6	3735927	21,9	3684194	17,7
Gynyba	934139	6,4	987254	5,8	1303561	6,3
Viešoji tvarka ir visuomenės apsauga	1156548	7,9	1254106	7,3	1458016	7,0
Aplinkos apsauga	269786	1,9	427555	2,5	630757	3,0

Finansų ministerijos duomenys

5p lentelė. Socialinės apsaugos išlaidos

	2000	2002	2003	2004	2005
Socialinės apsaugos išmokos ir paslaugos, iš viso	7 013,5	7 104,5	7 456,8	8 055,2	9 168,1
Piniginės išmokos	4 576,2	4 535,2	4 791,5	5 224,3	5 958,2
Natūrinės paslaugos	2 437,3	2 569,3	2 665,3	2 830,9	3 209,9
Administracinės išlaidos	168,3	192,6	232,3	258,8	278,5

6p lentelė. Vaikų globos įstaigos ir globotinių skaičius

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Įstaigų skaičius	92	90	90	117	116	113	111
Vaikų skaičius	5 488	5 463	5 796	6 054	5 991	5 838	5 819
Vietų skaičius	6 218	5 939	6 188	6 468	6 389	6 235	6 210

Statistikos departamento duomenys. <http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1280>

7p lentelė. Vaikų skaičius globos įstaigose

	2004	2005	2006
Kūdikių namai	464	427	416
Bendrojo lavinimo, specialiosios mokyklos ir specialiojo ugdymo centrai	3 975	4 460	4 278
Globos namai vaikams ir jaunimui su negalia (pensionatai)	711	735	733
Specialieji vaikų auklėjimo ir globos namai	124	111	120
Apskričių vaikų globos namai	2 763	2 732	2 772
Savivaldybių vaikų globos namai	1 003	950	942
Nevyriausybinių vaikų globos namai	385	422	404
Šeimynos (šeimyniniai globos namai)	309	279	277
Laikinosios vaikų globos namai	409	327	313
Globos grupės ikimokyklinėse ugdymo įstaigose	256	245	236

Statistikos departamento duomenys. <http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1280>

8p lentelė. Nemokamai maitinami moksleiviai ir išlaidos jų maitinimui

	2005	2006
Išlaidos, tūkst. litų	60 681,6	60 589,8
Nemokamai maitinami moksleiviai	115 282	99 162

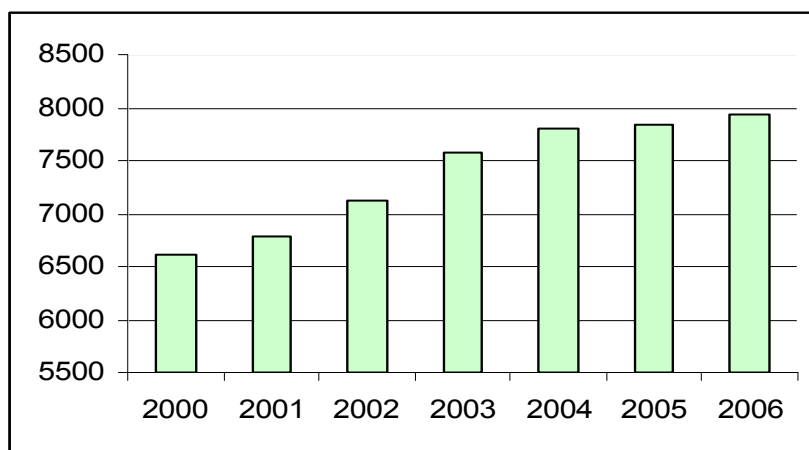
Statistikos departamento duomenys. <http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1280>

9p lentelė. Globos įstaigos seniems ir neįgaliems žmonėms

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Globos įstaigos seniems žmonėms							
Gyventojų skaičius	4 348	4 545	4 737	4 761	4 780	4 927	4 994
Įstaigų skaičius	93	94	94	94	95	97	100
Vietų skaičius	4 711	4 785	4 845	4 902	4 959	5 117	5 218
Globos įstaigos suaugusiems neįgaliesiems							
Gyventojų skaičius	5 163	5 258	5 217	5 450	5 458	5 409	5 409
Įstaigų skaičius	25	25	25	27	27	27	27
Vietų skaičius	5 175	5 238	5 237	5 477	5 441	5 429	5 425

Statistikos departamento duomenys. <http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1280>

6 pav. Globojami ir slaugomi senyvo amžiaus, neįgalūs asmenys ir vaikai su negalia

Statistikos departamento duomenys. <http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1280>

4 priedas. Švietimas**10p lentelė. Jaunimo mokymosi aprėptis* įvairiuose švietimo lygmenyse 2006 metais (procentai)**

	Vyrai ir moterys	Vyrai	Moterys
Iš viso pagal švietimo lygmenis (0-7 lygmuo)	88,8	84,0	93,7
Ikimokyklinis ugdymas (0 lygmuo)	70,1	70,7	69,4
Pradinis mokymas (1 lygmuo)	99,0	99,6	98,5
Pagrindinis mokymas (2 lygmuo)	103,5	105,0	102,0
Vidurinis mokymas (3 lygmuo)	108,2	106,2	110,3
Aukštesniojo ir aukštojo išsilavinimo nesuteikiantis povidurinis profesinis mokymas (4 lygmuo)	8,7	7,8	9,6
Aukštesnysis mokslas (5 lygmuo)	0,0	0,0	0,0
Aukštasis mokslas (6 lygmuo)	61,0	47,8	74,6
Doktorantūra (7 lygmuo)	1,6	1,3	1,9

*Atitinkamame švietimo lygmenyje besimokančio jaunimo dalis procentais

11p lentelė. 18-24 m. jaunimo, kuris neturi vidurinio išsilavinimo ir nesimoko, dalis 2007 metais. (procentais)

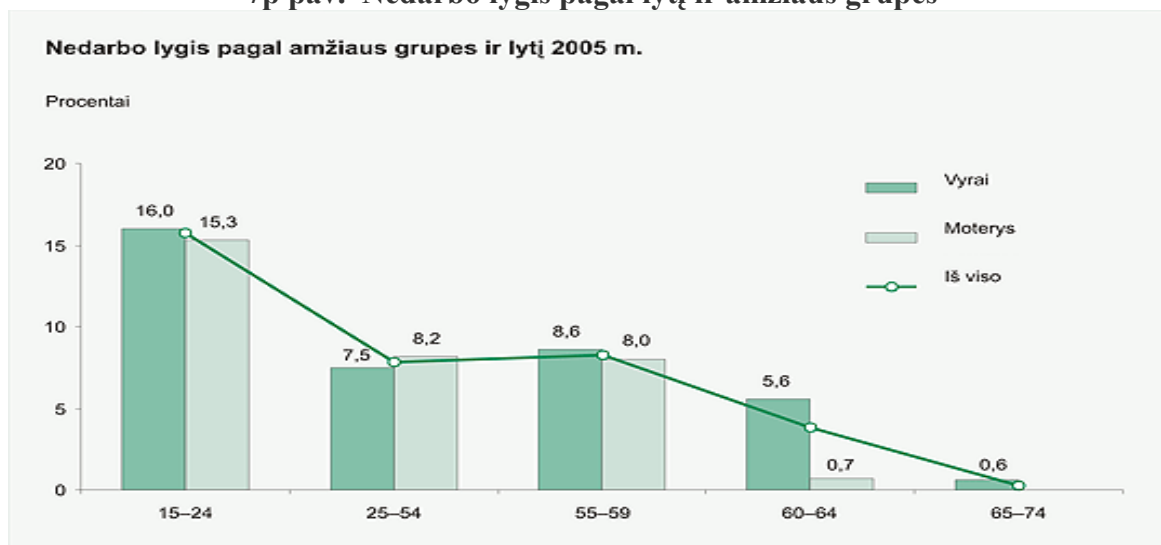
	Miestas ir kaimas	Miestas	Kaimas
Viso	8,7	6,5	12,8
Vyrai	11,4	9,6	14,4
Moterys	5,9	3,6	10,8

5 priedas. Užimtumas**12p lentelė. Darbo jėga, užimtumas ir nedarbas**

	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Aktyvumo lygis, %	69,4	69,3	69,7	69,0	68,3	67,4
Bedarbiai, tūkst.	284,0	224,4	203,9	184,4	132,9	89,3
Darbo jėga, tūkst.	1 635,8	1 630,3	1 641,9	1 620,6	1 606,8	1 588,3
Gyventojai (15 m. ir virš), tūkst.	2 800,4	2 816,0	2 829,6	2 837,1	2 840,2	2 842,9

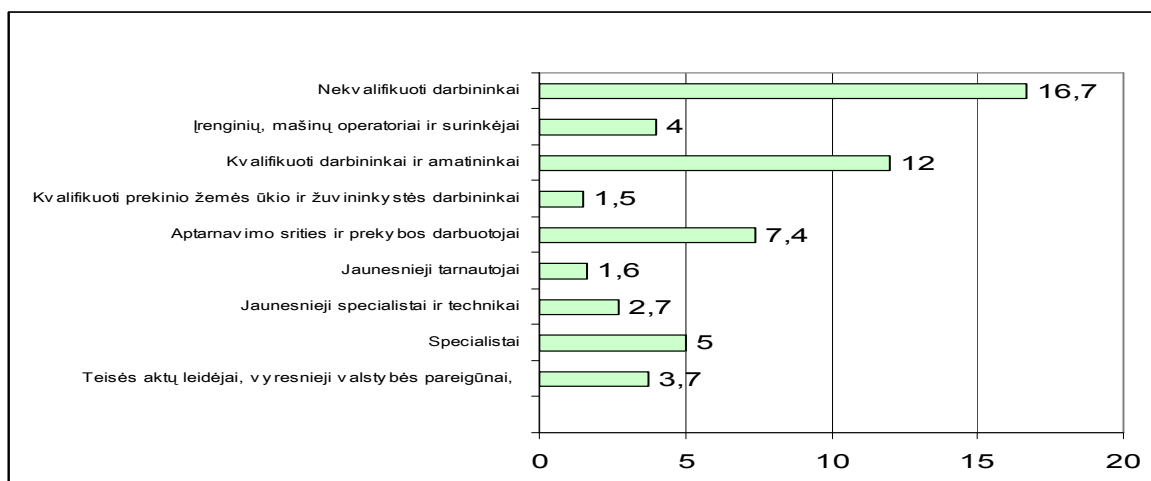
Statistikos duomenys <http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1280>

7p pav. Nedarbo lygis pagal lytį ir amžiaus grupes

Duomenys: Lietuvos statistikos metraštis 2006. Statistikos departamentas

8p pav. Bedarbiai pagal profesijų grupes (tūkst.), 2007 II ketvirtis

6 priedas. Alytaus, Kauno, Jurbarko, Mažeikių, Panevėžio rajonų palyginimas

13p lentelė. Vidutinis metinis gyventojų skaičius

	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Alytaus r. sav.	32 530	32 256	32 132	32 127	31 930	31 598
Kauno r. sav.	81 692	82 374	83 420	84 336	84 835	85 411
Panevėžio r. sav.	42 848	42 860	42 987	43 147	43 263	43 242
Jurbarko r. sav.	37 705	37 485	37 199	36 828	36 337	35 842
Mažeikių r. sav.	67 248	67 149	66 935	66 571	66 099	65 691

Statistikos departamento duomenys <http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1280>

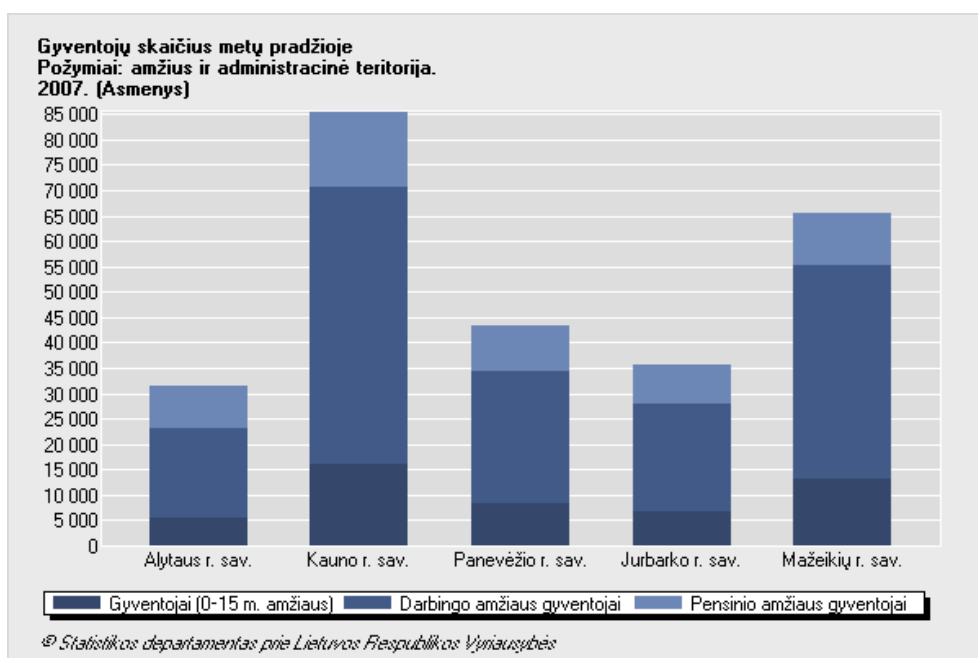

14p lentelė. 1000-iui gyventojų tenka gimusių, mirusių, santuokų ir ištuokų

	Gimusių		Mirusių		Santuokų		Ištuokų	
	2000	2006	2000	2006	2000	2006	2000	2006
Alytaus r. sav.	10,1	8,2	16,1	18,4	5	5,2	1,5	3,4
Kauno r. sav.	9,9	9,6	9,9	10,8	4,6	6,2	2,5	3,6
Panevėžio r. sav.	10,3	9,6	13,7	15,2	5,3	6	2,5	3,2
Jurbarko r. sav.	9,9	8,8	12,1	16,5	4,2	6,2	2,4	3,9
Mažeikių r. sav.	11,7	10	9,8	11,1	4,6	7,1	3,4	3,7

Statistikos duomenys <http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1280>

9p pav. Penkių rajonų gyventojų amžiaus struktūra

15p lentelė. Veikiančių ūkio subjektų skaičius 2006m. metų pabaigoje

	Alytaus r. sav.	Kauno r. sav.	Panevėžio r. sav.	Jurbarko r. sav.	Mažeikių r. sav.
Iš viso pagal darbuotojų skaičių	331	1 413	750	535	1 240
0–4 darbuotojai	202	822	468	338	721
5–9 darbuotojai	44	237	104	71	205
10–19 darbuotojų	30	152	70	42	108
20–49 darbuotojai	38	110	73	50	120
50–99 darbuotojai	15	61	28	22	51
100–149 darbuotojai	2	16	5	9	18
150–249 darbuotojai	..	9	..	2	7
250–499 darbuotojai	..	5	1	1	7
500–999 darbuotojai	..	..	1	..	1
1 000 ir daugiau darbuotojų	..	1	..	..	2

16p lentelė. Registruotų bedarbių ir darbingo amžiaus gyventojų santykis, % ()

	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Alytaus r. sav.	12,2	10,3	10,1	10,4	7,1	4,2
Kauno r. sav.	7,2	7,0	5,9	4,8	3,5	2,5
Panevėžio r. sav.	18,7	18,4	14,0	11,4	7,7	5,1
Jurbarko r. sav.	18,5	17,0	14,6	13,3	10,0	7,3
Mažeikių r. sav.	18,5	19,3	16,9	15,2	10,6	6,3

Darbo biržos duomenys

17p lentelė. Parama moksleiviams

	Nemokamai maitinami moksleiviai	Išlaidos, tūkst. litų	Dienos centruose socialines paslaugas gavę vaikai
Alytaus r. sav.	1426	1083,6	32
Kauno r. sav.	2082	1361,2	216
Panevėžio r. sav.	1699	1008,5	..
Jurbarko r. sav.	1559	782,4	40
Mažeikių r. sav.	2154	1424,2	30

Statistikos departamento duomenys

18p lentelė. Globojami ir slaugomi senyvo amžiaus, neįgalūs asmenys ir vaikai su negalia

	2000	2004	2005	2006
Alytaus r. sav.	66	64	70	38
Kauno r. sav.	56	68	70	106
Panevėžio r. sav.	83	70	67	77
Jurbarko r. sav.	365	222	147	171
Mažeikių r. sav.	134	155	213	215

19p lentelė. Iš savivaldybių biudžeto mokamos vienkartinės pašalpos socialiai remtiniams asmenims 2006 metais

	Gavėjų skaičius	Išlaidos, tūkst. litų
Alytaus r. sav.	809	151,7
Kauno r. sav.	142	41,4
Panevėžio r. sav.	395	134,9
Jurbarko r. sav.	995	105,6
Mažeikių r. sav.	705	161,8